

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН,
БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

Тема: «Розвиток світового ринку послуг в умовах глобальних трансформацій»

Виконавець: Романова Валерія Олександрівна,
група МEB-401

_____
(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
бізнесу та туризму ФМВ НАУ
Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

_____
(підпис керівника)

Нормоконтролер: Набок Інна Іванівна

_____
(підпис нормоконтролера)

Київ – 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин, бізнесу та туризму

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Леся ПОБОЧЕНКО

« ____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи Романової Валерії Олександрівни

1. Тема роботи «Розвиток світового ринку послуг в умовах глобальних трансформацій» затверджена наказом ректора від «26» березня 2024 р. №441/ст.
2. Термін виконання роботи: з 13 травня 2024 року по 16 червня 2024 року.
3. Вихідні дані до роботи: офіційні статистичні дані, публікації в економічних виданнях, аналітичні матеріали, законодавчі та нормативно-правові акти України, розробки наукових установ та організацій, монографічні дослідження, статті вітчизняних і зарубіжних авторів, а також нормативно-правові та статистичні матеріали Кабінету Міністрів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України, Державної митної служби України, Національного банку України, СОТ, ЮНКТАД, ООН, СБ, МВФ.
4. Зміст пояснювальної записки: теоретико-методологічні основи дослідження світового ринку послуг, дослідження сучасного стану міжнародної торгівлі у сфері послуг в умовах турбулентності, проблеми та перспективи розвитку світового ринку послуг в умовах турбулентності.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 6 таблиць, 16 рисунків та 3 додатки.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 25 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	11.03.2024	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	25.03.2024	Виконано
3.	Розкрити теоретико-методологічні основи дослідження міжнародної торгівлі послуги	06.05.2024 – 12.05.2024	Виконано
4.	Дослідити сучасний стан міжнародної торгівлі у сфері послуг	13.05.2024 – 19.05.2024	Виконано
5.	Визначити проблеми та перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами в Україні	20.05.2024 – 26.05.2024	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.05.2024 – 30.05.2024	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	31.05.2024	Виконано
8.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	01.06.2424	Виконано
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	03.06.2024	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	18.12.2024	Виконано

8. Дата видачі завдання: «25» березня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис керівника)

Прокоп'єва А.А.

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Романова В.О.

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Розвиток світового ринку послуг в умовах глобальних трансформацій»: 117 сторінок, 16 рис., 6 табл., 105 літературних джерел, 3 додатки.

Перелік ключових слів (словосполучень): СВІТОВИЙ РИНОК, ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ, МІЖНАРОДНІ ПОСЛУГИ, ТОРГІВЛЯ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, ГЛОБАЛЬНІ КРИЗИ, МІЖНАРОДНА ІНТЕГРАЦІЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ.

Об'єкт дослідження: розвиток світового ринку послуг в умовах глобальних трансформацій.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні засади міжнародної торгівлі послугами України на світовому ринку в умовах глобальних трансформацій.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження участі України на світовому ринку послуг в умовах глобальних трансформацій.

Методи дослідження: методи аналізу та синтезу; метод системного узагальнення; інституціональний метод, загальнонаукові та специфічні методи, системний підхід, діалектичний метод наукового пізнання, у тому числі наукової абстракції, метод поєднання історичного і логічного, структурно-функціональний метод, метод кількісного та якісного аналізу, метод порівняльного аналізу.

Отримані результати та їх новизна: у роботі здійснено прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму.

Значущість виконаної роботи та висновки: Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та економічному обґрунтуванні заходів щодо збільшення присутності України на світовому ринку послуг в умовах глобальних трансформацій.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали роботи доцільно використовувати при написанні аналітичних звітів, доповідей, наукових робіт різних рівнів, присвячених світовому ринку послуг в умовах глобальних трансформацій.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПОСЛУГ	10
1.1. Теоретичне підґрунття формування та функціонування світового ринку послуг.....	10
1.2. Основні характеристики сегментів світового ринку послуг.....	18
1.3. Юридичні аспекти регулювання світового ринку послуг	22
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	28
2.1. Оцінка сучасного стану міжнародної торгівлі послугами в умовах змін	28
2.2. Позиція України на міжнародному ринку послуг	43
2.3. Дослідження актуального стану торгівлі послугами між Україною та країнами Європейського Союзу	55
РОЗДІЛ 3	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПОСЛУГ.....	69
3.1. Специфіка функціонування світового ринку послуг в умовах глобальних змін.....	69
3.2. Проблеми розвитку міжнародного ринку послуг України в умовах війни	82
3.3. Можливості ефективної інтеграції України до глобального ринку послуг	89
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98
ДОДАТКИ	111

ВСТУП

Актуальність теми. У більшості країн світу, незалежно від типу економіки, протягом останніх десятиліть спостерігається певна закономірність: зі збільшенням доходу на душу населення зростає частка сектору послуг у структурі ВВП, тоді як частки промисловості та сільського господарства зменшуються.

Розвиток сектору послуг та національної економіки взаємопов'язані: економічний розвиток стимулює зростання сектору послуг, який, у свою чергу, підвищує продуктивність праці та ефективність виробництва, що призводить до економічного зростання. У багатьох країнах світу зовнішня торгівля послугами є основною складовою загального експорту. Частка послуг в експорті коливається від 49% у країнах Південної Азії до 77% у США.

У секторі послуг особливу роль відіграють транснаціональні корпорації (ТНК), оскільки саме тут формуються ключові фактори економічного зростання, такі як наукові знання, нематеріальні активи та інформаційні технології. За оцінками, наприкінці минулого століття половина зі 100 найбільших ТНК світу працювала в секторі послуг.

Світовий досвід показує, що глобальні кризи мають найменший вплив на торгівлю послугами, що є важливим чинником для України, яка намагається утримати свою економіку від катастрофічного падіння під час війни.

Україна також є учасником світового ринку послуг, хоча за масштабами міжнародної торгівлі послугами значно поступається як розвиненим країнам, так і країнам, що розвиваються. З огляду на вищезазначене, саме послуги можуть сьогодні стати стратегічним вектором розвитку воєнної та післявоєнної економіки.

Між тим Україна має усі необхідні передумови (наукові розробки, технології, кваліфіковані кадри) для продукування усього спектру послуг, які активно розвиваються на етапі становлення інформаційної економіки. Покращення позицій України на світових ринках торгівлі послугами пов'язано, перш за все, з диверсифікацією експорту послуг. Слід також використати вигідне

геоекономічне положення країни для розвитку транспортної інфраструктури та туризму. Але це все можливе лише після закінчення військових дій та розмінувань.

Із цих причин дослідження тенденцій розвитку світового ринку послуг та його постійної диверсифікації, а також механізмів регулювання та функціонування в умовах глобалізації має не лише теоретичне, але й практичне значення.

Теоретичні аспекти розвитку ринку послуг у світовій економіці досліджують такі зарубіжні економісти як: Дж.Белл, Дж.Гелбрейт, Д.Джоббер, П.Друккер, М.Кастельс, С.Коен, Ф.Котлер, Дж.Куїнна, Дж.Ланкастер та ін.

Серед українських науковців доцільно виокремити О.Білоруса, А.Гальчинського, О.Зернецьку, Д.Лук'яненка, А.Мазаракі, Ю.Макогона, І.Набок, А.Олефіра, С.Осику, Ю.Пахомова, З. Пічурову, О.Плотнікова, Л. Побоченко, О.Рогача, А.Румянцева, В.Сіденка, С.Сіденко, К. Сидоренко, А.Старостіну, А.Філіпенка, Т.Циганкову, О.Шниркова тощо.

Актуальність дослідження проблем розвитку світового ринку послуг в умовах глобалізації криз та недостатність теоретичних і практичних розробок даної проблеми в Україні обумовили вибір теми й цільову спрямованість дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження тенденцій розвитку міжнародної торгівлі послугами України в умовах глобальних криз.

Досягнення мети дослідження передбачає постановку та розв'язання таких **завдань:**

- визначити поняття та сутність міжнародної торгівлі послугами;
- розглянути класифікацію та роль міжнародних послуг в сучасній світовій економіці;
- охарактеризувати особливості регулювання міжнародної торгівлі послугами;
- проаналізувати трансформацію світового ринку послуг в умовах глобалізації;
- дослідити тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в Україні;
- оцінити збалансованість зовнішньої торгівлі послугами на окремих сегментах українського ринку;

- розглянути регуляторні аспекти інтеграції України до міжнародного ринку послуг;
- запропонувати шляхи удосконалення міжнародної торгівлі послугами в Україні.

Об'єктом дослідження є сучасні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах глобальних трансформацій.

Предметом дослідження є закономірності й особливості розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в контексті глобальних трансформаційних перетворень.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження сформувавали фундаментальні праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених з проблем розвитку міжнародної торгівлі послугами.

У процесі вирішення поставлених завдань застосовувались методи аналізу та синтезу; метод системного узагальнення; інституціональний метод, загальнонаукові та специфічні методи, системний підхід, діалектичний метод наукового пізнання, у тому числі наукової абстракції, метод поєднання історичного і логічного, структурно-функціональний метод, метод кількісного та якісного аналізу, метод порівняльного аналізу.

Інформаційною базою дослідження слугували офіційні статистичні дані, публікації в економічних виданнях, аналітичні матеріали, законодавчі та нормативно-правові акти України, розробки наукових установ та організацій, монографічні дослідження, статті вітчизняних і зарубіжних авторів, а також нормативно-правові та статистичні матеріали Кабінету Міністрів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України, Державної митної служби України, Національного банку України, СОТ, ЮНКТАД, ООН, СБ, МВФ.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційного дослідження висвітлено у наукових публікаціях:

Романова В. Тенденції розвитку ІТ - послуг у світі /В. Романова // XV Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії

розвитку в глобальному середовищі», 25 квітня 2024 р., НАУ, м. Київ, 25 квітня 2024 р.: тези доп. К., 2024. С.156-159.

Романова В. Аналіз торгівлі послугами між Україною та країнами ЄС в умовах війни /В. Романова/ X Міжнародна науково-практична конференція «GLOBAL SCIENCE: PROSPECTS AND INNOVATIONS» 23-25.05.2024 року, Ліверпуль, Великобританія. С.89-93.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку бібліографічних посилань використаних джерел та додатків. В роботі розміщено 6 таблиць, 16 рисунків та 3 додатки. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 105 найменувань на семи сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПОСЛУГ

1.1. Теоретичне підґрунття формування та функціонування світового ринку послуг

Сучасний процес світової торгівлі послугами демонструє суттєву взаємозалежність між торгівлею послугами та загальною картиною зростання продуктивності та промислового розвитку. Розвиток основних галузей послуг є ключовим фактором для економічного зростання та зменшення бідності. Фінансові, телекомунікаційні, транспортні послуги та інші основні види послуг мають великий вплив на виробничий потенціал інших галузей економіки. Освітні та медичні послуги безпосередньо впливають на благополуччя людей. Міжнародна торгівля послугами є динамічним фактором глобалізації, відкриваючи нові можливості для країн.

Торгівля послугами є невід'ємною складовою світової торгівлі. Сучасні досягнення в галузі інформаційних і телекомунікаційних технологій, разом з швидким розвитком технологій та глобалізацією Інтернету, змінили торговельні характеристики послуг. Послуги виконують важливу роль у виробництві товарів, але також можуть бути самостійним продуктом споживання [12, с.219].

Міжнародна торгівля є традиційною та ключовою формою міжнародних економічних відносин. Світова торгівля є мірою міжнародного поділу праці, сприяючи зростанню продуктивності виробництва, зниженню витрат та досягненню оптимального задоволення економічних інтересів. Торгівля послугами є однією зі галузей світової економіки, що стрімко зростає і має найбільші перспективи. Сьогодні послуги займають значну частку економічної діяльності як на рівні окремих країн, так і на міжнародному рівні.

Міжнародна торгівля послугами полягає у обміні послугами між суб'єктами з різних країн, охоплюючи різноманітні сектори, такі як муніципальні послуги, будівництво, оптова та роздрібна торгівля, транспорт, зв'язок та інші. Світова організація торгівлі (СОТ) контролює міжнародну торгівлю товарами і послугами, включаючи інтелектуальну власність.

Світовий ринок послуг охоплює різноманітні сектори послуг на міжнародному рівні. За словами експертів, таких як L. Tajoli, F. Airoidi та С. Piccardi, послуги відіграють ключову роль у глобалізації, і їх значення очікується зростати у майбутньому.

Послуги, які торгуються на світовому ринку, зазвичай включають угоди між резидентами та нерезидентами. Ці послуги часто потребують прямої участі як постачальника, так і споживача, хоча електронні комунікаційні методи все більше спрощують надання послуг. Крім того, послуги часто пов'язані з товарами і не передбачають зберігання. Зазначимо, що міжнародна торгівля послугами зіткнулася з більшими протекціоністськими бар'єрами та конкурентними перешкодами порівняно з торгівлею товарами.

Статистична служба Європейської комісії (Євростат) класифікує послуги за декількома категоріями, такими як обробка матеріальних ресурсів, технічне обслуговування та ремонт, транспорт, туризм, будівництво, страхування, фінансові операції, використання інтелектуальної власності, телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги тощо.

Ця класифікація періодично оновлюється для відображення змін у структурі сфери послуг, зокрема з'явлення нових видів послуг або виокремлення попередньо вторинних послуг у самостійні сфери діяльності.

У останні десятиліття спостерігається значний зріст міжнародної торгівлі послугами. Процеси лібералізації торгівлі та глобалізації сприяли розвитку сектору послуг у багатьох країнах світу як для внутрішнього споживання, так і для експортно-імпортних операцій, особливо в розвинених економіках.

Якщо в 1980-ті та 1990-ті роки відбувалася лібералізація торгівлі, то останні три десятиліття характеризувалися не стільки зниженням торговельних тарифів та

інвестиційних бар'єрів, скільки змінами у внутрішніх регуляторних стандартах і нормах національних юрисдикцій. Нова глобальна регуляторна архітектура, яка сформувалася внаслідок цих реформ, переважно відповідала інтересам великого бізнесу, такого як міжнародні банки та інші багатонаціональні компанії (БНП) (Rodrik, 2023). Такий розвиток подій призвів до того, що багато країн, особливо розвиваючися, відчули себе на периферії цих реформ, і їхні можливості для політичного маневру поступово зменшувалися через нещодавні кризи.

Асиметрія вигод від міжнародної торгівельної системи, яка спостерігається як у розвинених, так і у розвиваючихся країнах, призводить до негативної реакції на правила глобального управління та, все частіше, на саму ідею вільної торгівлі. Ця негативна реакція спонукає політиків переглянути свої стратегічні пріоритети стосовно ролі торгівлі. У політичних дебатах щодо регуляторної архітектури глобальної торгівлі потенційні витрати від поглиблення торговельних відносин вже не розглядаються як вторинні.

Торгівля послугами є неот'ємною складовою глобальної торгівлі, особливо з огляду на сучасні досягнення в інформаційних та телекомунікаційних технологіях. Зміни в характері торгівлі послугами відбулися внаслідок розвитку Інтернету та глобалізації. Послуги не лише важливі для виробництва товарів, але також можуть існувати як самостійні продукти споживання.

Міжнародна торгівля є ключовою формою міжнародних економічних відносин, що сприяє ефективному поділу праці та забезпечує зростання продуктивності. Торгівля послугами є однією зі стрімко розвиваючихся галузей світової економіки, яка складає значну частку економічної діяльності як на національному, так і на міжнародному рівні.

Щодо класифікації послуг, різні міжнародні класифікатори включають різні категорії та типи послуг. Наприклад, класифікація ГАТС/COT визнає близько 600 видів послуг. МВФ виділяє морські перевезення, транспорт, фінансові, професійні та інші послуги. ЮНКТАД розрізняє вісім основних категорій послуг, включаючи фінансові, зв'язкові, будівельні, транспортні, професійні, туристичні та аудіовізуальні.

Форми реалізації, послуги можна класифікувати у чотири групи, залежно від місця споживання та надання:

1. Послуга, яка надається та споживається на території свого призначення.
2. Послуга, яка споживається за кордоном і вимагає переміщення споживача.
3. Послуга, яка надається та споживається як на власній території, так і за кордоном.
4. Послуга, яка залишається в межах країни і не переміщується між країнами.

Загалом, міжнародні послуги охоплюють широкий спектр галузей, таких як транспорт, зв'язок, туризм, консалтинг, інжиніринг, будівництво, інформаційні та фінансові послуги, освіту та медицину.

Для успішного розвитку сектору послуг важливо встановлення адекватного регулювання на національному та міжнародному рівнях. Урядам необхідно співпрацювати та вживати узгоджені заходи для поліпшення регуляторних процесів торгівлі, виконання зобов'язань та подальшої лібералізації цієї сфери за допомогою міжнародних організацій. Оптимізація міжнародної торговельної політики в галузі послуг повинна спрямовуватися на зниження бар'єрів та створення ефективних механізмів регулювання.

На поточному етапі розвитку українського ринку послуг спостерігається активний його зріст. Вже з 1950-х років досліджувалися відмінності між ринками товарів і послуг, але в сучасних умовах, з урахуванням широкого спектру маркетингових інструментів, виникають нові виклики для ринку послуг. Тому компанії, які прагнуть ефективно працювати і виходити на світові ринки, повинні приділяти особливу увагу розвитку цього сегмента.

Сфера послуг постійно розширюється через виробництво та швидке впровадження інновацій, що сприяє появі нових страхових, фінансових, інформаційних та транспортних послуг. Крім того, це сприяє активному розвитку послуг, які надаються компаніями під час та після реалізації товарів або послуг. За

визначенням Ф. Котлера, послугою може бути будь-яка діяльність, яку один суб'єкт пропонує іншому, яка має неосяжну природу і не призводить до володіння чимось.

У світі зафіксовано зростання світової торгівлі з початку XXI століття, що перевищує темпи зростання світового ВВП. Наприклад, у 2022 році обіг міжнародної торгівлі склав близько 15 трильйонів доларів, а за прогнозами цей показник до 2040 року збільшиться до 20 трильйонів доларів США. Ці дані стосуються торгівлі товарами, тоді як торгівля послугами і сервісами є "невидимою" і менш відчутною.

За інформацією СОТ, протягом періоду з 2007 по 2022 рік щорічний приріст продажу товарів складав більше 5%, тоді як торгівля різними видами послуг та сервісами зросла на понад 6%. США, Китай і Німеччина виступають найбільшими експортерами послуг у світі, їх частка в загальному обсязі продажу послуг склала близько 30% у 2022 році.

Генеральна угода з торгівлі послугами, яка є додатком до СОТ, є ключовим документом, що регулює міжнародну торгівлю послугами. Цей документ визначає торгівлю послугами як передачу послуг з однієї країни на територію іншої. Сектор послуг охоплює різноманітні галузі економіки, такі як охорона здоров'я, туризм, освіта, будівництво, телекомунікації, транспорт, фінанси та інші.

Торгівля послугами, з економічної точки зору, досить схожа на торгівлю товарами, і ті ж базові економічні принципи, які використовуються для товарів, можна застосовувати й до послуг. Принципи міжнародної спеціалізації та організації торгівлі, висвітлені авторами, такими як Сміт, Рікардо, Хекшер-Олін-Самуельсон та інші, можуть також бути застосовані до міжнародної торгівлі послугами.

Так само, як у виробництві товарів, країни можуть мати відносні переваги у виробництві певних видів послуг і одночасно закуповувати інші види послуг на міжнародному ринку.

В таблиці 1.1 перераховані різні типи послуг залежно від факторів, що впливають на них.

Типи послуг на міжнародному ринку

Чинники	Типи	Приклад
Тип власності	Приватні	рекрутингові, консалтингові компанії, розважальні заклади
	Державні	пенсійне забезпечення, послуги залізничного транспорту
Ступінь контактності з людиною	Послуги високої контактності	медицина, салони краси
	Послуги низької контактності	послуги зв'язку, ремонт взуття, банківські послуги
Ступінь кваліфікації	Висококваліфіковані послуги	юридичні послуги
	Ті, що не потребують особливих навиків	послуги розважальних закладів, клірингові послуги
Призначення	Для кінцевого, власного (B2B) споживання	сфера розваг та відпочинку, масажні салони
	Послуги виробничого (B2B) споживання	девелопмент

Джерело: Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навч. посіб. Харківський національний університет імені ВН Каразіна. Харків. 2020. С.53.

Міжнародна торгівля послугами - це раціональна діяльність, де постачальники послуг однієї країни надають послуги, результати яких мають нематеріальний характер і задовольняють потреби користувачів, які можуть бути як фізичними, так і юридичними особами. Ця діяльність може бути об'єктом купівлі і продажу.

Міжнародна послуга фактично є послугою, якій надано міжнародний характер, тобто така, яка реалізується у межах міжнародного ринку послуг, таким чином, для неї є характерними усі загальні характеристики послуг, які можна узагальнити як невідчутність, невіддільність, непостійність та нездатність до збереження.

Новий підхід до розуміння послуг полягає у спрямуванні їх розгляду через призму життєвого досвіду самого споживача. За твердженням дослідника Г. Беквіта,

послугам притаманний особистісний, індивідуалізований характер, оскільки саме споживач їх "переживає".

Послуги володіють унікальною властивістю "приспосовуватись" до споживача, і цей процес відомий як кастомізація послуг. Якщо розглядати послуги як життєвий досвід клієнта, то вони володіють "ефектом метелика". Це означає, що успіх компанії значною мірою залежить від сприйняття нею клієнтами, і негативний досвід може пошкодити репутацію компанії через сприйняття його клієнтами.

Основні та похідні властивості послуг, які роблять їх відмінними від товарів, можуть бути визначені на основі існуючих трактувань терміну "послуга".

Таблиця 1.2

Фундаментальні властивості послуг

№ п/п	Властивості послуги	Наслідки для виробництва і торгівлі послугами
1.	Абстрактний характер послуги	Основна відмінність між товарами та послугами полягає в тому, що послуги не можна зберігати. Це ускладнює процес оцінки або порівняння послуг до їх отримання. Маркетинг потребує креативної візуалізації послуг для того, щоб викликати конкретні уявлення у споживачів.
2.	Неможливість зберігання	Втрачений час через невикористання наданої послуги не можна компенсувати і розглядається як втрата можливості, наприклад, непродані квитки на перельот або концерт.
3.	Неможливість транспортування	Це пояснюється тим, що послугу треба використати у конкретний час та місце її надання.
4.	Ступінь залучення споживача	Це означає, що більшість видів послуг потребують активної взаємодії між клієнтом та постачальником.
5.	Гнучкість у виробництві послуг	Це означає, що така неможливість зберігання послуг призводить до більшої гнучкості сервісних компаній, зокрема, транснаціональних корпорацій, у порівнянні з промисловими.
6.	Не має права власності на послугу	Для покупця послуг доступне лише отримання конкретних матеріальних результатів, які стали наслідком надання цих послуг.
7.	Різноманітність послуг	Послуги призначені для кожного індивідуального клієнта або адаптуються до кожної нової ситуації, що відповідає принципу кастомізації послуг.

Примітка. Побудовано автором за даними Румянцев А. П. Напрями розвитку світового ринку послуг в умовах глобалізації / А.П. Румянцев, Д.М. Носанов // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць. 2019. – № 2. Вип. 7. С.239.

Важливо розрізняти концепції "світового ринку послуг" і "міжнародного ринку послуг", оскільки це відображає загальний і частковий характер. Міжнародний ринок послуг є складовою частиною світового ринку послуг. Останній включає в себе не лише міжнародний обмін, а й внутрішні, національні ринки послуг.

Існує три ключові характеристики, які визначають послугу: вона представляє собою конкретний результат, а не просто процес задоволення потреби; комерційний аспект послуги важливий у її визначенні; результат послуги має нематеріальний характер.

Незважаючи на те, що увага економічної науки до сфери послуг зростає, наразі відсутня єдина класифікація для них.

Дослідження світового ринку послуг показують, що ряд факторів визначає його розвиток. Зростання впливу транснаціональних корпорацій на цей сектор є важливим детермінантом його розвитку. ТНК грають ключову роль у створенні елементів економічного зростання, таких як наукові знання, нематеріальні форми накопичення та використання інформаційних технологій.

Світовий ринок послуг за останні роки демонструє значний ріст, який пояснюється кількома ключовими факторами. По-перше, вплив нових технологій на розміри та різноманіття послуг стає важливим чинником. Покращення відкритості національних економік і ринків також сприяє збільшенню обсягів світової торгівлі послугами. Крім того, розвинені країни переходять до етапу формування "нового інформаційного суспільства", що суттєво збільшує споживання різних послуг, зокрема інформаційних. Взаємодія товарів і послуг одне з одним, а також зростання глобальної взаємодії різних видів послуг, сприяють паралельному зростанню торгівлі товарами та послугами.

Особливий вплив на торгівлю послугами має розвиток Інтернету та електронної торгівлі, включаючи надання фінансових послуг через телекомунікації. Враховуючи ці тенденції, міжнародний ринок послуг стає більш гнучким і відкритим для взаємодії, що сприяє активному розвитку сфери послуг як на національному, так і на світовому рівнях [52].

1.2. Основні характеристики сегментів світового ринку послуг

Структура міжнародної торгівлі послугами доволі складна. У світовій торгівлі послугами найбільше значення протягом багатьох років займають транспорт і туризм [18]. Останнім часом швидко зростає значення інших комерційних послуг, а саме інформаційно-телекомунікаційних, фінансових, електронної торгівлі тощо. У товарній структурі світової торгівлі послугами в останні 20 років частка транспортних послуг збільшилась у два рази, обсяги міжнародного туризму – майже в 4 рази, інші послуги – у понад 4,5 рази.

Найбільш динамічно розвивається міжнародна торгівля діловими послугами, зокрема управлінськими, професійними, банківськими, страховими, аудиторськими, що становлять до чверті всієї торгівлі послугами.

Найдинамічніше на сьогодні розвивається міжнародна торгівля управлінськими, правовими, бухгалтерськими, аудиторськими, інформаційними, кадровими, банківськими, страховими, дослідними, рекламними, посередницькими, сервісними та маркетинговими послугами. Разом з тим, знизилась питома вага транспортних послуг, які раніше переважали, що пов'язано як з раціоналізацією перевезень і розміщенням виробництва в країнах споживання, так і з появою нових видів послуг на світовому ринку.

Проте на сучасному етапі світовий ринок послуг як галузевий товарний ринок поки що не є органічною системою, він тільки розвивається у напрямку цілісності, перебуває у фазі становлення. Про це свідчать такі процеси і явища, як незбалансованість протягом тривалого часу попиту та пропозиції в багатьох галузях послуг, значні відмінності в тарифах на однакові види послуг, відсутність глобальної системи регулювання торгівлі послугами, а також єдиної класифікації послуг, як це існує по товарній торгівлі (Гармонізована система опису та кодування товарів).

Динаміка та структура міжнародного ринку послуг обумовлена відмінностями в розвитку економіки та обслуговуванні інфраструктури між країнами і регіонами

світу. Однак загалом сектор послуг протягом багатьох років продовжує позитивно впливати на економіку більшості країн світу, забезпечуючи зростання ВВП/

Глобальний ринок послуг можна розглядати як складну систему, що складається з різних сегментів, кожен з яких має свої унікальні характеристики та напрями розвитку. Наприклад, серед таких ключових сегментів можна виділити:

1. Фінансові послуги - вони охоплюють банківські операції, страхування та фінансові консультації.

2. Інформаційні та технологічні послуги - цей сегмент включає розробку програмного забезпечення, IT-консалтинг та інтернет-послуги.

3. Освітні та консалтингові послуги - сюди входять вища та професійна освіта, а також бізнес-консалтинг.

4. Медичні та охорона здоров'я - цей сегмент охоплює лікарняні та фармацевтичні послуги.

5. Транспортні та логістичні послуги - сюди входять перевезення та логістика.

6. Туризм та гостинність - цей сегмент охоплює туристичні подорожі, готельну та ресторанну сфери.

7. Енергетичні та комунальні послуги - вони включають виробництво електроенергії та водопостачання.

Всі ці сфери утворюють єдину глобальну систему послуг, яка постійно розширюється завдяки новим технологіям та ринковим можливостям. Розвиток світового ринку послуг визначається різноманіттям сегментів, які входять у цей ринок, а також постійними змінами в технологічному та економічному середовищі [27].

Сегментація світового ринку послуг у 2023 році включає кілька ключових галузей, кожна з яких має свої унікальні характеристики і динаміку. Зробимо детальний огляд сучасного стану основних сегментів світового ринку послуг.

1. Фінансові послуги.

Характеристики: Включають банківське обслуговування, страхування, інвестиційні послуги, управління активами та інші фінансові продукти.

Сучасний стан: У 2023 році ринок фінансових послуг продовжує змінюватися під впливом цифрових технологій. Фінтех-компанії активно впроваджують інноваційні рішення, такі як мобільні платежі, блокчейн і криптовалюти. Регуляторні вимоги стають більш суворими, спрямованими на забезпечення стабільності та захисту споживачів. Збільшується роль штучного інтелекту у фінансовому аналізі та управлінні ризиками.

2. Інформаційні технології та телекомунікації.

Характеристики: Включають розробку програмного забезпечення, ІТ-консалтинг, послуги дата-центрів, хмарні технології, мобільний зв'язок і інтернет-послуги. Сучасний стан: Цей сегмент залишається одним з найбільш швидкозростаючих. У 2023 році відзначається зростання попиту на віддалені робочі рішення, хмарні обчислення, штучний інтелект та інтернет речей (IoT). Високі інвестиції в кібербезпеку стають необхідністю через збільшення кількості кібератак. Розвиток 5G технологій продовжує впливати на телекомунікаційний сектор, покращуючи швидкість і надійність зв'язку.

3. Транспортні та логістичні послуги.

Характеристики: Включають авіап перевезення, морські перевезення, автомобільні перевезення, залізничні перевезення, складські послуги та логістичні рішення. Сучасний стан: Після значних порушень, викликаних пандемією COVID-19, ринок поступово відновлюється. Збільшення онлайн-торгівлі сприяє зростанню попиту на логістичні послуги. Інвестуються кошти в автоматизацію і цифровізацію ланцюгів поставок для підвищення їх ефективності. Екологічні ініціативи набувають популярності, зокрема у розвитку електротранспорту та зменшенні викидів вуглецю.

4. Туризм і гостинність.

Характеристики: Включають готельний бізнес, туристичні агентства, туроператори, послуги авіакомпаній та інші види туристичного обслуговування.

Сучасний стан: Сектор туризму демонструє ознаки відновлення після значного спаду, спричиненого пандемією. У 2023 році зростає попит на внутрішній туризм та екологічні подорожі. Туристичні компанії активно впроваджують цифрові

технології для забезпечення безпеки і комфорту туристів, зокрема безконтактні послуги та мобільні додатки для бронювання.

5. Освітні послуги.

Характеристики: Включають університети, школи, професійне навчання, онлайн-освіту і корпоративне навчання.

Сучасний стан: Перехід на онлайн-освіту прискорився через пандемію, що призвело до значного зростання попиту на дистанційні освітні платформи. Онлайн-курси, мікрокреденції та безперервне навчання стають все більш популярними. Інноваційні технології, такі як віртуальна та доповнена реальність, використовуються для покращення навчального досвіду.

6. Медичні послуги.

Характеристики: Включають лікарні, клініки, телемедицину, фармацевтичні послуги, медичні лабораторії та інші види медичного обслуговування.

Сучасний стан: Медичний сектор продовжує розвиватися під впливом пандемії. Зростає попит на телемедицину та дистанційні консультації. Інвестиції в медичну інфраструктуру і інноваційні технології, такі як генетика та персоналізована медицина, також збільшуються. Розширюється використання штучного інтелекту для діагностики та лікування хвороб.

7. Консалтингові послуги.

Характеристики: Включають управлінський консалтинг, стратегічний консалтинг, IT-консалтинг, фінансовий консалтинг і юридичні послуги.

Сучасний стан: Попит на консалтингові послуги продовжує зростати через необхідність адаптації бізнесу до нових умов, викликаних пандемією, цифровою трансформацією та змінами в регуляторному середовищі. Консалтингові компанії все більше орієнтуються на впровадження цифрових рішень і управління змінами. Використання аналітики даних для прийняття стратегічних рішень стає стандартною практикою.

Ці сегменти світового ринку послуг демонструють значний потенціал для зростання, хоча кожен з них стикається зі своїми унікальними викликами і можливостями [28].

У міжнародній торгівлі послугами визначилися нові тенденції, які необхідно враховувати, орієнтуючись на активізацію участі нашої країни в цій сфері економічної діяльності:

- виникнення та розвиток нових видів послуг: послуги логістики, глобальних транспортних систем, інформаційних мереж, комп'ютерні послуги, електронна торгівля тощо;

- активне виділення в самостійні напрямки низки видів послуг, що раніше мали внутрішньофірмовий допоміжний характер, – маркетингові послуги, послуги аудиту, реклами, бухгалтерські, юридичні та ін.;

- посилення впливу на світовому ринку послуг великих транснаціональних корпорацій, які в минулі роки переважно впливали на світовий ринок товарів;

- збільшення кількості великих інтегрованих компаній, що постачають споживачеві «пакет послуг» і дають йому можливість використовувати одного постачальника послуг;

- розвинення глобального, багатопланового, багатофункціонального світового ринку послуг, який потребує постійного вдосконалення адекватного світового механізму регулювання [16].

1.3. Юридичні аспекти регулювання світового ринку послуг

Світовий ринок послуг - це складна система взаємовідносин між покупцями і продавцями, що регулюється ринковими законами. Одним з ключових аспектів ринку послуг є необхідність фізичного контакту між сторонами. Торгівля послугами може здійснюватися чотирма основними способами: транскордонним постачанням, споживанням за кордоном, комерційною присутністю та тимчасовим переміщенням постачальників послуг. Кожен з цих способів має свої особливості та вимоги щодо регулювання доступу на ринок.

Ринок послуг - це сукупність відносин у процесі виробництва та реалізації послуг, що базується на вільному ціноутворенні, конкуренції та державному регулюванні. Глобальні ринки послуг побудовані на основі різноманітних структур, включаючи транснаціональні корпорації, фінансові інструменти та міжнародні організації. Регулювання ринків відбувається через міжнародні організації та угоди.

Юридичні аспекти регулювання світового ринку послуг включають в себе широкий спектр законодавчих норм, міжнародних угод та правових механізмів, спрямованих на забезпечення правового режиму у сфері надання та споживання послуг як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Одним з ключових юридичних аспектів регулювання світового ринку послуг є встановлення правового режиму для міжнародної торгівлі послугами. Це включає в себе укладення міжнародних торговельних угод, які визначають права та обов'язки сторін у сфері надання послуг через кордон, а також встановлюють процедури та механізми врегулювання спорів між країнами.

Другим важливим аспектом є створення правових умов для захисту прав споживачів послуг. Це включає в себе прийняття законів та правил, що регулюють якість, безпеку та доступність послуг для споживачів у міжнародному контексті. Такі правила можуть включати в себе вимоги щодо сертифікації послуг, правила державного регулювання та механізми компенсації у разі порушення прав споживачів.

Третім аспектом є регулювання міжнародних контрактних відносин у сфері послуг. Це включає в себе укладення та виконання міжнародних договорів на надання та отримання послуг між суб'єктами різних країн. Такі контракти можуть бути підписані як між приватними суб'єктами, так і за участю урядових органів або міжнародних організацій.

Крім того, регулювання світового ринку послуг передбачає встановлення механізмів розв'язання спорів та конфліктів між суб'єктами ринку. Це може включати в себе арбітражні процедури, медіацію, судові судові розгляди та інші механізми альтернативного врегулювання спорів.

Всі ці аспекти регулювання світового ринку послуг спрямовані на забезпечення ефективного та прозорого функціонування ринку, захист прав та інтересів учасників ринку, а також сприяння розвитку міжнародного співробітництва в галузі надання послуг.

Загалом, у зв'язку з динамічними змінами в глобальному середовищі, необхідно адаптуватися та реагувати на зміни у сфері міжнародної торгівлі послугами. Для цього важливо впроваджувати ефективне регулювання, інновації, навчання та розвиток людського капіталу, а також забезпечувати захист прав інтелектуальної власності та урядову підтримку. Усвідомлення цих факторів та впровадження відповідних стратегій та політик допоможуть ефективному функціонуванню та розвитку сектору послуг у глобальному масштабі.

Порівняно з останнім звітом "Global Economic Prospects" Світового банку, очікується значне сповільнення світового зростання у 2023-2024 році через різке збільшення інфляції, підвищення процентних ставок, скорочення інвестицій та втрати, спричинені вторгненням росії в Україну. Однак до 2025 року цей показник може піднятися до свого потенційного рівня на довгостроковій основі.

Для країн, що розвиваються, рекомендується зосередитися на структурних реформах, що сприятимуть залученню інвестицій та підвищенню продуктивності й торгівлі. Також важливо підтримувати продовольчу безпеку та гендерну рівність для зменшення негативного впливу останніх трьох років і підтримки вразливих груп населення.

Європейський союз залишатимеся провідним торговельним партнером України, навіть з очікуваним сповільненням ВВП. Тому важливо настійно висувати питання перед ЄС щодо продовження торговельної лібералізації та призупинення заходів захисту торгівлі під час майбутніх переговорів і зосередитися на розвитку економічних відносин з Великою Британією.

Незважаючи на прогнози щодо зростання ВВП Росії, очікується подальше посилення міжнародної ізоляції Росії. Це означає, що необхідно продовжувати координацію заходів, спрямованих на послаблення економічних основ російського втручання в Україну, що сприятиме зниженню її можливостей вести агресивну

зовнішню політику. Крім того, українським органам влади слід активізувати зусилля для приваблення іноземних інвестицій, розвитку торговельних партнерств і диверсифікації економіки. Це сприятиме зменшенню залежності від російського ринку та відкриватиме нові можливості для розвитку.

Загалом, умови глобальних змін вимагають активних заходів та гнучкості в регулюванні та розвитку міжнародної торгівлі послугами. Ключовими завданнями є стимулювання інвестицій, підтримка продовольчої безпеки, зміцнення торговельних партнерств та приваблення нових ринків. Україна повинна активно співпрацювати на рівні міжнародних організацій, таких як ЄС та Світовий банк, для захисту своїх інтересів та реалізації свого потенціалу в міжнародній торгівлі послугами.

Механізми регулювання відображені на рисунку 1.2.:

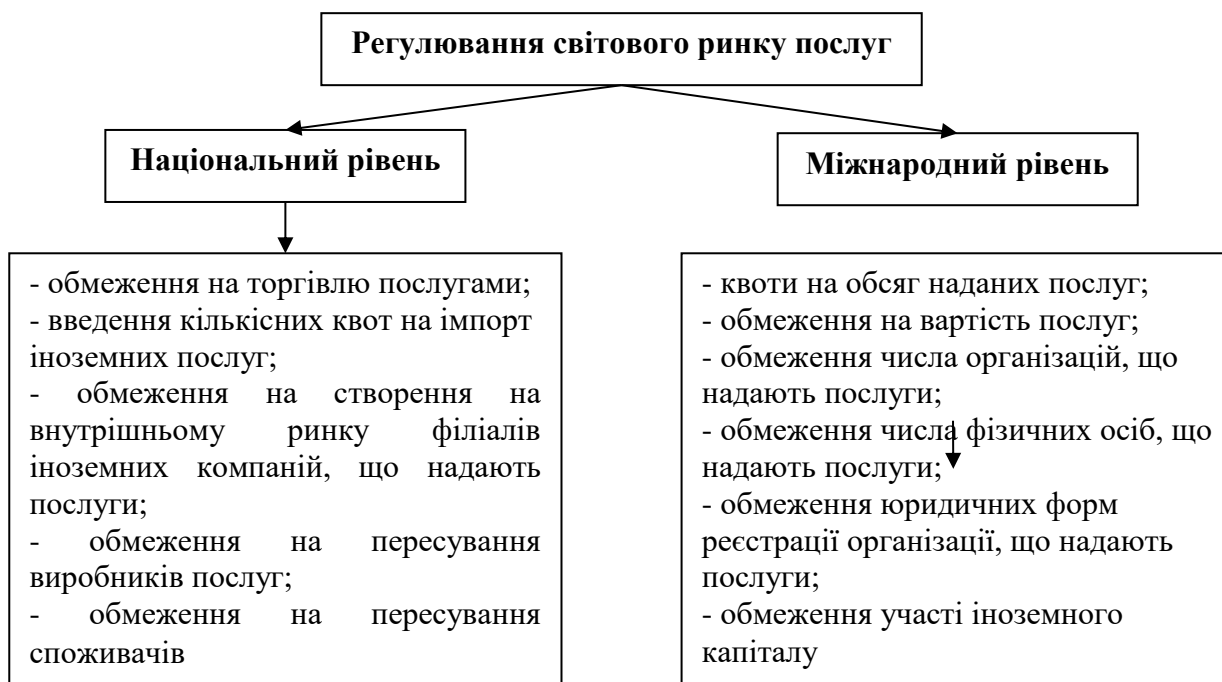

Рис.1.2. Механізми регулювання світового ринку послуг.

Джерело: Козак Ю.Г., Sporek T., Molendovski E., Gribincea A., Лебедева С.Н., Логвінова Н.С. та ін. Міжнародна торгівля. Підручник. / За ред. Козака Ю.Г., Sporek T., Molendovski E. та ін. - 6-те вид. перероб. та доп. - К.: Центр учбової літератури, 2020. С.102.

Швидкий розвиток світового ринку послуг та збільшення їх значимості в глобалізованій економіці поставили на порядок денний питання про встановлення

загальних правил регулювання цієї сфери. Регулювання міжнародної торгівлі послугами відіграє важливу роль у розвитку міжнародних послуг, оскільки від нього залежить інтенсивність та загальна динаміка торгівлі.

Міжнародне регулювання у сфері торгівлі послугами базується на Генеральній угоді про торгівлю послугами (ГАТС). Ця угода спрямована на сприяння економічному зростанню всіх торговельних партнерів та розвитку країн, що розвиваються, шляхом збільшення міжнародної торгівлі послугами. ГАТС використовує правила, що були застосовані в ГАТТ, для регулювання торгівлі послугами з метою досягнення цих цілей.

Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) є важливим міжнародним договором, який регулює торгівлю послугами між країнами. Укладена в рамках Світової Торговельної Організації (СТО), вона визначає загальні принципи та правила для такої торгівлі. Одним із ключових принципів ГАТС є заборона дискримінації, що створює умови для рівного доступу до ринків послуг для всіх учасників. Крім того, угода встановлює обов'язок надання національного режиму, що означає, що іноземні постачальники послуг мають право на те саме оброблення, що й місцеві постачальники.

ГАТС також створює рамки для переговорів між країнами з метою поліпшення взаємодії у сфері торгівлі послугами. Його ціль полягає в сприянні вільному, справедливому та прозорому доступу до ринків послуг у всіх країнах-учасниць. Учасники ГАТС зобов'язані дотримуватися умов угоди та здійснювати заходи для забезпечення відкритості та прозорості своїх національних ринків послуг. Відповідно, саме ГАТС виступає основою для розвитку та регулювання міжнародної торгівлі послугами, сприяючи підвищенню ефективності, конкурентоспроможності та інновацій у цій галузі. Участь України в Генеральній угоді про торгівлю послугами (ГАТС) як члена Світової Торговельної Організації (СТО) відкриває перед нею можливості для розширення економічних зв'язків з іншими країнами через легальну торгівлю різними видами послуг.

Для України ГАТС має вагомим значення, оскільки це дозволяє скористатися перевагами, що випливають з участі у цій угоді. Це може сприяти привабленню

іноземних інвестицій у різні сфери економіки, розвитку експортно-імпорتنих операцій у сфері послуг, а також створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Незважаючи на це, важливо дотримуватися зобов'язань, передбачених ГАТС, зокрема, створювати сприятливі умови для іноземних постачальників послуг та забезпечувати їм рівний доступ до власного ринку. Такий підхід сприяє розвитку відкритого та прозорого бізнес-середовища в Україні, що, в свою чергу, може сприяти зростанню економіки та підвищенню довіри з боку міжнародних партнерів.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного дослідження виявлено, що міжнародна торгівля послугами має свою унікальну специфіку, оскільки вона охоплює різноманітні форми та сутність. Ці послуги інтегруються в глобальний ринок, характеризуючись загальними тенденціями, що впливають на його функціонування. На сучасному етапі розвитку світового ринку послуг відбувається його регулювання на різних рівнях, таких як міжнародний, галузевий, регіональний та національний, що сприяє активному зростанню сфери послуг як на внутрішніх, так і на міжнародних ринках.

Дослідження підтверджує динамічні зміни в міжнародній торгівлі послугами в умовах глобальних трансформацій. Зазначається, що в умовах нестабільності необхідно активно реагувати та гнучко регулювати торгівлю послугами. Ключовими завданнями в цьому контексті є стимулювання інвестицій, підтримка продовольчої безпеки, зміцнення торговельних партнерств та залучення нових ринків.

Україна, як учасник світової торговельної системи, повинна активно взаємодіяти з міжнародними організаціями, такими як ЄС та Світовий банк, для захисту своїх інтересів та використання свого потенціалу в міжнародній торгівлі послугами. Регулювання міжнародної торгівлі послугами базується на Генеральній угоді про торгівлю послугами (ГАТС), що є важливим правовим інструментом у цій сфері.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1. Оцінка сучасного стану міжнародної торгівлі послугами в умовах змін

Оцінка сучасного стану міжнародної торгівлі послугами в умовах змін є важливим завданням для розуміння та прогнозування тенденцій у цьому секторі.

Загальний опис процесу оцінки:

1. Аналіз змін в глобальній економіці.

Першим кроком є вивчення ключових тенденцій та змін у глобальній економіці, які можуть вплинути на міжнародну торгівлю послугами. Це можуть бути зміни в політиці, технологічні інновації, демографічні зрушення тощо.

2. Оцінка обсягу торгівлі.

Далі слід провести оцінку обсягу міжнародної торгівлі послугами за останні роки. Це дозволить визначити динаміку змін та зрозуміти, які сектори послуг найбільш активно розвиваються.

3. Аналіз структури торгівлі.

Важливо дослідити структуру міжнародної торгівлі послугами за різними секторами, країнами та типами послуг. Це допоможе виявити основні галузі, які мають найбільший потенціал для розвитку.

4. Оцінка тенденцій і перспектив.

Наступним кроком є аналіз поточних тенденцій у міжнародній торгівлі послугами та визначення перспектив розвитку. Це може включати оцінку нових ринків, зміни у споживчих уподобаннях, вплив технологічних інновацій тощо.

5. Ідентифікація викликів та можливостей.

Необхідно визначити основні виклики, з якими стикається міжнародна торгівля послугами, а також виявити можливості для подальшого розвитку. Це допоможе розробити стратегії адаптації та зростання в умовах змін.

Глобальні трансформації впливають на міжнародну торгівлю послугами через різноманітні фактори, такі як геополітичні суперечності, економічна нестабільність, природні катастрофи та пандемія COVID-19. Ці зміни створюють невизначеність для галузей, пов'язаних з туризмом, перевезеннями, гостинністю та іншими видами послуг, оскільки компанії та країни вимушені адаптуватися до нових умов.

Пандемія COVID-19 та військові конфлікти призвели до обмежень у міжнародних подорожах та пересуваннях людей, закриття кордонів, зміни економічних умов та споживацьких звичок, що породило невизначеність у зазначених секторах.

Геополітичні та торговельні напруження можуть також впливати на міжнародну торгівлю послугами через політичні зміни, введення торговельних бар'єрів та санкцій. Умови невизначеності можуть призвести до зміни попиту та пропозиції на різні види послуг. Зростання використання цифрових технологій та електронної комерції може стимулювати розвиток міжнародних послуг зв'язку, фінансових технологій та інформаційних послуг.

Для зменшення негативного впливу трансформацій важливо будувати стабільне та відкрите міжнародне торговельне середовище. Це може включати вирішення геополітичних конфліктів, розробку прозорих та передбачуваних торговельних політик, спрощення регуляторних рамок та підтримку цифрової трансформації у сфері послуг.

Серія криз впливає на глобальну економіку, починаючи з пандемії COVID-19, війни в Україні, інфляції, монетарного посилення та широкомасштабної заборгованості, що призвело до зниження динаміки світової торгівлі, з уповільненням зростання торгівлі у 2022 році та її слабким зростанням на початку 2023 року. Тим не менш, зростання світової торгівлі залишилося позитивним, підкреслюючи роль торгівлі як рушійної сили економічного відновлення та стійкості. Однак численні ризики, від геополітичної напруженості до можливої фінансової нестабільності, затемнюють середньострокові перспективи як для торгівлі, так і для загального обсягу виробництва.

У виробничому секторі помітною подією стало те, що Китай збільшив вартість експорту автомобільної продукції в першому кварталі 2023 року на 30% у річному вимірі, використовуючи свою сильну позицію у виробництві літій-іонних батарей, щоб стати другим у світі експортером електромобілів після Європейського Союзу.

Торгівля послугами випереджала торгівлю товарами, зростаючи на 15% у 2023 році. Міжнародні подорожі продовжували активно відновлюватися, зростаючи на 70% у річному вимірі після зняття обмежень на мобільність у багатьох регіонах. За 2022-2023 роки найбільш динамічним сектором у торгівлі послугами стали комп'ютерні послуги, глобальний експорт яких у 2023 році був на 44% вищим, ніж у 2022 році. Послуги, що надаються через комп'ютерні мережі, стали стабільним джерелом зростання, складаючи 54% світового експорту послуг у 2023 році та 12% загальної світової торгівлі товарами і послугами. В Європі та Азії внутрішньорегіональні потоки становили значну частку торгівлі такими послугами – відповідно 62% і 43% у 2023 році. Для порівняння, у Південній та Центральній Америці та Карибському басейні, а також в Африці ці частки становили лише 8% та 3% відповідно, що свідчить про потенціал для зростання.

Експорт товарів та послуг з найменш розвинених країн (LDC) зріс на 31% між 2019 і 2023 роками, при цьому експорт товарів у вартісному вираженні зріс на 41% за цей період, що знову відображає зростання цін на сировину. Експорт комерційних послуг з найменш розвинених країн залишався на 14% нижче докризового рівня. Основним фактором спаду є слабке відновлення туризму, особливо в Азії, де продовжують діяти пандемічні обмеження. У 2023 році експорт туризму з азійських найменш розвинених країн залишався на 74% нижчим за рівень 2022 року. Натомість експорт туристичних послуг з африканських найменш розвинених країн показав відносно непогані результати, на 9% нижчі за докризовий рівень 2019 року.

У турбулентні часи, позначені геополітичними напруженнями, швидкими технологічними змінами та частими кліматичними та іншими потрясіннями, багатостороннє торговельне співробітництво та СОТ необхідні як ніколи. Співпрацюючи, уряди можуть оновлювати регуляторні та політичні рамки,

необхідні для використання повного потенціалу нових цифрових технологій та мінімізації ризиків. Відкрита та передбачувана глобальна торгівля, закріплена у багатосторонній торговельній системі, пропонує бізнесу та домогосподарствам необхідні варіанти для подолання несподіваних дефіцитів постачання. Потреба в поглибленні, диверсифікації та розширенні міжнародних ланцюгів постачання для підвищення «гнучкої безпеки» пропонує значні комерційні можливості для країн, що розвиваються.

Політики потребують надійної статистики для моніторингу розвитку торгівлі, оцінки впливу макроекономічних та геополітичних потрясінь та формулювання відповідних заходів для стабілізації макроекономічних показників.

Стан міжнародної торгівлі послугами у світі зазнає впливу турбулентності, що виникає з різних факторів. Невизначеність може бути результатом геополітичних конфліктів, торгових спорів, змін у політичних та регуляторних рамках, економічної нестабільності, природних катаклізмів та інших зовнішніх чинників.

Один з головних факторів невизначеності в міжнародній торгівлі послугами була пандемія COVID-19 та війни. Обмеження на міжнародні поїздки та пересування людей, закриття кордонів, економічні зміни та зміна споживацьких звичок створили непевність для багатьох галузей, пов'язаних з туризмом, перевезенням, гостинності та іншими послугами.

Додатково, геополітичні та торговельні напруження між країнами можуть призвести до змін у політичних відносинах, введення торговельних бар'єрів, обмежень та санкцій, що впливає на розмаїття послуг, які можуть бути надані міжнародною спільнотою. Умови невизначеності можуть також стати причиною зміни попиту та пропозиції на різні види послуг. Компанії можуть змінювати свої стратегії та пріоритети, шукати нові ринки та партнерів, або приймати рішення про зменшення масштабів своєї діяльності [61].

Однак, в умовах невизначеності також можуть виникати нові можливості. Наприклад, зростання використання цифрових технологій та електронної комерції може сприяти розвитку міжнародних послуг зв'язку, фінансових технологій та інформаційних послуг. Також може збільшуватись попит на послуги консалтингу,

дистанційного навчання, програмного забезпечення та інші цифрові рішення, які допомагають компаніям адаптуватися до нових умов та забезпечувати своїм клієнтам якісні послуги.

Для зменшення негативного впливу невизначеності на міжнародну торгівлю послугами, важливо зосередитися на побудові стабільного та відкритого міжнародного торговельного середовища. Це може включати сприяння вирішенню геополітичних конфліктів шляхом дипломатичних переговорів та міжнародного співробітництва, розробку прозорих і прогнозованих торговельних політик, спрощення та гармонізацію регуляторних рамок, та підтримку цифрової трансформації та інновацій у сфері послуг.

Також важливо розглядати можливості для розширення торговельних партнерств та диверсифікації ринків. Розвиток нових ринків, залучення нових партнерів та розширення географії міжнародної торгівлі послугами можуть зменшити ризики, пов'язані з конкретними геополітичними або економічними турбулентностями.

В цілому, турбулентність може створювати складнощі для міжнародної торгівлі послугами, але водночас вона відкриває нові можливості та вимагає гнучкості та інноваційності від компаній та держав. Шлях до успішного розвитку торгівлі послугами в умовах невизначеності полягає в адаптації стратегій, пошуку нових ринків та партнерів, забезпеченні якості та конкурентоспроможності послуг, а також використанні цифрових технологій та інновацій.

Компанії можуть звернути увагу на розвиток цифрової присутності та електронної комерції, щоб забезпечити доступ до своїх послуг в онлайн-середовищі та привернути нових клієнтів. Важливо інвестувати в цифрові інфраструктури, безпеку даних та цифрову трансформацію для поліпшення ефективності та конкурентоспроможності послуг [62].

Також, розширення географії міжнародної торгівлі послугами може бути корисним стратегічним кроком. Диверсифікація ринків та партнерів може допомогти зменшити ризики, пов'язані з конкретними геополітичними або економічними факторами. Пошук нових можливостей у ринках, що

розвиваються, де попит на послуги зростає, може стати перспективним шляхом для розширення бізнесу.

Важливо також звернути увагу на якість та інновації. Конкуренентоспроможність послуг залежить від їхньої якості, відповідності міжнародним стандартам, а також від здатності інновувати і пропонувати нові рішення та підходи. Компанії повинні вдосконалювати свої послуги, враховуючи зміни в потребах та очікуваннях клієнтів, і бути готовими до швидкого адаптування до змін у міжнародній економічній ситуації.

Оцінка стану міжнародної торгівлі послугами у світі в умовах турбулентності зазвичай використовує різні індикатори для оцінки різних аспектів торгівлі послугами. Найвагомішими серед них є [94]:

1. **Обсяг торгівлі послугами.** Цей індикатор вимірює загальний обсяг послуг, що експортуються та імпортуються між країнами. Він може бути виражений в грошовому виразі (наприклад, доларах США) або у фізичних одиницях (наприклад, кількості туристичних прибутків або міжнародних пасажирокілометрів).

2. **Розподіл торгівлі послугами за секторами.** Цей індикатор дозволяє оцінити вклад різних секторів, таких як туризм, транспорт, фінансові послуги та інші, у загальний обсяг торгівлі послугами. Він допомагає встановити, які сектори мають найбільшу вагу і впливають на динаміку міжнародної торгівлі послугами.

3. **Тенденції розвитку.** Цей індикатор дозволяє відстежувати зміни в торгівлі послугами протягом певного періоду часу. Він може включати показники річного зростання, зміни розподілу торгівлі за регіонами або країнами, зміни в структурі торгівлі послугами тощо.

4. **Вплив факторів невизначеності.** Цей індикатор враховує вплив факторів невизначеності, таких як політичні конфлікти, економічні кризи, пандемії, тарифні бар'єри тощо, на міжнародну торгівлю послугами. Він допомагає зрозуміти, як ці фактори можуть впливати на обсяг та динаміку торгівлі послугами і яким чином вони можуть створювати невизначеність.

5. **Індекси довіри та настроїв.** Деякі організації та дослідницькі центри

проводять опитування та складають індекси довіри та настроїв бізнесу та споживачів щодо міжнародної торгівлі послугами. Ці індекси дозволяють виміряти рівень довіри до економічного середовища, очікування щодо зростання та інвестицій в секторі послуг.

6. Фінансові показники. Деякі фінансові показники, такі як прибуток компаній, капіталовкладення, рівень інвестицій, також можуть служити індикаторами стану міжнародної торгівлі послугами. Вони відображають фінансову стійкість та рівень зацікавленості учасників ринку у розвитку торгівлі послугами.

Ці індикатори використовуються як окремо, так і в поєднанні, для отримання комплексної оцінки стану міжнародної торгівлі послугами у світі в умовах невизначеності. Важливо враховувати, що ці індикатори можуть різнитися залежно від джерела інформації та методології оцінки, тому важливо ретельно аналізувати дані та порівнювати їх з іншими джерелами для отримання об'єктивної картини стану міжнародної торгівлі послугами.

Додаткові індикатори та фактори, які використовуються для оцінки стану міжнародної торгівлі послугами в умовах невизначеності, включають:

1. Геополітичні фактори. Політична стабільність, міжнародні конфлікти, торговельні спори та інші геополітичні чинники можуть мати значний вплив на міжнародну торгівлю послугами. Зміни в політичній сфері можуть створювати невизначеність та ризики для бізнесу та інвестицій у секторі послуг.

2. Регуляторна політика. Зміни в законодавстві, торговельних угодах, митних правилах та інших регуляторних політиках можуть впливати на умови міжнародної торгівлі послугами. Невизначеність в регуляторній політиці може створювати перешкоди для бізнесу та впливати на рішення щодо інвестицій та розвитку послугових підприємств.

3. Технологічний прогрес. Швидкий технологічний прогрес та цифрова трансформація можуть створювати нові можливості для міжнародної торгівлі послугами, але вони також можуть викликати невизначеність та конкуренцію. Зміни в технологічному ландшафті можуть вимагати адаптації та інновацій.

4. Демографічні та соціокультурні чинники. Зміни в демографічних

тенденціях, споживацьких звичках, культурних перевагах та інших соціокультурних чинниках можуть впливати на попит на різні види міжнародних послуг.

5. Макроекономічні показники: Економічний ріст, зміни валютних курсів, інфляція, безробіття та інші макроекономічні показники можуть впливати на міжнародну торгівлю послугами. Невизначеність у макроекономічному середовищі може мати вплив на споживчі витрати, інвестиції та попит на послуги.

6. Кліматичні зміни. Зміни в кліматичних умовах та ризики, пов'язані з ними, можуть впливати на певні сектори послуг, такі як туризм, страхування та транспорт. Невизначеність стосовно кліматичних змін та регулювання може створювати виклики та можливості для міжнародної торгівлі послугами.

7. Пандемії та глобальні кризи. Виникнення пандемій, епідемій та інших глобальних криз може мати серйозний вплив на міжнародну торгівлю послугами. Невизначеність, пов'язана зі здоров'ям та безпекою, обмеженнями щодо переміщення та іншими факторами, може обмежити міжнародну торгівлю послугами і створити потребу в нових рішеннях та стратегіях [94].

Ці індикатори та фактори допомагають оцінити стан міжнародної торгівлі послугами в умовах невизначеності, враховуючи широкий спектр економічних, політичних, соціальних, технологічних та інших чинників, які можуть впливати на цей сектор. Врахування цих індикаторів допомагає розуміти тенденції, ідентифікувати ризики та можливості, а також приймати обґрунтовані рішення щодо розвитку торгівлі послугами.

Як показує досвід розвинених країн, ефективний сектор послуг слугує каталізатором зростання обсягів зовнішньоторговельного обороту країни та стимулює економічне зростання. З огляду на це доцільно проаналізувати тенденції зовнішньої торгівлі послугами України. Джерелом статистичної інформації для аналізу є сайт Світової Організації Торгівлі (СОТ), [14]. За період 2014–2023рр. обсяги експорту послуг України зросли на 27,76%. Для порівняння, експорт українських товарів за аналогічний період зріс на 26,34%. Така ситуація свідчить про наявність потенціалу до зростання експорту послуг.

За даними Державної служби статистики України імпорт послуг в Україн

зростає швидше, ніж експорт. Так у 2023 році експорт послуг становив 114,2% порівняно із 2022 роком, імпорт – 132,9%. Однак баланс послуг був позитивним і становив 5563,1 млн дол. (довідково – у 2023 році позитивне сальдо балансу послуг становило 5808,7 млн дол.), [15].

Найшвидшими темпами відбувалося зростання обсягів експорту послуг у секторі «Комерційні послуги». За досліджуваний період обсяг експорту комерційних послуг збільшився в понад 2 рази: з 5,162 млн дол. США у 2014 р. до 11,616 млн дол. США у 2023 р. Серед всіх комерційних послуг зростання з 2,042 млн дол. США у 2014 р. до 7,107 млн дол. США у 2023 р. спостерігається в секторі «Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги».

Головними ринками збуту українського експорту послуг є Китай з питомою вагою 11,74%, європейські країни – Швейцарія (7,09%), Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (4,41%), Польща (4,32%), Німеччина (4,19%), а 4,18% українського експорту послуг надається Японії. Решта країн-партнерів мають питому вагу в загальному обсязі українського експорту послуг менше ніж 3%. Варто зазначити, що за результатами 2021 року російська федерація отримувала 16,55% українського експорту послуг і цей показник з 2014 р. зменшився на 9,23 п.п.

Станом на 2023 рік за даними СОТ лідером серед імпортерів послуг до України є Польща з питомою вагою 16,33% від загального імпорту послуг в Україну. Зростання імпорту послуг з Польщі до України за період з 2014 р. до 2023 р. склало 4,66 п.п. Також до Топ-5 імпортерів послуг в Україну належить Китай, питома вага якого в загальному обсязі українського імпорту послуг в 2023 році становить 7,14%, російська федерація, Туреччина та США відповідно з показником 5,24%, 5,18% та 4,82%.

Аналіз географічної структури українського експорту на імпорту послуг свідчить про зростання питомої ваги європейських країн в зовнішньоторговельному обороті послуг України. Так, впродовж досліджуваного періоду зовнішньоторговельний обіг послуг України та країн Європи зріс на 37%. Найбільше зростання спостерігається з Польщею, Швейцарією, Великобританією, Італією та Німеччиною.

Обсяги міжнародної торгівлі послугами нерозривно залежать від загальних обсягів зовнішньої торгівлі, так, наприклад, у таблиці 2.1 наведені динамічні зміни обсягів світової торгівлі за 2019-2024 рр. (де 2024 рр. – прогнозні данні), які порівнюємо з аналогічними обсягами світової торгівлі послугами для аналізу такої взаємозалежності, особливо в умовах невизначеності, в якій зараз перебуває світ через фінансову нестабільність, постковідний період та війну з рф (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Загальні обсяги світової зовнішньої торгівлі за 2019-2024 рр.

Роки	2019	2020	2021	2022	2023	2024 (прогноз)
Зміни обсягів, середні значення	0.4	-5.1	9.4	2.7	1.7	3.2
ЕКСПОРТ						
Північна Америка	0.4	-8.9	6.5	4.2	3.3	3.1
Південна Америка	-1.3	-4.9	5.8	1.9	0.3	0.6
Європа	0.4	-7.7	8.1	2.7	1.8	2.0
СНД	-0.1	-0.9	-3.0	-4.9	2.8	2.2
Африка	-0.3	-7.2	3.5	0.7	-1.4	1.4
Близький Схід	-1.0	-6.6	-2.4	9.9	0.9	4.7
Азія	0.8	0.6	13.1	0.6	2.5	4.7
ІМПОРТ						
Північна Америка	-0.6	-5.9	12.5	6.0	-0.1	1.4
Південна Америка	-1.8	-10.8	25.6	4.2	-1.6	2.3
Європа	0.3	-7.2	8.5	5.2	-0.6	1.8
СНД	8.3	-5.5	9.1	-13.5	14.9	0.8
Африка	3.3	-14.8	6.4	5.6	5.6	5.5
Близький Схід	11.2	-10.1	8.3	9.4	5.5	4.3
Азія	-0.5	-0.8	10.5	-0.4	2.6	5.2
СВІТОВИЙ ВВП ЗА ВАЛЮТНИМ КУРСОМ	2.6	-3.3	5.9	3.0	2.4	2.6
Північна Америка	2.1	-3.8	5.5	2.2	1.5	1.0
Південна Америка	0.5	-6.5	7.4	4.0	1.4	2.0
Європа	1.7	-5.6	5.9	3.4	0.9	1.8
СНД	2.6	-2.5	4.9	-0.9	-0.9	0.7
Африка	2.6	-2.4	4.7	3.4	3.5	3.9
Близький Схід	1.0	-4.1	4.2	5.8	2.9	3.1
Азія	4.0	-0.9	6.2	3.3	4.2	4.3

Примітка. Складено автором за даними Всесвітньої організації торгівлі (СОТ).

Таблиця ілюструє значне зниження світової торгівлі у 2022 році в порівнянні з 2021 роком (-6,7) та зниження ще у 2023 і незначене зростання 2024 році, згідно з прогнозами Всесвітньої торгової організації.

Значення торгівлі комерційними послугами, яке вимірюється середнім значенням експорту та імпорту, зросло на 15% у 2022 році і становило 6,8 трильйона доларів США. Усі широкі сектори зафіксували зростання. Транспортний сектор знову встановив рекордний рік, з торгівлею, зростанням на 25% у 2022 році та на 40% вище рівнів 2019 року (рис. 2.1.):

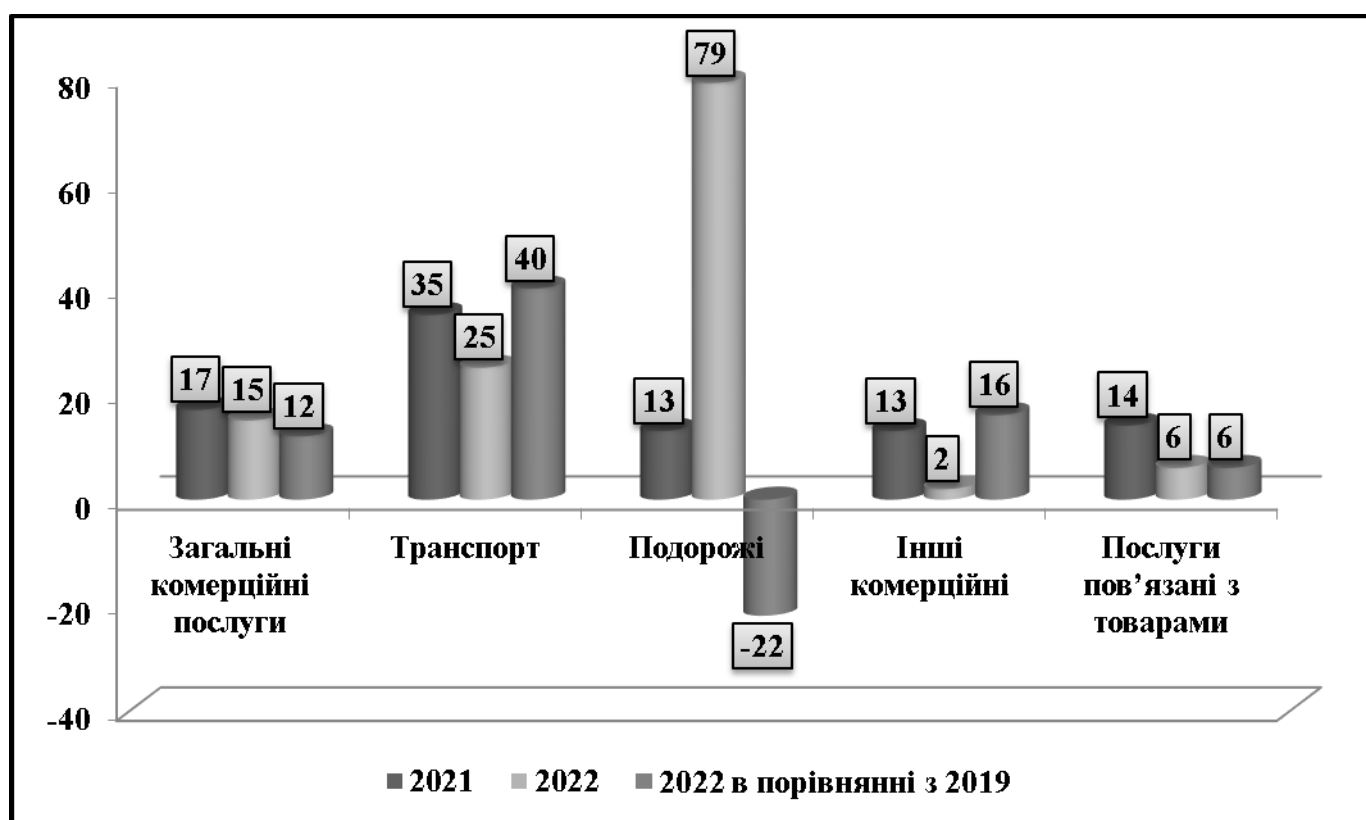

Рис. 2.1. Зростання світової торгівлі комерційними послугами у 2021-2022 рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації торгівлі (СОТ).

Однак зростання сповільнилося, оскільки від початку весни стабільно знижувалися тарифи на перевезення. Це, зокрема, відображає повернення споживачів до витрат на послуги з покращенням ситуації зі здоров'ям у більшості країн. З іншого боку, складна економічна та геополітична ситуація, висока інфляція та стрімке зростання цін на енергію та сировинні матеріали зменшили попит.

Змальоване сповільнення в торгівлі послугами, пов'язаними з товариством, у 2022 році вказує на зменшення діяльності з контрактного виробництва (тобто обробка товарів на контрактній основі, така як збірка, упаковка, маркування і т.д.) в інших країнах. Вартості вантажних перевезень тепер в основному повернулися до рівнів до пандемії. Станом на 31 серпня 2023 року, глобальна ринкова ставка для 40-футових контейнерних одиниць склала 1 481 долар, що становить лише 14% вище цін за той самий період у 2019 році [100].

Туризм, який становив майже одну чверть обсягу торгівлі послугами до пандемії, а також пасажирські перевезення серйозно постраждали через закриття кордонів та вимоги щодо карантину. Незважаючи на значне зростання в 79% у 2022 році, витрати глобальних мандрівників за кордоном все ще залишалися на рівні, що на 22% нижче за попередню пандемійну позначку через закриття Азії.

У 2023 році зростання туризму в основному обумовлене країнами Європи та США через міцний долар США. Коливання курсу долара США проти основних валют є частковою причиною сповільненого зростання торгівлі іншими комерційними послугами у 2023 році. Ця загальна категорія, яка охоплює різні види послуг, від бізнес-послуг до фінансових послуг, зросла на 2%, що менше ніж 13% у 2023 році. Європейський Союз та Велика Британія забезпечили половину торгівлі цими послугами, які у 2023 році склали основну частину торгівлі послугами (64%). Курс євро та британського фунта знизився на 11% та 10% відповідно у 2023 році.

Це вплинуло, наприклад, на глобальні фінансові послуги, які знизилися на 3% в доларовому еквіваленті, хоча обидва основних експортери спостерігали збільшення експорту. Однак вищі процентні ставки для боротьби з інфляцією, сповільнення економічної активності та невизначеність, пов'язана з війною в Україні, також сказалися на цьому секторі. Комп'ютерні послуги були найдинамічнішим сектором послуг протягом останнього десятиліття (див. Рис. 2.2.).

У 2023 році світовий експорт був на 45% вищий за попередню пандемійну позначку. Зростання було подальше посилене пандемією через віддалену роботу, а також онлайн-навчання та розваги.

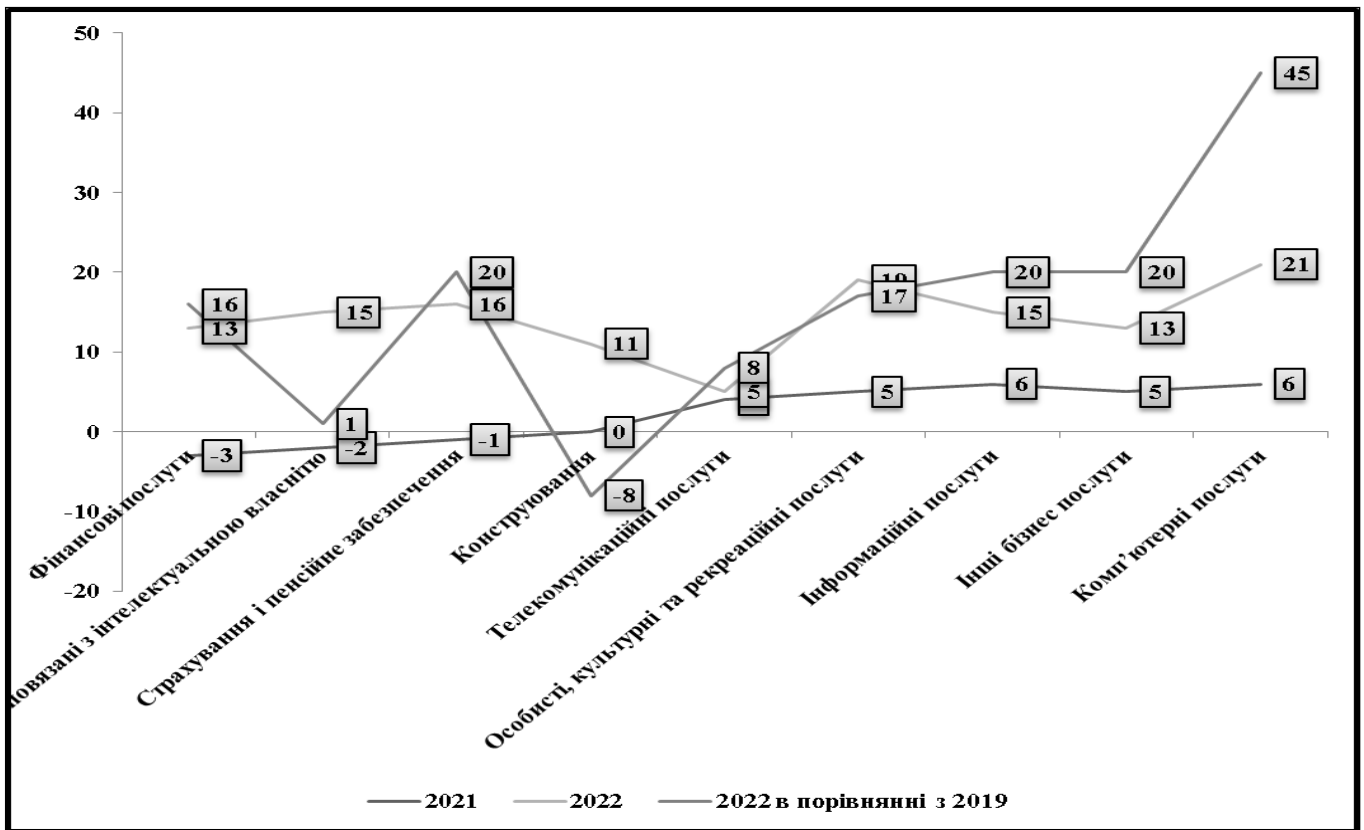

Рис. 2.2. Зростання експорту комерційних послуг за основними видами послуг, (%).
Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації торгівлі (СОТ).

Попит на програмне забезпечення, хмарні сервіси, машинне навчання та покращення кібербезпеки постійно зростає. Ірландія є провідним глобальним експортером комп'ютерних послуг з часткою у світі в 29% у 2023 році. У 2023 році експорт комп'ютерних послуг з Ірландії в євро виразі збільшився більш ніж на 13%, тоді як у доларовому виразі зріст становив лише 1%.

За оцінками ВТО, глобальні екпорти щодо цифрово доставлених послуг виріс майже в чотири рази з 2005 року і щорічно зросли в середньому на 8,1% у період з 2005 по 2023 рік, що перевищує експорт товарів (5,6%) та інших послуг (4,2%).

У той час, коли туризм та інші послуги, які потребують перетину кордону людей, зменшилися протягом цього періоду, експорт цифрово доставлених послуг продовжував зростати, досягнувши 3,82 трильйонів доларів США у 2023 році, що становить 54% від загального обсягу глобального експорту послуг. Цифрова доставка включає послуги, які торгуються міжнародно через комп'ютерні мережі, такі як Інтернет, програми, електронна пошта, голосові та відеовиклики, а також все

більше через цифрові посередницькі платформи, такі як онлайн-ігри, музичний та відео стрімінг та дистанційне навчання [99].

Європа становить більше половини глобального експорту цифрово доставлених послуг. Зниження економічного зростання регіону у 2022 році в значній мірі пов'язано з депреціацією євро та британського фунта по відношенню до долара США.

Експорт цифрово доставлених послуг з Азії зростав швидше, ніж у решті світу. У 2022 році майже чверть цифрово доставлених послуг походило з азіатських економік, а 19% - з Північної Америки. Центральна та Південна Америка, Кариби, а також Близький Схід помітили прискорення зростання у 2022 році.

Однак, зростання в Африці та в країнах з найменш розвиненими економіками продовжувало відставати, причому Африка займає менше 1% від загального обсягу експорту цифрово доставлених послуг у 2023 році (рис. 2.3.):

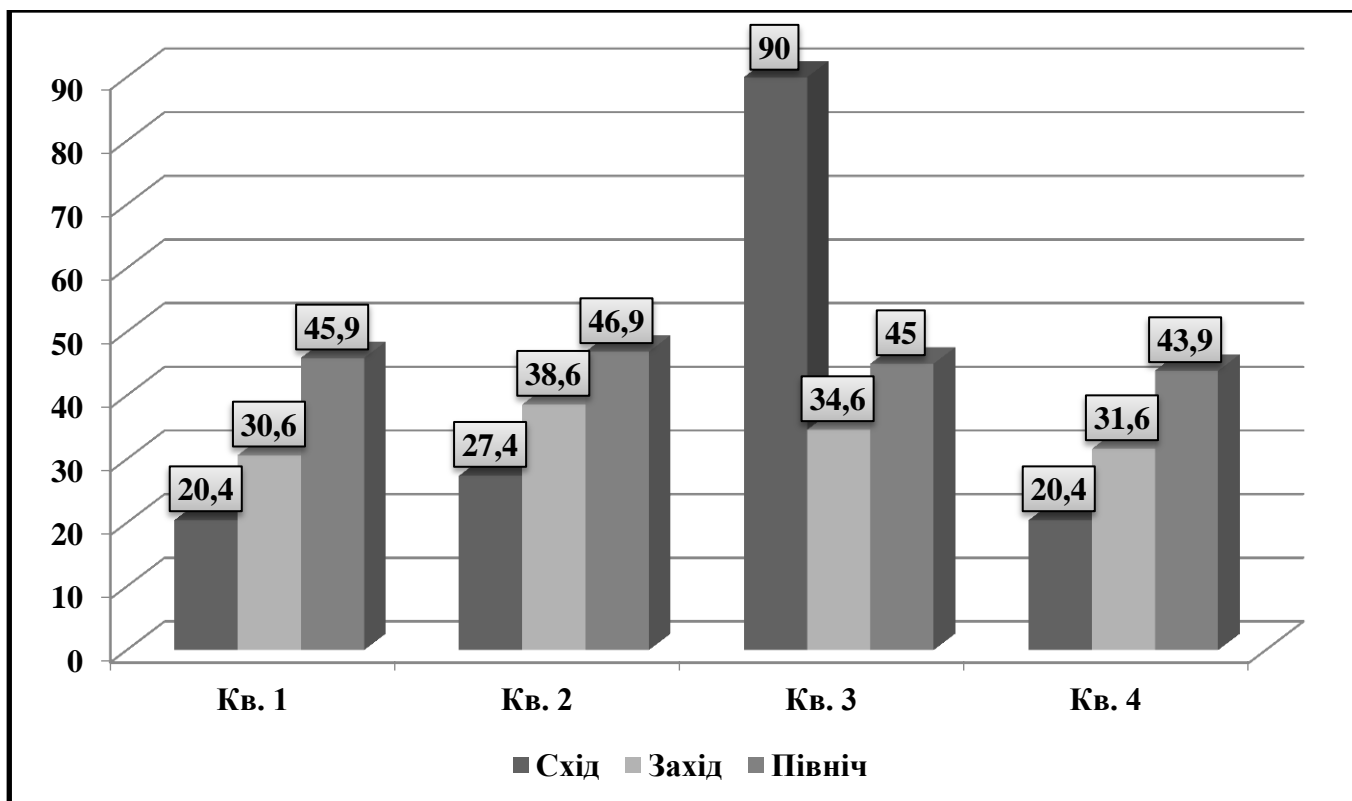

Рис. 2.3. Міжнародна торгівля G20, квартальні темпи зростання, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР.)

Зниження цін на ключові активи є тривожним сигналом того, що фінансові ринки можуть вже не витримати високих процентних ставок протягом тривалого часу. Акції банків почали падати ще в цьому році, рух, який передував як світовій фінансовій кризі, так і кризі державного боргу в Європі, так само, як і значення облігацій на 10, 15 та 20 років порівняно з початком 2023 року.

Протягом цього періоду тримачі 20-річних облігацій зазнали втрат на рівні -17 відсотків. Одержувачі великих втрат з облігацій, які входять в структуровані фінансові портфелі, ймовірно, стикнуться з дестабілізацією. «Невизначені розвитки в кількох конкретних внутрішніх факторах економіки Сполучених Штатів матимуть вплив на перспективи для глобальної економіки» [64].

З іншого боку, процентна ставка за інтересами політики (Федеральна ставка фондів) може знизитися в 2024 році. Однак невеликі зниження ставок не є ефективними для зворотного розвитку зменшення зростання, і значне зниження буде протилежним заявленій меті нормалізації грошової політики (Федеральна резервна система, 2022). Якщо безробіття почне зростати і реальні заробітні плати застоюються, швидкість зростання споживання, ймовірно, сповільниться, блокуючи швидку реакцію житлових інвестицій на зниження процентних ставок.

Секторальний внесок до зростання глобального попиту в економіках G20 показує, що експортні сектори розвинених країн є рушійними силами зростання в цих країнах. Вони використовують глобальний попит, а не генерують попит для країн розвиваючого світу.

У той же час багато розвиваючихся економік позитивно сприяють глобальному попиту, імпортуючи більше, ніж екпортуючи. Південна Африка - екстремальний випадок з великим зростанням попиту у приватного сектора. Однак зовнішній сектор поглибив значну частину цього попиту, частково через двадцятирічне знецінення ренда, що зробило вартість імпорту вищою.

2.2. Позиція України на міжнародному ринку послуг

Серія криз впливає на глобальну економіку, починаючи з пандемії COVID-19, війни в Україні, інфляції, монетарного посилення та широкомасштабної заборгованості, що призвело до зниження динаміки світової торгівлі, з уповільненням зростання торгівлі у 2022-2023 роках та її слабким зростанням на початку 2024 року. Тим не менш, зростання світової торгівлі залишилося позитивним, підкреслюючи роль торгівлі як рушійної сили економічного відновлення та стійкості. Однак численні ризики, від геополітичної напруженості до можливої фінансової нестабільності, затемнюють середньострокові перспективи як для торгівлі, так і для загального обсягу виробництва.

Наше дослідження розглядає світові торговельні тенденції у 2022-2023 роках та прогнозує стан торгівлі у 2024 році з урахуванням ширшого міжнародного контексту. У фізичних обсягах світова торгівля товарами зростає на 2,7% у 2023 році. Цей показник значно нижчий за зростання на 12,4% у грошовому вираженні, що відображає вплив високих світових цін на сировину.

Упродовж 2023 року зовнішній товарообіг України становив 99,5 млрд. дол. США: імпортували товарів на 63,5 млрд. дол. США, а експортували – на 36 млрд. дол. США.

За даними Державної митної служби, в порівнянні із 2022 роком імпорт зріс з 55,5 млрд. дол. США до 63,5 млрд. дол. США (+14,4%), а експорт впав з 44,2 млрд. дол. США до 36 млрд. дол. США. (-18,6%). Сумарний товарообіг скоротився з 99,7 млрд. дол. США до 99,5 млрд. дол. США.

Зазначається, що оподаткований в 2023 році імпорт склав 52,6 млрд. дол. США, що становить 83% загальних обсягів імпортованих товарів.

Найбільше Україна імпортувала товарів з Китаю – 10,4 млрд. дол. США, Польщі – 6,6 млрд. дол. США. та Німеччини – 4,9 млрд. дол. США.

При цьому експортували з України найбільше до Польщі – на 4,7 млрд. дол. США, Румунії – на 3,7 млрд. дол. США та Китаю – на 2,4 млрд. дол. США.

У загальних обсягах ввезених минулого року товарів 65% склали такі категорії товарів:

- машини, устаткування та транспорт – 19,8 млрд. дол. США;
- продукція хімічної промисловості – 11 млрд. дол. США;
- паливно-енергетичні товари – 10,3 млрд. дол. США.

До трійки найбільш експортованих з України товарів увійшли: продовольчі товари (21,8 млрд. дол. США), метали та вироби з них (3,9 млрд. дол. США), а також машини, устаткування та транспорт (2,9 млрд. дол. США).

У 2023 році Україна експортувала послуги на суму 8,9 млрд доларів США, що на 28,3% менше, ніж у 2022 році. Найбільш експортованими видами послуг у 2023 році були послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні (40,5% від усіх експортованих послуг, або 3,7 млрд дол. США), транспортні послуги (32,3%, або 3 млрд дол. США) та ділові послуги (11,2%, або 1 млрд дол. США), (див. Рис. 2.4.).

Єдиною категорією, яка продемонструвала зростання у 2023 році, є послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (+76,7%). Тоді як найбільш постраждали державні та урядові послуги (-86,7%), послуги зі страхування (-81,7%), послуги з ремонту та технічного обслуговування (-57,1%), послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги (-56,4%).

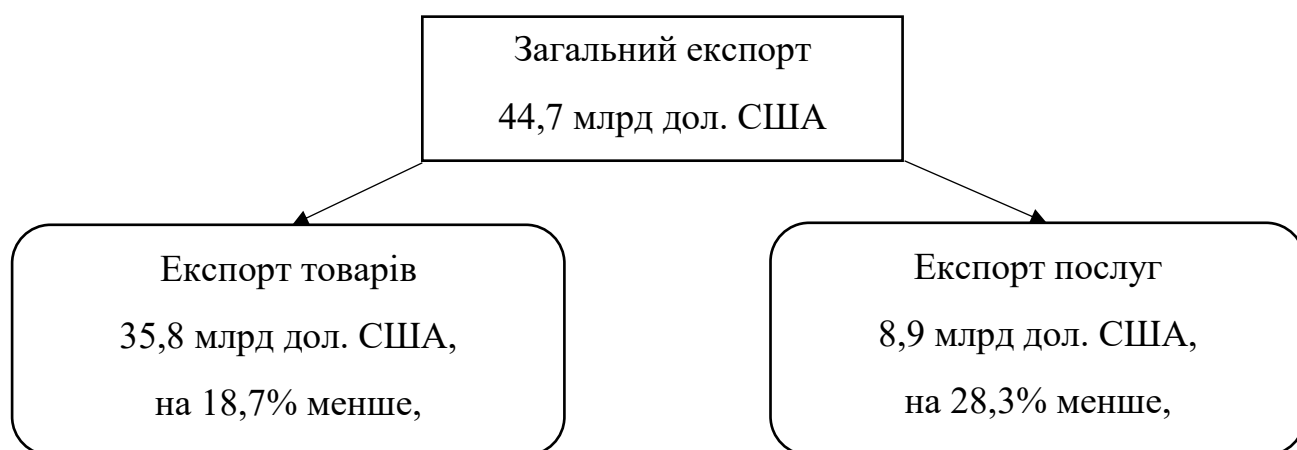

Рис. 2.4. Загальний експорт товарів та послуг України у 2023 році.

Примітка. Побудова автором за даними ДУ «Офіс з розвитку підприємництва і бізнесу. Дія. Бізнес».

Загалом основним-країнами партнерами України в 2022 році були 233 країни та території за експортом товарів та послуг, що наглядно ілюструє рисунок 2.5.:

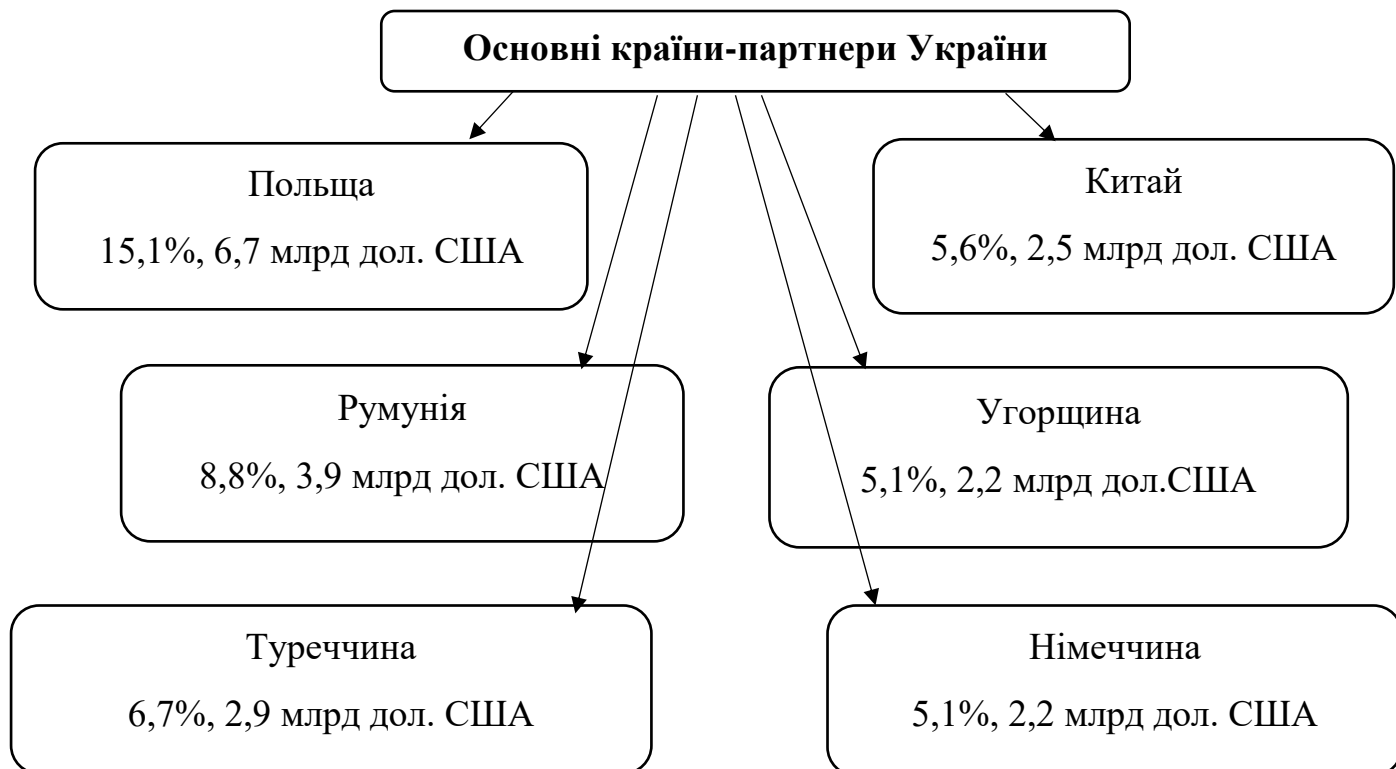

Рис.2.5. Основні країни-партнери України за експортом товарів та послуг у 2023 році.

Примітка. Побудова автором за даними ДУ «Офіс з розвитку підприємництва і бізнесу. Дія. Бізнес».

За результатами складного 2023 року Україна експортувала свої товари та послуги до 233 країн та територій світу. Основними країнами-партнерами України є Польща, Румунія, Туреччина, Китай, Угорщина та Німеччина.

Основними регіонами-експортерами у 2023 році стали Київ (27,1% від експорту України дав саме цей регіон), Дніпропетровська (12%), Львівська (7,2%), Одеська (5,6%) та Запорізька (5,5%) області.

Міжнародна торгівля сьогодні, як і раніше, залишається важливим стимулом зростання міжнародної економіки. Міжнародні торговельні потоки помітно випереджають зростання світового обсягу виробництва. Це відбувається внаслідок поглиблення міжнародного поділу праці, становлення та розвитку нових видів

поділу праці, які лежать в основі міжнародної економічної інтеграції та внутрішньофірмового обміну. У зв'язку з цим досить відзначити, що в ЄС – найбільш інтегрованому міжнародному економічному угрупованні – торгівля випереджає виробництво у 3 рази [48].

Провідні експортери та імпортери у світовій торгівлі представлені в таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Основні країни-експортери та країни-імпортери
у світовій торгівлі товарами в 2023 р.

Країни-експортери	Обсяг, млрд дол	Частка, %	Країни-імпортери	Обсяг, млрд дол	Частка, %
Німеччина	1461,9	9,1	США	2169,5	13,2
Китай	1428,3	8,9	Німеччина	1203,8	7,3
США	1287,4	8,0	Китай	1132,5	6,9
Японія	782,0	4,9	Японія	762,6	4,6
Нідерланди	633,0	3,9	Франція	705,6	4,3
Франція	605,4	3,8	Велика Британія	632,0	3,8
Італія	538,0	3,3	Нідерланди	573,2	3,5
Бельгія	475,6	3,0	Італія	554,9	3,4
росія	471,6	2,9	Бельгія	469,5	2,9
Велика Британія	458,6	2,9	Корея	435,3	2,7
Канада	456,5	2,8	Канада	418,3	2,5
Корея	422,0	2,6	Іспанія	401,4	2,4
Гонконг	370,2	2,3	Гонконг	393,0	2,4
Сінгапур	338,2	2,1	Мексика	323,2	2,0
Саудівська Аравія	313,4	2,0	Сінгапур	319,8	2,0

Мексика	291,7	1,8	Індія	293,4	1,8
Іспанія	268,3	1,7	росія	291,9	1,8
Тайвань	255,6	1,6	Тайвань	240,4	1,5
ОАЕ	231,6	1,4	Польща	204,3	1,2
Швейцарія	200,3	1,2	Туреччина	202,0	1,2
Малайзія	199,5	1,2	Австралія	200,3	1,2
Бразилія	197,9	1,2	Австрія	183,4	1,1
Австралія	187,3	1,2	Швейцарія	183,2	1,1
Швеція	183,4	1,1	Бразилія	182,4	1,1
Австрія	181,0	1,1	Таїланд	178,7	1,1
Таїланд	177,8	1,1	Швеція	167,2	1,0
Індія	177,5	1,1	ОАЕ	165,6	1,0
Норвегія	172,5	1,1	Малайзія	156,9	1,0
Польща	168,0	1,0	Республіка Чехія	141,5	0,9
Республіка Чехія	146,3	0,9	Індонезія	126,2	0,8
Світ	16070,0	100,0	Світ	16422,0	100,00

Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації торгівлі (СОТ).

З таблиці видно, що з перших 20 провідних країн-експортерів та імпортерів вісім знаходяться в Західній Європі, що свідчить про ключову роль саме цього регіону в світовій економіці.

Розвиток торгівлі послугами є невід'ємною складовою економічного зростання країни. Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами у 2023 році представлена у додатку А, а загальна структура зовнішньої торгівлі послугами у 2023 році представлена у додатку Б.

Українська економіка незважаючи на наявність істотного наукового потенціалу та досвіду створення технологічно складної продукції, з року в рік втрачала свої позиції на ринках високотехнологічних товарів і послуг, які в сучасному світі розвиваються найбільш динамічно. Частка України у світовому експорті послуг упродовж 2012–2016 рр. зменшилась з 0,45% до 0,25%, що негативно вплинуло на економіку країни та добробут населення та спричинило подальше падіння позицій на світовому ринку. Позиції України в 2019 році дещо покращилися, хоча і не вийшли на попередній рівень. За даними Державної служби статистики України найбільше послуг Україна експортувала до Росії — на 6,18 мільярда доларів (40,6% експорту всіх послуг за рік), а найбільше імпортувала з Британії (на 586,5 мільйона доларів). До ЄС Україна продала послуг на 4,28 мільярда доларів, а імпортувала звітти на 3,56 мільярда доларів.

За даними Всесвітньої організації торгівлі найбільше послуг Україна експортувала до Росії — на 6,18 мільярда доларів (40,6% експорту всіх послуг за рік), а найбільше імпортувала з Британії (на 586,5 мільйона доларів). До ЄС Україна продала послуг на 4,28 мільярда доларів, а імпортувала звітти на 3,56 мільярда доларів.

Найбільші обсяги експорту послуг Всесвітня організація торгівлі зафіксувала у сфері надання транспортних послуг — 9,03 мільярда доларів за рік або 59,3% загального обсягу експорту послуг з України. На імпорт транспортних послуг Україна витратила 1,5 мільярда доларів.

На відміну від торговельного сальдо товарами, сальдо торгівлі послугами в Україні у 2019 році було позитивним і перевищив загалом на 8,7 мільярда доларів.

Загалом за останній рік експорт послуг збагатив економіку України на 15,23 мільярда доларів. Відповідно економічні цілі та стратегія розвитку країни мають розвиватися з урахуванням зміни структури не лише внутрішнього, а й світового сукупного попиту та сукупної пропозиції на користь інноваційних та якісніших товарів і особливо послуг, які спроможні задовольняти споживчі потреби національних, а згодом й іноземних покупців.

Тому до критеріїв розвитку зовнішнього ринку країни можна віднести як високі темпи його зростання, так і швидкість реагування виробників на зміни в структурі попиту іноземних і внутрішніх покупців та світових трендів [49].

Аналіз сучасного ринку експорту та імпорту послуг України дає можливість зрозуміти, що найбільшого розвитку досягнули лише декілька видів послуг. Зокрема, транспортні послуги, послуги з будівництва, послуги пов'язані з подорожами та послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги. Ці дані підтверджуються у структурі експорту послуг України (рис.2.6.):

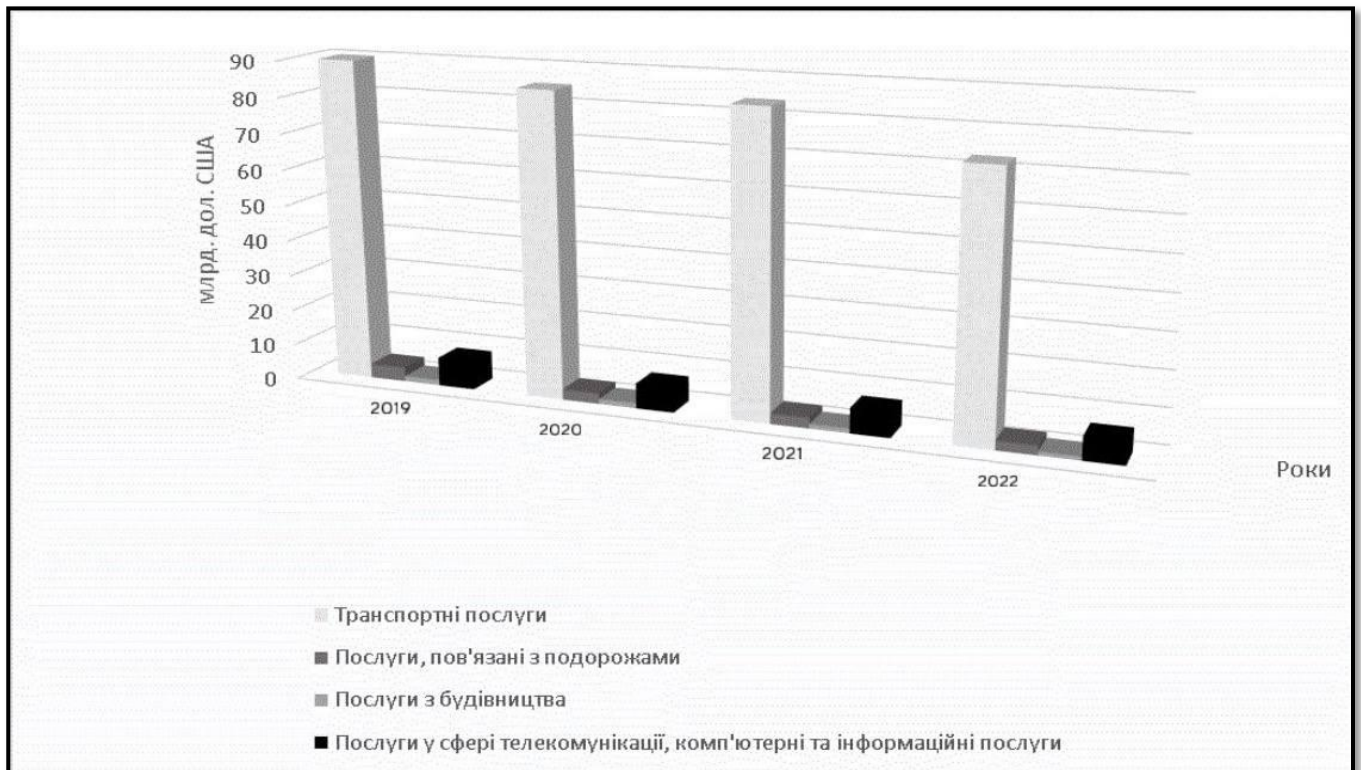

Рис.2.6. Структура експорту послуг України у 2019-2022 рр., (млрд дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації торгівлі (СОТ).

Найбільш розвиненим сегментом у експорті послуг на національному ринку у 2019-2022 рр. є транспортні види послуг, проте у 2022 року ця тенденція зменшується через війну. Позитивною тенденцією є те, що частка послуг у сфері телекомунікації та інформаційних послуг зросла у порівнянні із послугами пов'язаними із подорожами. Слід зазначити, що зміни, які відбуваються у структурі експорту послуг є позитивними, враховуючи те, що зросла частка інформаційних послуг, які в свою чергу є найбільш конкурентоспроможними та затребуваними на світовому ринку послуг (див. Рис.2.7.).

Згідно до цих даних та аналізу сучасного національного ринку послуг Україні необхідно розвивати наступні види послуг:

- Туризм;
- Інженерні та будівельні послуги;
- Транспортні послуги (річковий, морський, авіаційний, автомобільний, космічний, залізничний тощо);
- Послуги пов'язані із зв'язком (аудіовізуальні, телекомунікаційні);
- Банківські та страхові послуги, у загальному розумінні фінансові;
- Комп'ютерні послуги;
- Науково-дослідницькі послуги;
- Послуги пов'язанні безпосередньо із охороною здоров'я.

В таких секторах як фінансові та телекомунікаційні послуги велике значення мають кошти та наявність капіталу. У секторі фінансових послуг України діє досить значна кількість невеликих банків. Слабкість інститутів інфраструктури та фінансового посередництва в сфері телекомунікації не сприяє економічному зростанню і провадженню новітніх технологій. Для того щоб принести економічні та більш перспективні нові технології потрібні вклади та іноземні інвестиції

Україні необхідно приділяти увагу розвитку не лише трубопровідного транспорту, а й сприяти розвитку інших видів транспортних послуг, зважаючи на те, що вона є транзитною державою. Потенціал та технологічні можливості в галузях судно- і літакобудування є хороші перспективи для розвитку саме транспортних

послуг, зокрема ремонт та обслуговування.

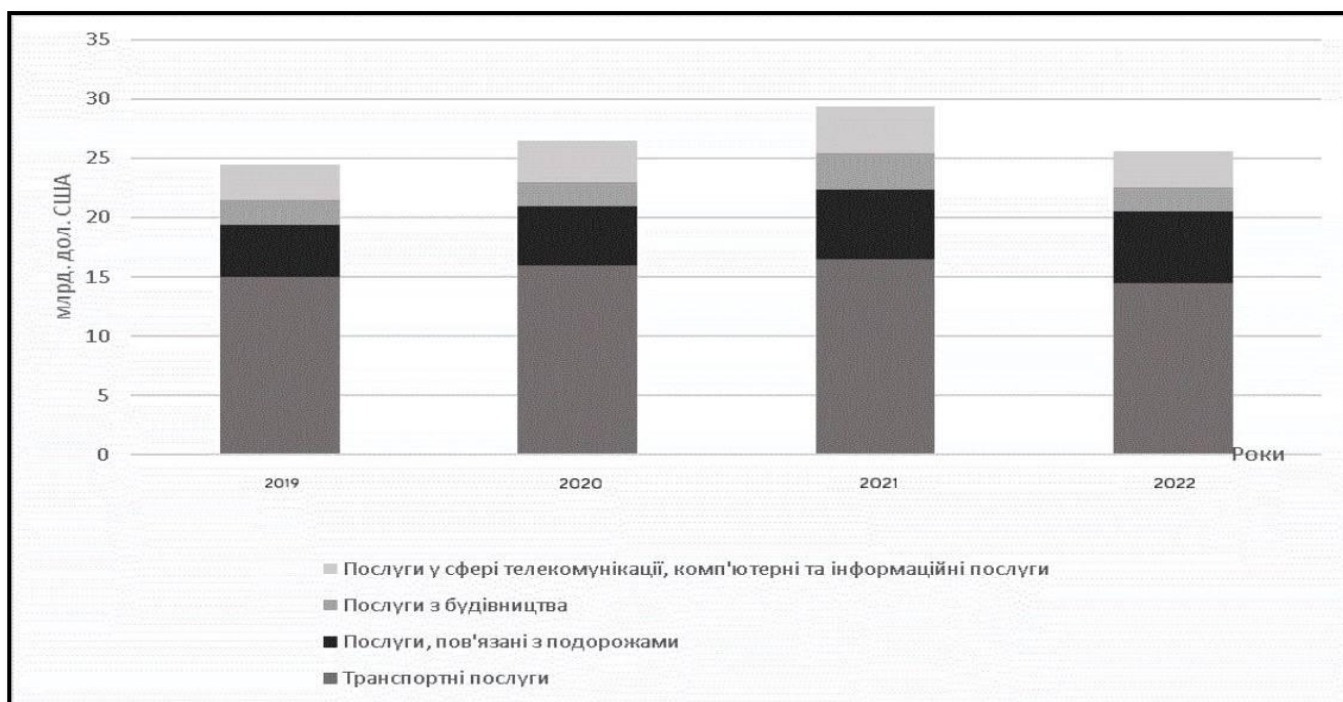

Рис.2.7. Структура імпорту послуг України у 2019-2022 рр., (млрд дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації торгівлі (СОТ).

Напрацювання в різних наукомістких галузях та науково-технічний потенціал сприятиме розвитку національної інформаційної структури, технологічному прориву в різних галузях економіки, стимулюванню інформаційних технологій.

З огляду на економічні зміни першого кварталу 2023 року, після трьох десятиліть розвитку глобалізації за лінійним сценарієм його можуть змінити нові тенденції. Світова організація торгівлі, надала прогноз стану міжнародної торгівлі в 2023-2022 роках, відповідно до оптимістичного і песимістичного сценаріїв, де межі падіння обсягу світової торгівлі в цьому році від 13% до 32% - вражають. Іншими словами, навіть при найкращому розкладі зниження перевершить показник 2009 року. Але як показала історія, світова фінансова криза 2008 року не зробила значного впливу на сферу послуг, в той час як оборот товарної торгівлі знизився на 30 відсотків де лише 9% займали послуги. Не зважаючи на негативні тенденції, що повторювалися й у 2016 році, коли вартість світового товарного експорту

зменшилася до 15,46 трлн доларів, світовий експорт комерційних послуг навпаки збільшився на 0,1% у 2016 році. Пояснюється це особливістю даного сегмента: послуги неможливо зберігати на складах, потреба в них неперервна. Досвід свідчить, що навіть в розпал кризи компанії купували сервісні послуги, необхідні для їх функціонування.

Відповідно, навіть на тлі подій, що відбуваються залишається помітна стійкість сервісної торгівлі. У 2023р. негативне сальдо складо 4727,5 млн дол. (у 2022р. також негативне – 5144,3 млн дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,94 (у 2022р. – 0,91). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 235 країн світу. У 2021р. експорт послуг становив 11167,1 млн дол. США, або 71,5% порівняно із 2020р., імпорт – 5209,2 млн дол., або 75,0%. Темпи зростання (зниження) експорту послуг в Україні представлено на рисунку 2.8. У 2022р. експорт послуг в Україні становив 13156,5 млн дол. США, або 114,2% порівняно із 2021р., імпорт – 7593,4 млн дол., або 132,9% [96].

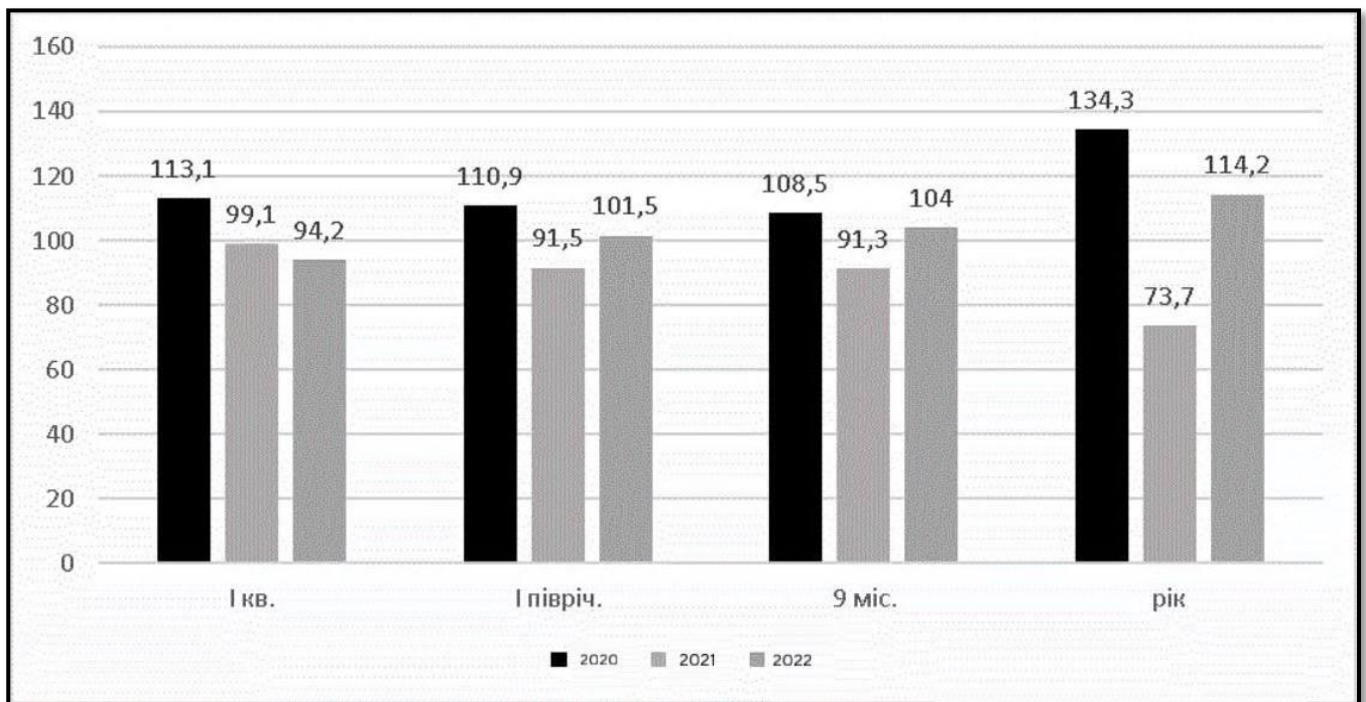

Рис.2.8. Темпи зростання (зниження) експорту послуг в Україні, (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком).

Примітка. Побудовано автором за даними OECD Science, Technology and Industry Outlook.

У 2022 р. позитивне сальдо становило 5957,9 млн дол. США (у 2021 р. – 8686,7 млн дол. США). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 2,14 (у 2021 р. – 2,25). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 233 країн світу. Темпи зростання (зниження) імпорту послуг в Україні представлено на рисунку 2.9.

Лідируючими за обсягом продажів сервісами є дистрибуція і фінанси, в сукупності вони складають 40 відсотків від всього ринку послуг. У 2022 р. позитивне сальдо становило 5563,1 млн дол. США (у 2021 р. також позитивне – 5808,7 млн дол. США). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,73 (у 2021 р. – 2,02). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 233 країн світу.

Незважаючи на стійкий від’ємний рівень сальдо торговельного балансу, спостерігається тенденція до його зростання (рух до нульового, або й до позитивного рівня) сальдо торговельного балансу. Для більш повного дослідження експортної позиції видається доречним з’ясувати, у які держави Україна найбільше експортує вже сьогодні (див. Додаток Б).

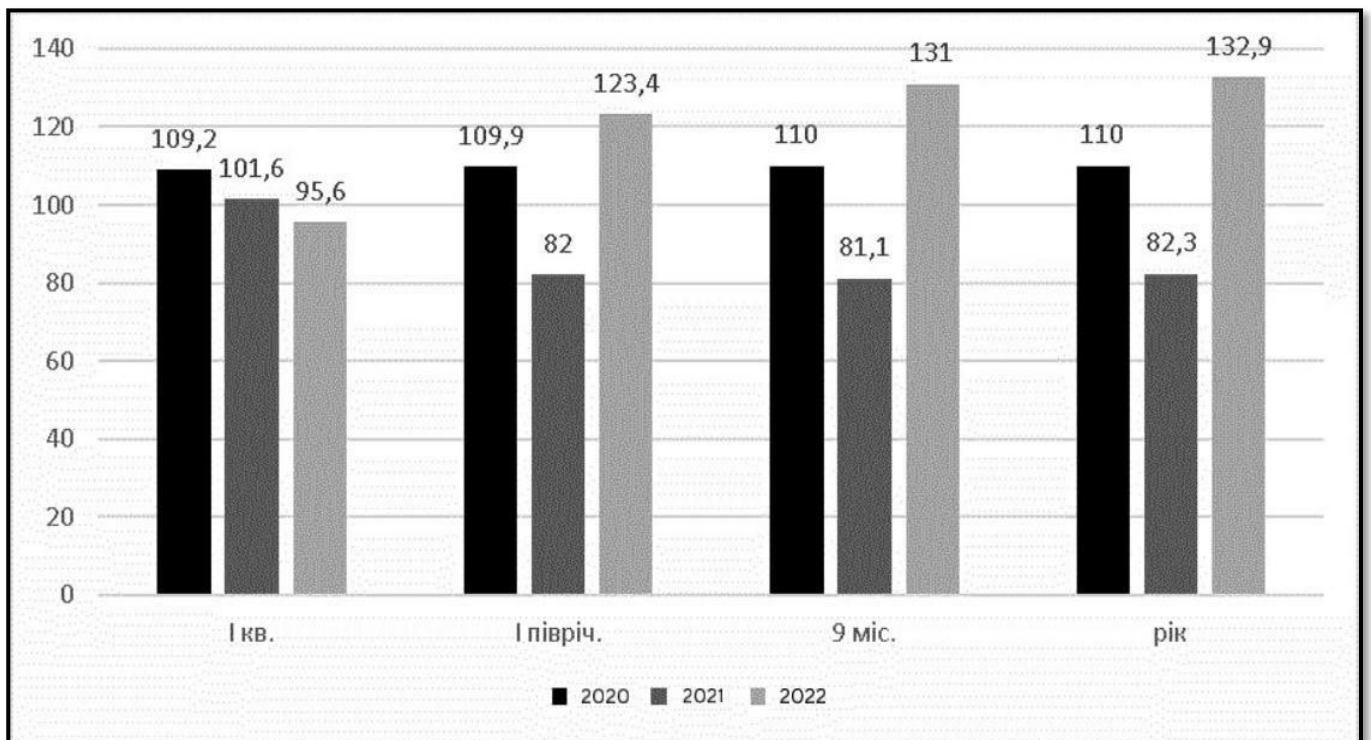

Рис.2.9. Темпи зростання (зниження) імпорту послуг в Україні, (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком).

Примітка. Побудовано автором за даними OECD Science, Technology and Industry Outlook.

У світовій торгівлі фінансовими сервісами було задіяно 2,5 трильйона доларів США станом на 2019 рік. На третьому місці - телекомунікації, продажі яких зросли більш ніж удвічі за період з 2005-го року.

Щорічно збільшуються продажі послуг в сфері охорони здоров'я, не відстають і наукові дослідження - приблизно на 10 відсотків на рік і особливо в теперішній час їх частка ще збільшиться. Навіть в умовах кризи, міжнародний ринок послуг буде зростати, але вже з нової «точки росту» з більшою потужністю.

Лідерами світового експорту послуг до теперішнього часу були США близько 15%, та Європа 14%. Характерним буде значний перерозподіл серед лідерів, який зачепить великі ТНК. Що буде супроводжуватися збільшенням розриву між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, яке обумовлене новими фінансовими можливостями держав - емітентів резервних валют; черговий виток геополітичного суперництва і протекціонізму; перетворення біотехнологій в головний драйвер економічного зростання [99].

Перспективами для підтримки та розвитку економіки експерти вважають сферу послуг, доля якої як зазначалося раніше постійно зростає. Тому її регулювання є необхідною умовою для стабільного розвитку.

Регулювання міжнародної торгівлі послугами має певну специфіку. Це пов'язано з тим, що послуги мають різноманітні форми і зміст, утворюючи єдиний ринок, якому притаманні не загальні риси, але загальні тенденції, що дають можливість регулювати його на глобальному рівні навіть з урахуванням нових моментів в його розвитку, які вносять ТНК, домінуючі на ньому і монополізуючи його і водночас процеси глокалізації, що роз'єднують його.

В даний час світовий ринок послуг регулюється на чотирьох рівнях: міжнародному, галузевому, регіональному та національному. Пришвидшення динаміки сфери послуг як на внутрішньому так і на світовому ринку в транспортній галузі ІТ- технологій, освітній сфері для української економіки є драйверами [50].

Україна знаходиться в складній ситуації на міжнародному ринку послуг через політичну нестабільність, економічні обмеження та військовий конфлікт на сході

країни. Незважаючи на ці складнощі, Україна має певні переваги та можливості на міжнародній арені:

1. ІТ-сектор. В Україні функціонує потужний ІТ-сектор з висококваліфікованими фахівцями, які здатні створювати інноваційні програмні продукти та надавати послуги в галузі програмування, веб-розробки, штучного інтелекту та інших сферах. Це створює можливості для конкурентного виступу українських компаній на міжнародному ринку ІТ-послуг.

2. Освіта та наукові дослідження. Україна має сильну освітню систему та висококваліфікованих науковців. Розвиток освітніх послуг, таких як навчальні курси, підготовка до іспитів та курси підвищення кваліфікації, може привернути іноземних студентів та сприяти міжнародній мобільності.

3. Туризм. Україна має значний потенціал для розвитку туристичного сектора завдяки різноманіттю культурних та природних ресурсів. Привабливість історичних місць, курортів, етнічних заходів та інших туристичних об'єктів може сприяти залученню іноземних туристів та розвитку галузі послуг.

4. Агропромисловий сектор. Україна є одним з найбільших світових експортерів сільськогосподарської продукції. Послуги, пов'язані з агропромисловим сектором, такі як логістика, консалтинг та експортно-імпортні послуги, можуть мати великий попит на міжнародному ринку.

5. Мовна експертиза. Знання української та російської мов може бути важливим ресурсом для надання перекладацьких та лінгвістичних послуг, особливо в умовах регіональних конфліктів або міжнародних дипломатичних відносин.

Приходимо до висновку, що Україна має потенціал для розвитку різноманітних секторів послуг на міжнародному ринку, проте це вимагає реформ, інвестицій та покращення бізнес-середовища [23].

2.3. Дослідження актуального стану торгівлі послугами між Україною та країнами Європейського Союзу

Аналіз актуального стану торгівлі послугами між Україною та країнами Європейського Союзу є ключовим етапом у вивченні економічних відносин та потенційного співробітництва. Основні етапи такого аналізу:

1. **Обсяг та динаміка торгівлі послугами.** Перш ніж розглядати будь-які аспекти, слід вивчити загальний обсяг та динаміку торгівлі послугами між Україною та країнами ЄС протягом останніх років. Це дозволить виявити тенденції, зрозуміти, як змінюються обсяги та напрямки торгівлі, і визначити потенційні проблеми або переваги.

2. **Структура торгівлі послугами за секторами.** Подальший аналіз передбачає розгляд структури торгівлі послугами за різними секторами, такими як ІТ, туризм, освіта, фінансові послуги тощо. Це допомагає визначити найбільш перспективні сегменти для співпраці та подальшого розвитку.

3. **Особливості торгівлі з окремими країнами ЄС.** Важливо дослідити особливості торгівлі послугами з кожною окремою країною Європейського Союзу. Це може включати торгові угоди, правові норми, культурні особливості та інші чинники, які впливають на обсяги та характер співпраці.

4. **Проблеми та перешкоди.** Необхідно визначити наявні проблеми та перешкоди, що ускладнюють торгівлю послугами між Україною та країнами ЄС. Це можуть бути тарифні бар'єри, різниця в законодавстві, культурні різниці та інші фактори, які обмежують можливості співпраці.

5. **Перспективи та можливості.** На завершальному етапі аналізу варто зосередитися на перспективах та можливостях подальшого розвитку торгівлі послугами між Україною та країнами ЄС. Це може включати ідентифікацію нових ринків, рекомендації з поліпшення законодавства та заходи щодо збільшення свідомості про можливості співпраці.

В нашому дослідженні розглядається розподіл поточного рахунку на різні категорії, такі як товари, послуги (з включенням послуг уряду, які не включаються в інші категорії), первинний дохід та вторинний дохід. Комерційні послуги включають у себе всі види послуг, за винятком урядових та інших, які не можна віднести до комерційних. Ці послуги поділяються на кілька підкатегорій, таких як послуги, пов'язані з товарами, транспорт, подорожі та інші комерційні послуги. ВРМ6 містить 12 стандартних складових послуг, які описують різноманітні аспекти торгівлі та послугами:

1. Виробничі послуги на фізичних входах, які належать іншим особам.
2. Послуги з технічного обслуговування та ремонту, що не включаються в інші категорії.
3. Транспорт.
4. Подорожі.
5. Будівництво.
6. Послуги зі страхування та пенсійне обслуговування.
7. Фінансові послуги.
8. Оплати за використання інтелектуальної власності, які не включаються в інші категорії.
9. Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги.
10. Інші бізнес-послуги.
11. Особисті, культурні та рекреаційні послуги.
12. Товари та послуги уряду, які не включаються в інші категорії.

Ці складові відображають різні аспекти економічних трансакцій, що відбуваються у сфері послуг та торгівлі товарами, і вони стандартизовані для узгодженості даних у різних

Торгівля послугами між Україною та країнами Європейського Союзу (ЄС) відіграє важливу роль у економічних відносинах між сторонами. Україна прагне зміцнити співпрацю з ЄС у сфері послуг і наблизити свою законодавчу базу до європейських стандартів. Ключові аспекти торгівлі послугами між Україною та країнами ЄС. Європейський Союз є головним торговельним партнером України.

Загальний огляд стану торгівельних відносин між Україною та ЄС у 2022 році наданий у Додатку В (за даними Міністерства економіки України від 23.02.2023 року). За результатами 2022 року питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 53,6% від загального обсягу торгівлі України (у 2021 році – 39,1%) (див. Рис.2.10.).

6 червня 2023 року набула чинності Регламент Європейського Парламенту та Ради № 2023/1077 від 31 травня 2023 року про продовження ЄС ще на рік заходів з тимчасової лібералізації торгівлі з Україною, які охоплюють скасування усіх мит, квот і торговельних захисних обмежень щодо українського експорту, відповідно до Регламенту Європейського Парламенту та Ради № 2022/870 від 30.05.2022.

Ухвалений Регламент діятиме до 6 червня 2024 року і стосуватиметься:

1. Скасування всіх митних зборів відповідно до Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, зокрема щодо:

- фруктів та овочів, які підпадають під дію системи вхідних цін;
- сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, які підпадають під дію тарифних квот;
- промислових товарів, мита на які припинили діяти ще з 1 січня 2023 року.

2. Зупинення справляння антидемпінгового мита на імпорту, що походить з України на дату набрання чинності цим Регламентом.

3. Застосування єдиних правил імпорту (захисних заходів) щодо імпорту походженням з України.

Зазначені заходи з лібералізації торгівлі, у свою чергу, зобов'язують Україну дотримуватись низки наступних умов:

- дотримання правил походження товарів та відповідних процедур в рамках Угоди про асоціацію;
- утримання від будь-яких нових обмежень на імпорту з ЄС, включаючи як застосування нових мит чи інших заходів, так і посилення існуючих обмежень

(окрім зумовлених необхідністю в умовах війни);

– виявлення Україною поваги до демократичних принципів, прав людини та основних свобод, верховенства права, а також здійснення належних заходів щодо боротьби з корупцією та протиправною діяльністю, передбачених статтями 2, 3 та 22 Угоди про асоціацію.

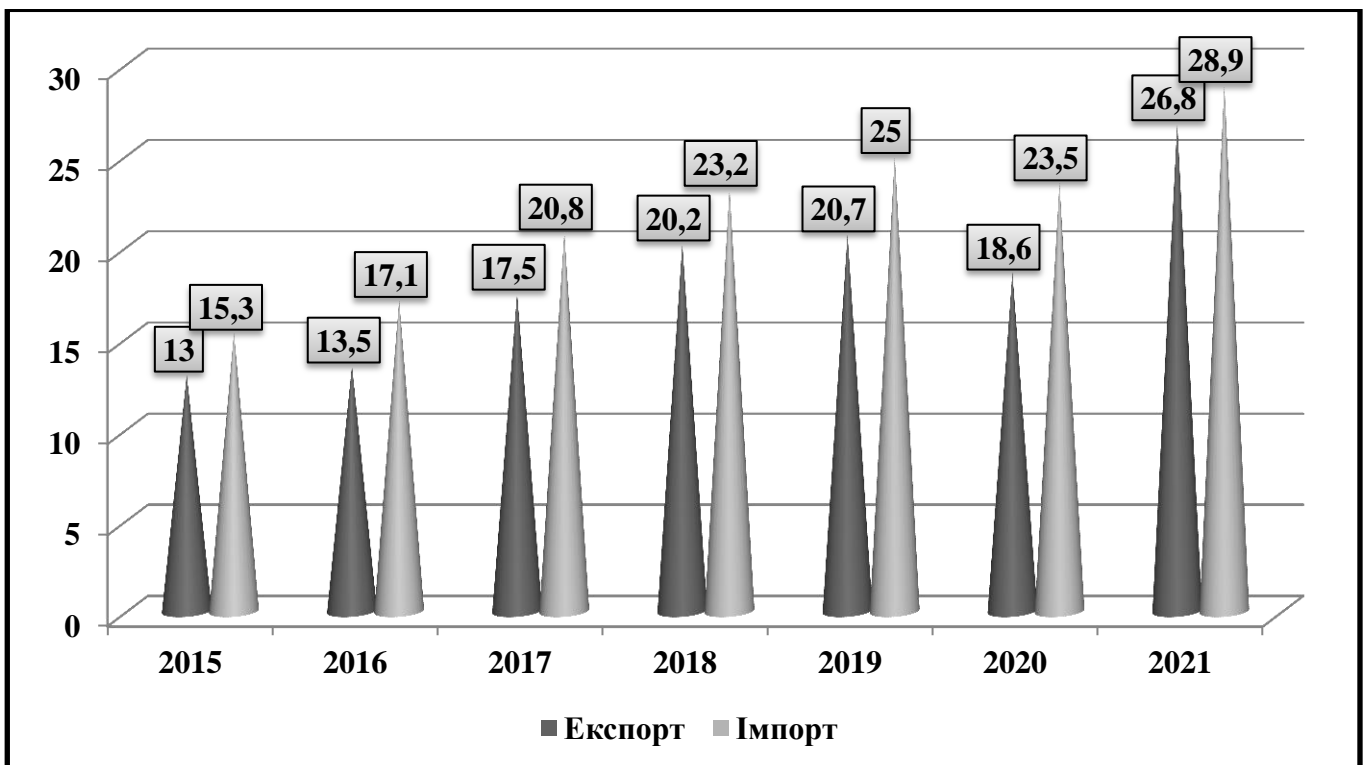

Рис. 2.10 Як змінилася торгівля товарами і послугами між Україною і ЄС.

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

У випадку порушення Україною цих правил, ЄС залишає за собою право провести розслідування та за результатами повністю або частково зупинити дію преференцій.

Окрім цього, з огляду на збільшення імпорту деяких сільськогосподарських товарів з України до ЄС, а також пов'язане з цим занепокоєння окремих держав-членів ЄС, оновлений Регламент містить положення щодо можливості застосування спеціального захисного механізму для підтримки ринку ЄС у разі наявності такої необхідності. Відповідно до Регламенту, прискорені спеціальні захисні процедури застосовуватимуться на основі регулярного моніторингу з можливістю потенційного

повторного запровадження митних зборів щодо визначених категорій товарів [51].

24 квітня 2023 року Міжнародна робоча група з питань російських санкцій підписала Документ робочої групи № 11 План дій 2.0 Посилення санкцій проти рф, що стосується безпосередньо і міжнародної торгівлі послугами. Так, наприклад, в документі зазначається, що «Необхідно не лише суворо запобігати надходженню технологій подвійного призначення (або будь-яких їхніх потенційно подвійних компонентів) до рф та її відомих партнерів, які сприяють таким потокам, але й заблокувати та вимкнути будь-які наявні ІТ-ресурси західних компаній, розгорнуті на території росії (наприклад, центри обробки даних, серверні кластери, склади для ІТ-ланцюгів постачання, ліцензійне програмне забезпечення (проміжне програмне забезпечення, мікропрограми та пов'язані з ними контролери пристроїв, вебпрограми тощо), щоб унеможливити їхнє повторне використання російським урядом і його партнерами на шкоду інтересам України та її союзників. росія не лише використовує західне програмне забезпечення та ІТ-інфраструктуру у військових і суміжних з ними цілях (див. Документ Робочої групи № 7 для більш детального розгляду), але й доступ до такої інфраструктури та мереж продовжує надавати можливість росії вести гібридну війну проти європейських і американських інформаційних систем.

Державні кібератаки, що фінансуються державою. Ще до повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році російська федерація активізувала використання вразливостей суверенної інформаційної інфраструктури України та її союзників, публічних урядових вебсайтів, телерадіокомпаній, а також широкого спектру інформаційних систем, пов'язаних з державними установами та організаціями громадянського суспільства. Протягом минулого року інтенсивність атак значно зросла і продовжує ставити під загрозу критично важливу енергетичну, інформаційну та фінансову інфраструктуру, потенційно впливаючи на функціонування урядових програм і пригнічуючи економічну активність» [57].

До основних напрямів українського експорту послуг серед країн ЄС належать Німеччина, Велика Британія, Польща, Кіпр та Нідерланди. Разом ці 5 країн становлять більше, ніж 50% від загального обсягу експорту послуг України на

європейський ринок (протягом 2018-2022 років Велика Британія складала в середньому 13,8% українського експорту послуг до ЄС).

Обсяги експорту до усіх цих країн після початку дії ПВЗВТ, крім Великої Британії, мали швидкі темпи зростання. Найшвидше протягом 2016-2022 років зростав експорт до Польщі - у середньому на 32,8% на рік, Нідерландів – 28,4% на рік, а також Кіпру та Німеччини – 10,5% та 8,5% відповідно. Темпи зростання експорту до Великої Британії становили у середньому 2,3% на рік.

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, угода містить положення про підвищення рівня відкритості та сприяння торгівлі послугами між сторонами.

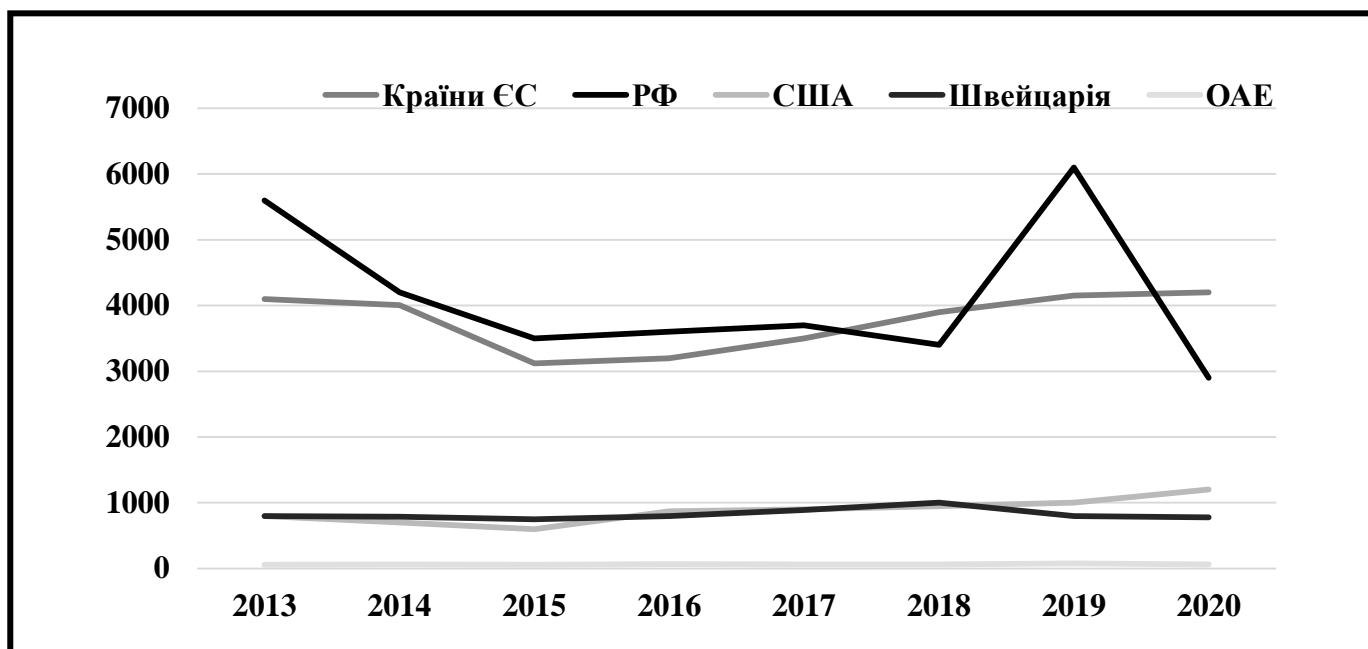

Рис. 2.11. Зростання експорту послуг до країн ЄС, (млн. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

За даними Євростату, у 2019 році ЄС імпортував послуги на 545 млрд євро, а експортував послуги на 489 млрд євро, з найбільшим обсягом торгівлі в сферах комерції та фінансів.

Україна поки не є членом Європейської економічної зони, що призводить до значних ставок мит на експорт та імпорт послуг. Однак, Україна та ЄС активно працюють над зменшенням тарифних бар'єрів та збільшенням торгівлі послугами між сторонами. Згідно зі звітом Європейської Комісії, у 2019 році Україна

експортувала послуги до країн ЄС на суму 5,7 мільярдів євро, а імпортувала послуги з ЄС на суму 6,5 мільярдів євро. Основними місцями походження експортованих послуг з України до ЄС є Польща, Німеччина і Франція, а основними місцями призначення є Франція, Польща та Німеччина.

В рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС українські компанії отримують переваги в доступі до європейського ринку послуг. Наприклад, Угода про асоціацію передбачає можливість укладення угод про переміщення співробітників між Україною та країнами ЄС, що дає можливість українським фахівцям працювати у європейських компаніях.

ЄС був основним партнером України в імпорті послуг протягом усього періоду з 2013 по 2020 рік, становивши в середньому 52,1% усього імпорту українських послуг у 2013-2015 рр. та 52,8% протягом 2018-2020 рр. З відновленням української економіки у 2016-2019 роках відбулися значні зміни в основних напрямках імпорту послуг. Найшвидші темпи зростання імпорту за цей період мали Туреччина, Китай та Єгипет – в середньому на 47,7%, 19,1% та 154% на рік відповідно. Імпорт з РФ продемонстрував найбільше скорочення за 2016-2019 рр. – в середньому на 13,4% в рік та продовжив падіння у 2020 році. Загалом імпорт послуг з Росії до України з 2013 до 2020 року впав на 1,1 млрд доларів США [95], (рис.2.12.):

За даними Євростату, послуги стали найбільшою часткою торгівлі між Україною та ЄС. У 2020 році зовнішньоторговельний баланс України з країнами ЄС залишався додатнім, а найбільшу частку в експорті України до країн ЄС складають машини, устаткування та транспортні засоби, що є важливою складовою сфери торгівлі послугами.

Політика розвитку торгівлі послугами з країнами ЄС в Україні є пріоритетом держави в контексті її європейської інтеграції. Державна стратегія розвитку торгівлі послугами на період до 2023 року передбачає підвищення якості послуг, укладання нових угод та партнерств з країнами ЄС, а також підтримку експорту послуг українських компаній до країн ЄС.

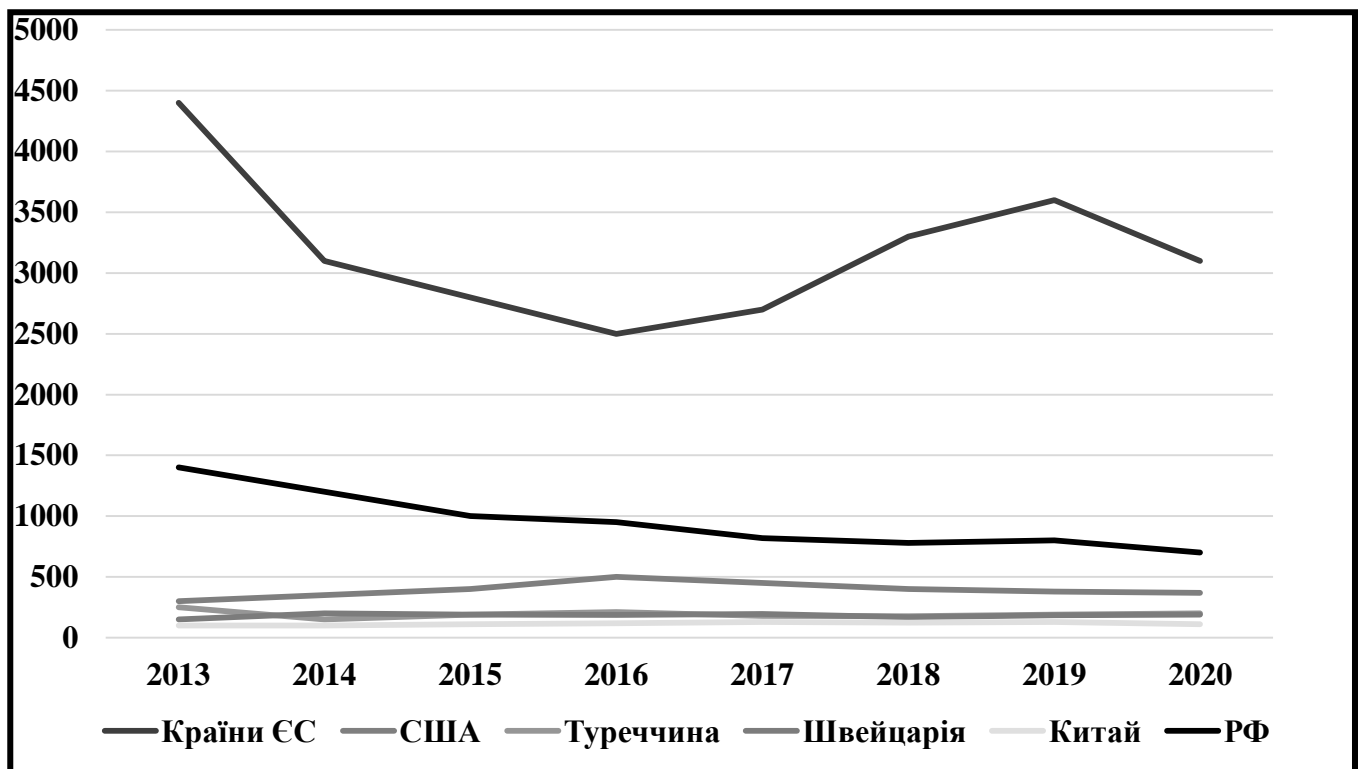

Рис.2.12. Основні партнери України щодо експорту послуг, (млн. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

За даними Євростату, послуги стали найбільшою часткою торгівлі між Україною та ЄС. У 2020 році зовнішньоторговельний баланс України з країнами ЄС залишався додатнім, а найбільшу частку в експорті України до країн ЄС складають машини, устаткування та транспортні засоби, що є важливою складовою сфери торгівлі послугами.

Політика розвитку торгівлі послугами з країнами ЄС в Україні є пріоритетом держави в контексті її європейської інтеграції. Державна стратегія розвитку торгівлі послугами на період до 2023 року передбачає підвищення якості послуг, укладання нових угод та партнерств з країнами ЄС, а також підтримку експорту послуг українських компаній до країн ЄС.

Важливою складовою співпраці між Україною та ЄС є підтримка відповідних реформ в Україні, які підвищують конкурентоспроможність українських компаній у сфері торгівлі послугами. Європейська бізнес-асоціація активно підтримує реформи та сприяє підвищенню рівня бізнес-клімату в Україні.

На нашу думку, перспективний розвиток зовнішньої торгівлі також цілком можливий. Його зміст полягає у поєднанні інструментаріїв зниження рівня імпортозалежності суб'єктів української економіки та стимулювання вітчизняного експорту за умови всебічної підтримки держави, зокрема суб'єктів – експортерів товарів та послуг.

Основні інструменти зниження рівня імпортозалежності суб'єктів української економіки можна, за ознакою суб'єктності, поділити на три групи:

- з боку виробників – досягнення ними державних та наближення до міжнародних стандартів, вироблення доброякісної продукції і надання висококваліфікованих послуг, формування адекватного співвідношення ціни та якості власної продукції;

- з боку держави – посилення політики протекціонізму, вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема митного законодавства, надання податкової, кредитної та іншої допомоги експортерам, сприяння формуванню ринкової рівноваги шляхом проведення державної галузевої політики, запровадження ефективної системи державного страхування економічних ризиків експортерів;

- з боку споживачів – формування сукупного попиту переважно на продукцію вітчизняних виробників, висування високих вимог до якості продукції, що споживається.

Основними інструментами стимулювання експорту з території України як із боку виробників, так і з боку державних органів на сучасному етапі є:

- запровадження політики залучення іноземних інвестицій до сучасного виробництва в контексті його інтенсифікації;

- національні капіталовкладення у технічне переозброєння експортоорієнтованих виробничих потужностей та диверсифікацію виробництва;

- спрямування фінансово-економічних зусиль у галузі народного господарства зі стрімко спадаючими обсягами експортованої продукції;

- стимулювання виробництва експортної продукції з високими обсягами попиту на світовому ринку;

- підсилення політики реєміграції кваліфікованої та висококваліфікованої робочої сили та уникнення «витіку мозків», створення нових робочих місць;
- налагодження роботи спеціальних інституцій для експортно-митного оформлення операцій ЗЕД, стандартизації та сертифікації продукції вітчизняних експортерів, а також допомога в урегулюванні відповідних нормативно-правових питань;
- вливання різних форм державних фінансових потоків в експортоорієнтоване вітчизняне виробництво та політика грошової підтримки шляхом удосконалення фінансовокредитних і податково-дотаційних механізмів;
- сприяння вільному доступу суб'єктів вітчизняної економіки до статистично-економічних джерел інформаційних ресурсів по національній та зовнішній торгівлі України, організація відповідних інформаційних банків;
- сприяння формуванню суспільного мислення всіх суб'єктів вітчизняної економіки щодо забезпечення загальнодержавного добробуту шляхом реалізації високого експортного потенціалу країни і необмежених власних можливостей та ін.

Зниження рівня імпортозалежності суб'єктів української економіки та нарощування експортного потенціалу сьогодні мають супроводжуватися оптимізацією експортно-імпоротної структури товарів та послуг.

В контексті вступу України до ЄС відкривається цілий ряд можливостей (але і певних загроз) для активної інтеграції до європейського ринку послуг.

Європейські фізичні та юридичні особи мають право засновувати свої представництва в будь-якій країні-члені та надавати послуги міжнародного характеру. Для певних регульованих професій існують правила взаємного визнання кваліфікацій. Правила ЄС щодо поштових послуг спрямовані на покращення якості універсального обслуговування, поступове відкриття ринку для конкуренції та створення незалежного регулятора.

Україна має певний рівень підготовки в галузі права на заснування та свободи надання послуг. Протягом звітного періоду був зроблений певний прогрес, зокрема в галузі поштових послуг, але для вирівнювання законодавства з актизом ЄС за цією главою потрібні додаткові зусилля.

У наступному році Україна повинна здійснити такі заходи: прийняти заходи щодо ліквідації існуючих обмежень для надання послуг, використовуючи можливості, передбачені Угодою про асоціацію; завершити наближення до акизу ЄС у галузі поштових послуг, включаючи Регламент про послуги з міжнародної доставки посилок; продовжити рух у напрямку узгодження з акизом ЄС з питань взаємного визнання професійних кваліфікацій.

Угода про асоціацію між ЄС та Україною включає правила, які надають право на заснування фізичним і юридичним особам ЄС в Україні. Процес ліквідації бар'єрів для цього права на заснування, як описано в Угоді про асоціацію, поки що не розпочато.

Щодо свободи надання послуг міжнародного характеру, Угода про асоціацію передбачає можливість міжнародного надання послуг, за винятком деяких секторів, таких як аудіовізуальні послуги, національний морський каботаж та внутрішній і міжнародний повітряний транспорт. Процес ліквідації залишкових бар'єрів для надання послуг міжнародного характеру фізичним та юридичним особам ЄС поки що не розпочато.

Найбільш популярними видами послуг, які торгуються між Україною та країнами ЄС, є інформаційні технології, консалтингові послуги, фінансові послуги, туризм, транспортні та логістичні послуги, освітні та медичні послуги.

Українські фахівці в сфері послуг займають важливе місце на європейському ринку праці. Багато українців працюють в ЄС у секторах, пов'язаних з інформаційними технологіями, програмним забезпеченням, інженерією, медициною та іншими послуговими галузями.

Україна має Угоду про асоціацію з ЄС, яка включає главу про послуги. Ця угода сприяє поліпшенню доступу українських послугових компаній до європейського ринку та стимулює інвестиції в сектор послуг [91].

Україна активно проводить реформи у сфері послуг з метою гармонізації своїх законодавчих та регуляторних стандартів з європейськими. Це дозволяє українським компаніям більш ефективно працювати на європейському ринку та покращує умови для торгівлі послугами між сторонами.

Незважаючи на позитивні тенденції, торгівля послугами між Україною та ЄС стикається з викликами, такими як адміністративні бар'єри, різниця в регуляторних стандартах, відсутність повної лібералізації деяких секторів та інше. Проте, розширення співпраці та поглиблення економічних відносин між Україною та ЄС створюють перспективи для подальшого зростання торгівлі послугами.

Торгівля послугами між Україною та країнами Європейського Союзу (ЄС) є важливим аспектом економічного співробітництва між сторонами. Україна, як асоційований член ЄС, прагне поглибити свої зв'язки з Європейським Союзом і наблизити свої стандарти та законодавство до європейських норм і правил у сфері послуг [93].

Обсяг торгівлі послугами між Україною та ЄС постійно зростає. За останні роки спостерігалось стабільне підвищення торговельного обсягу. Згідно з даними Євростату, в 2020 році обсяг послугової торгівлі між Україною та ЄС становив близько 12,6 мільярдів євро. Це свідчить про значний потенціал та підвищений інтерес між сторонами до співробітництва в галузі послуг.

Інформаційні технології є однією з найбільш популярних галузей торгівлі послугами між Україною та ЄС. Українські ІТ-компанії мають високий рівень експертизи та конкурентоспроможність у світовому масштабі, і їх послуги знаходять великий попит на європейському ринку. Консалтингові послуги також мають великий потенціал для співробітництва, оскільки вони допомагають українським компаніям залучати іноземні інвестиції та впроваджувати міжнародні стандарти у свою діяльність.

Відповідно до точки зору внутрішнього виробничого потенціалу перспективними у цих секторах є такі послуги: Комп'ютерне програмування, Телекомунікації, Інформаційні послуги, Вантажний автомобільний транспорт та Вантажний залізничний транспорт.

Фінансові послуги також є важливим аспектом торгівлі між Україною та ЄС. Українські банки та фінансові установи активно співпрацюють з європейськими партнерами, надаючи послуги з банкінгу, страхуванню, інвестиціям та іншим сферам фінансової діяльності. Залучення європейського досвіду та капіталу

допомагає розвивати фінансовий сектор України та підвищувати його стійкість та конкурентоспроможність.

Одним з важливих аспектів торгівлі послугами є міжнародна мобільність робочої сили. Багато українців працюють за кордоном в сфері послуг, зокрема в готельно-ресторанному бізнесі, будівництві, медицині та інших галузях. Це створює можливості для обміну знаннями та досвідом між робітниками та підвищує міжнародну конкурентоспроможність українських фахівців.

Однак, важливо враховувати, що торгівля послугами між Україною та ЄС також стикається з деякими викликами. Це включає адміністративні бар'єри, різницю в регуляторних стандартах, недостатню лібералізацію деяких секторів та інші перешкоди. Проте, обидві сторони прагнуть зменшити ці бар'єри шляхом гармонізації стандартів, спрощення процедур та встановлення сприятливих умов для торгівлі послугами.

Загалом, торгівля послугами між Україною та країнами ЄС має великий потенціал для подальшого розвитку. Обидві сторони продовжують зосереджувати свої зусилля на поглибленні співробітництва та збільшенні обсягів торгівлі в цій галузі. Це сприятиме зміцненню економічних зв'язків, розвитку бізнесу та підвищенню рівня життя населення обох сторін [92].

Висновки до розділу 2

Аналіз стану міжнародної торгівлі послугами в умовах глобальних трансформацій виявляє низку ключових тенденцій та викликів.

По-перше, спостерігається зростання обсягів міжнародної торгівлі послугами завдяки швидкому розвитку цифрових технологій та зменшенню торговельних бар'єрів. Це створює нові можливості для компаній в усьому світі розширити свої ринки збуту та покращити доступ до іноземних послуг.

По-друге, спостерігається тенденція до виникнення нових форм послуг, зокрема в сфері онлайн-освіти, електронної комерції та технологічних інновацій. Це

створює конкурентні переваги для країн, що активно інвестують у розвиток цифрової інфраструктури та інноваційних галузей.

Проте, разом із зростанням обсягів міжнародної торгівлі послугами, посилюються й проблеми, зокрема стосовно захисту інтелектуальної власності, кібербезпеки та конфіденційності даних. Це вимагає від урядів та міжнародних організацій удосконалення правового та регуляторного середовища для захисту інтересів учасників міжнародної торгівлі послугами.

Для подальшого розвитку міжнародної торгівлі послугами необхідно активізувати співпрацю між урядами, бізнесом та громадськістю у сферах інновацій, цифрової безпеки та розвитку людського капіталу. Тільки таким чином можна забезпечити сталий та інклюзивний розвиток цього важливого сектору світової економіки.

РОЗДІЛ III

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПОСЛУГ

3.1. Специфіка функціонування світового ринку послуг в умовах глобальних змін

Вже третій рік триває повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що спричинило значні гуманітарні та економічні збитки. Це вторгнення завдало серйозних втрат українському населенню та економіці, знищивши досягнення останніх 15 років розвитку країни.

Вторгнення Росії також мало негативний вплив на світову економіку, яка вже страждає від високих процентних ставок, рекордного рівня боргу, зростаючої нестабільності та конфліктів.

Незважаючи на виклики, Україна демонструє стійкість. Уряд і народ України показують надзвичайну стійкість перед обличчям руйнівних наслідків. Прогнозується, що темпи відновлення економіки України сповільняться до 3,2% у цьому році порівняно з 4,8% у 2023 році через менший урожай і тривалу нестачу робочої сили. Перспективи економічного розвитку країни значною мірою залежать від міжнародної підтримки та тривалості російського вторгнення.

З огляду на тривалість війни, шлях до відновлення буде довгим. Підтримка донорів була значною, але майбутні фінансові потреби України величезні. Інвестиції приватного сектору та реформи, що поліпшать інвестиційний клімат, є вкрай важливими.

Згідно з результатами Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA3), опублікованої в лютому 2024 року, витрати на відбудову та відновлення становлять 486 млрд доларів США на наступне десятиліття. Найбільші потреби виявлені в житловому будівництві, транспорті, торгівлі та промисловості,

сільському господарстві, енергетиці, соціальному захисті та засобах до існування, а також в управлінні вибухонебезпечними об'єктами.

Потреби України в цифрах: 17% - житло 15% - транспорт 14% - торгівля та промисловість 12% - сільське господарство, 10% - енергетика 9% - соціальний захист та засоби до існування 7% - управління вибухонебезпечними об'єктами. Реформи та політики, що стимулюють інвестиції приватного сектору та забезпечують інклюзивне та екологічне відновлення, є критично важливими. Інтеграція пріоритетів та планування проєктів у процес середньострокового бюджетного планування також має ключове значення для успішного відновлення України.

Україна активно працює над своїм майбутнім, впроваджуючи реформи, спрямовані на економічне зростання, залучення інвестицій приватного сектору та збільшення податкових надходжень.

Сучасні процеси інтернаціоналізації господарського життя, поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва визначають характерні тенденції швидкого зростання зовнішньоекономічних зв'язків темпами, що випереджають темпи зростання ВВП країн – активних учасниць міжнародної діяльності. Позицію країни на світовому ринку визначає обсяг і структура експорту, що найбільш швидко реагує на зміни кон'юнктури світового ринку та може бути джерелом для стимулювання економічного зростання. Так, зовнішньоекономічна діяльність в Україні завжди була і залишається пріоритетним напрямом політики держави, що створює підґрунтя для розвитку вигідної торгівлі та сприятливого інвестиційного клімату і характеризується своїми тенденціями та проблемами.

Зовнішня торгівля формує значні можливості для економічного зростання, формування бюджету країни, підтримання добробуту її громадян. Масштаби й динаміка імпорту в національній економіці України визначаються, з одного боку, вигідним географічним розташуванням країни, відносно розвинутим транспортним сполученням, а з іншого – високою конкурентоспроможністю зарубіжної продукції, особливо щодо якості і технічних параметрів.

Диспропорційність структури між експортом та імпортом країни визначає рівень функціональної відкритості національної економіки та її залежність від світових глобалізаційних процесів. Негативна тенденція прискореного зростання імпорту та випередження ним динаміки експорту й власного виробництва стало наслідком низької конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, спричиненого, передусім, накопиченням суттєвих структурних диспропорцій в економіці країни на тлі низького рівня розвитку виробництва та тривалої технологічної його відсталості.

Зовнішньоторговельна відкритість економіки національної економіки поряд з посиленням інтеграційних процесів країни до світової економіки та зміцненням міжнародного співробітництва, створює підґрунтя для підвищення рівня захищеності внутрішнього ринку та стає каналом перенесення турбулентності світової економіки у національний економічний простір.

Надмірна відкритість економіки може стати джерелом загроз національній економіці через сферу зовнішньої торгівлі внаслідок: високого рівня залежності відтворювальних процесів за умов надмірної відкритості внутрішнього ринку від зовнішніх джерел; деформації структури експорту та виробництва, явище «голландської хвороби»; деіндустріалізації національної економіки під впливом зовнішніх шоків; високого рівня залежності від імпорту; банкрутства місцевого бізнесу [2, С . 15-20].

Для оцінки відкритості економіки використовують різні методичні підходи, що базуються як на окремих показниках, так й на комплексних методиках. Найбільш використовуваними показниками є експортна та імпортна квоти, тобто частка експорту та імпорту у ВВП, а також зовнішньоторговельна квота – частка середньоарифметичної суми експорту та імпорту у ВВП.

Однак вони можуть необ'єктивно характеризувати зовнішньоторговельні операції, оскільки їх значення можуть бути скориговані за умови відповідної політики уряду. Так, значення імпоротної квоти під час проведення політики протекціонізму знижується, а значення експортної квоти, навпаки, зростає за високої конкурентоспроможності країни на світовому ринку, досягнутої за

допомогою відповідної внутрішньої економічної політики [3, с. 161]. Зазначені показники з таблиці 2 є показниками функціональної відкритості, тобто такої, яка пов'язана з участю країни у системі міжнародного поділу праці, і відображає ступінь її залучення до міжнародного торговельного обороту [44, с. 12].

Дослідження окремих науковців показали, що у 2023 р. жодна країна світу, що не мала форс-мажорних обставин розвитку (війни, наслідки стихійних лих тощо), не мала експортної квоти нижче 10%. Для країн, розвиток яких тісно пов'язаний з транзитом товарів або значними обсягами торгівлі фінансовими послугами, експортна квота становить 150% і більше. Наприклад, Гонконг має експортну квоту на рівні 221%, Сінгапур – 199%, Люксембург – 159%. Більшість країн мають експортну квоту на рівні від 20 до 45% [46, с. 20], (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Розподіл країн світу за розміром експортної квоти у 2023 р.

Розмір експортної квоти, %	Кількість країн, од.	Частка від загальної кількості країн, %	Приклад країн
11 – 35	57	41,0	Бразилія (12,5), США (13,4), Японія (16,9), Австралія (20,3), Індонезія (23,6), Туреччина (25,4), Китай (26,0)
35 – 55	47	33,8	Норвегія (38,0), Фінляндія (40,5), Румунія (43,0), Грузія (43,9), Україна (46,2), Польща (47,9), Саудівська Аравія (53,7)
55 – 80	18	12,9	Австрія (56,3), Болгарія (70,2), Чехія (79,3), Таїланд (69,6), Словенія (78,0), Білорусь (61,5)
80 – 105	12	8,6	Малайзія (82,4), Бельгія (86,2), Угорщина (96,1), ОАЕ (100,9), Мальта (95,0)
більше 105	5	3,6	Люксембург (159), Сінгапур (199), Гонконг (221)

Примітка. Складено автором за даними Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Дискусійним питанням є оптимальне значення експортної квоти для визначення економіки як відкритої. У 90-х рр. ХХ ст. визначали прийнятним для відкритої економіки розмір експортної квоти на рівні 10%. Проте останнім часом поширюється підхід, відповідно до якого вчені наголошують, що значення цих показників на рівні 10% було адекватним для 50-70 рр. минулого століття, з

урахуванням при цьому особливостей функціонування і розвитку сучасного світового господарства, граничних значень експортної та імпоротної квот, які свідчили б про відкритість економіки окремої країни, і пропонують встановити їх на рівні 45% [45, с. 56].

Економіка України є економікою відкритого типу, яка характеризується значними обсягами експорту та імпорту. Значно вищий рівень відкритості економіки порівняно із іншими країнами, зокрема країнами ЄС, та світової економіки в цілому призвів до залежності у функціонуванні і розвитку вітчизняної економіки від кон'юнктури міжнародних ринків та вразливості до зміни зовнішніх чинників. Аналіз відкритості економіки України та зовнішньоторговельних показників за 2019-2023 рр. підтверджує прояв негативного впливу кризових явищ на зовнішньоторговельну динаміку у періоди їхнього розгортання [41]. Відкритість економіки України з огляду на рівень експортної квоти з 2019 до 2023 рр. зросла з 46,9% до 50,6%. Це пов'язано насамперед не зі збільшенням відкритості, а з погіршенням економічної ситуації в країні в цілому.

Однак у сучасних умовах розвитку світової економіки показники функціональної зовнішньоторговельної відкритості, такі як частка експорту та імпорту у ВВП, середньозважений обсяг зовнішньої торгівлі у ВВП, інтенсивність торгівлі та інші, не дозволяють адекватно оцінити рівень інтегрованості країни у міжнародні торговельні відносини [46, с. 24].

Аналіз динаміки макроекономічних показників України впродовж 2019–2023 рр. свідчить, що реалізація експортно-орієнтованої моделі економічного зростання гальмує диверсифікацію структури зовнішньої торгівлі країни, а залежність значної частки бюджетних надходжень від функціонування експортно-орієнтованих галузей створює загрозу макроекономічній стабільності. Оскільки наявність мультиплікативного ефекту для економіки загалом та державного бюджету зокрема від підтримки цих галузей, якщо враховувати всі витрачені та недоотримані кошти (недоотримані кошти від приватизації, державні дотації та преференції), а також альтернативні витрати, є сумнівною, – пов'язані з цим ризики невиправдані [47, с. 60].

В Україні у деяких урядових програмних документах передбачено надання державних гарантій для залучення підприємствами коштів з метою виконання експортних контрактів. Однак до сьогодні відсутні програми сприяння експорту шляхом розвитку торговельного фінансування [48].

Розвиток торговельного фінансування вважається світовою спільнотою головним інструментом підтримки світової торгівлі. У США рівень підтримки фінансування та страхування експорту здійснюється через Експортноімпортний банк США. У Великобританії експортери підтримуються урядом через Департамент кредитних гарантій для експорту. Уряд Японії кредитує японських експортерів через Японський банк міжнародного співробітництва, особливо для розширення їхнього бізнесу в країнах, що розвиваються. Для отримання коштів на підтримку фінансування та страхування експорту, приділяючи особливу увагу середнім та малим підприємствам, Центральний банк Бразилії розпродав частину своїх міжнародних резервів.

Поряд з цим, Світова організація торгівлі та багато країн, зокрема Німеччина [11], Великобританія [12], Китай [13], категорично виступають проти протекціонізму у світовій торгівлі, – політики, яка спрямована на захист національних підприємств від іноземної конкуренції. Вона реалізується через фінансову підтримку національного виробництва, стимулювання експорту та обмеження імпорту. Крім того, досить поширеним є прихований протекціонізм – застосування країною інституційних перешкод у зовнішній торгівлі, формально не порушуючи міжнародні зобов'язання відносно інших країн, з метою відстоювання власних геополітичних та соціально-економічних інтересів [54].

Основним недоліком протекціонізму є те, що, захищаючи національну економіку від зовнішньої конкуренції, він сприяє виникненню застійних явищ, зниженню конкурентоспроможності національних товарів на міжнародних ринках, посиленню монополістичних тенденцій на внутрішньому ринку.

Досягнення якісних змін системного характеру у зовнішній торгівлі, як свідчить досвід успішних країн, може тривати в середньому не менше двох десятиліть. Тому її підтримка й, перш за все, сприяння диверсифікації товарної та

географічної структури експорту-імпорту є надзвичайно складним стратегічним завданням для України.

Модель міжнародної спеціалізації України, яка почала стихійно формуватися на початку перехідного періоду, вже після перших результатів її експлуатації щодо забезпечення економічного зростання до настання кризи 2008 р. диктувала і встановлення стратегічних завдань, і визначення структурної політики. Однак схеми, що спрацювали в момент виходу з кризи 1998 р., використовувалися занадто довго, перетворившись на довготривалу державну підтримку стагнуючих галузей, що гальмує модернізацію економіки. Змінити ситуацію на краще означає запровадити структурну політику, спрямовану до формування більш конкурентоспроможної моделі міжнародної спеціалізації.

В той час, коли успішні економіки світу виграли, по-перше, шляхом імпорту ідей, технологій і ноу-хау, по-друге, експлуатуючи глобальний попит, який забезпечував глибокий та еластичний ринок для їхньої продукції, для зовнішньої торгівлі України характерним є низький рівень диверсифікації товарної структури експорту, що супроводжується слабкістю імпортозаміщення на фоні незначної частки інвестиційного імпорту. Фактичну відсутність імпортозаміщення на внутрішньому ринку засвідчили наслідки кризи. Відчутна девальвація реального ефективного обмінного курсу гривні як макроекономічна передумова імпортозаміщення хоча і мала вплив на скорочення обсягів імпорту, але бурхливого його заміщення вітчизняною продукцією не викликала (знайшли практичне підтвердження попередні оцінки еластичності імпортозаміщення в Україні як досить низької [56]).

Серйозним викликом для диверсифікації зовнішньої торгівлі є нерозвиненість застарілої інфраструктури здійснення зовнішньоторговельних операцій, яка потребує модернізації у транспортуванні, наданні послуг, пов'язаних із перевезенням, зберіганням, розмитненням, сертифікацією та контролем за якістю товарів тощо з метою скорочення витрат на здійснення поставок вітчизняних товарів на зовнішні ринки та транзиту вантажів територією країни.

Серед позитивних чинників розв'язання стратегічного завдання диверсифікації, пов'язаних із зовнішнім середовищем, слід зазначити проведення реформ у процесі імплементації Угоди про асоціацію України з країнами ЄС [47] у частині створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) та модернізацію виробництв і включення вітчизняних підприємств у технологічні ланцюги європейських компаній через залучення українських суб'єктів господарювання до спільних науково-дослідницьких, комунікаційних та інформаційних проектів (що передбачається розділами IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» та V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди). Це також дасть можливість компенсувати наслідки від розриву коопераційних зв'язків з підприємствами РФ та диверсифікувати експорт, орієнтований переважно на російські ринки [48].

Створення ЗВТ з ЄС надасть можливість покращення доступу українських товарів на ринки ЄС і завершення реформи щодо дерегуляції економіки та сприяння конкуренції.

Оптимальний рівень зовнішньоторговельної відкритості, що дозволяє країні одночасно інтегруватись у світову економіку та забезпечує достатній рівень економічної безпеки, притаманний більшості економічно розвинутих Стримані торговельні перспективи збігаються з новим фокусом на питаннях політики. Протягом більшої частини періоду після Другої світової війни політичні рішення щодо торгівлі базувалися на відносно простому наборі припущень. Загальне галузевими пріоритетами та міркуваннями безпеки, а також визнанням того, що місця, де виробляються товари, здебільшого збігаються з місцями, де створюються робочі місця та реєструються (і реінвестуються) прибутки [70].

Хоча ці зв'язки ніколи не були ідеальними, особливо в країнах, що розвиваються, міжнародна торгівля розглядалася як в академічному прагненні до відкритості стримувалося незмінними так і в політичному плані як важливий мастильний матеріал, який може допомогти підтримати замкнене коло, що з'єднує робочі місця, інвестиції, продуктивність і доходи. Навіть там, де необхідні міжнародні зв'язки були слабкими, розірваними або взагалі відсутніми, «дозвільний

режим міжнародної торгівлі», вбудований у післявоєнну глобальну економічну архітектуру, надавав урядам простір для політичного маневру та інструменти для їх відновлення або заміни. Він також дозволив урядам «створювати соціальні та економічні інститути, які відповідали їхнім індивідуальним уподобанням і потребам» (Rodrik, 2023). Нещодавно це перестало бути так.

Розвиток глобальних ланцюгів доданої вартості, фінансіалізація корпоративних структур, прийняття універсальних політичних програм та обмеження національної фіскальної автономії звузили простір для політиків, які прагнуть узгодити свої зусилля з інтеграції у світову економіку з національними та місцевими пріоритетами. Для багатьох країн, що розвиваються, цей виклик збігся з нерівномірними стрибками зростання, які супроводжувалися слабким створенням робочих місць (принаймні у формальній економіці), структурним регресом до менш диверсифікованих економік, у тому числі через «передчасну деіндустріалізацію», посиленням сировинної залежності та поглибленням соціального розшарування.

Обмеження трудомісткої моделі зростання на основі торгівлі та нерівні вигоди від торговельної інтеграції стали предметом зростаючого занепокоєння ще до пандемії (наприклад, World Bank, 2022). Протягом останніх двох років це занепокоєння трансформувалося в низку кроків, які вказують на нову політекономію управління торгівлею. У новому «новому консенсусі» глобалізація загалом і лібералізація торгівлі зокрема є вторинними по відношенню до цілей побудови стійких ланцюгів постачання, підтримки справедливого енергетичного переходу, забезпечення гідних робочих місць, боротьби з корупцією та ухилянням від сплати податків, а також розвитку безпечної цифрової інфраструктури [71].

Показники зростання після пандемії в провідних розвинених країнах та країнах, що розвиваються, за останні три роки вказують на те, що їхні шляхи відновлення відрізняються. З одного боку, відмінності відображають позиції країн у міжнародній валютно-фінансовій ієрархії, яка визначає ступінь автономії політиків при розробці макроекономічних заходів реагування на шоки. Вигідна позиція розвинених країн у цій ієрархії допомогла їм швидко оговтатися від початкового шоку, спричиненого пандемією [72].

Однак ці шляхи залежать від готовності урядів впроваджувати політику, спрямовану на реалізацію довгострокових планів зростання. Країни з розвинутою економікою, окрім США та Японії, намагалися підтримувати стійке відновлення після пандемічного шоку 2020 року. Сполучені Штати стабілізувалися завдяки агресивному використанню промислової політики, збільшивши розрив з іншими розвиненими країнами. Європа, обмежена заходами жорсткої економії, відстала. Серед країн, що розвиваються, Китай та Індія продемонстрували потужне відновлення, тоді як інші члени БРІКС скористалися сприятливими умовами для експорту. Південна Африка виділяється як виняток.

Приходимо до висновку – країни, що розвиваються, генерують критичний глобальний попит [73].

Нинішня хибна міжнародна фінансова архітектура та глобальна торговельна система підриває прагнення до гармонійного та стабільного порядку, необхідного для досягнення цілей Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року або цілей Паризької угоди. Міжнародна торгівля та пов'язана з нею асиметрія сил сприяли подальшому погіршенню глобального розподілу трудових доходів. Крім того, односторонні зміни в промисловій політиці розвинених країн створюють напруженість у відносинах між торговельними партнерами, ускладнюючи перспективи структурної трансформації в країнах, що розвиваються.

Підвищені ціни на сировинні товари зберігаються в усьому світі, завдаючи шкоди найбільш вразливим верствам населення та створюючи продовольчу небезпеку для 350 мільйонів людей по всьому світу.

Глобальні фінансові умови помітно погіршуються, ставлячи майже третину країн з перехідною ринковою економікою на межу боргової кризи. Це є наслідком поглиблення їхньої фінансової інтеграції в міжнародні ринки капіталу протягом останнього десятиліття [74].

Щоб уявити світле майбутнє, потрібна нова парадигма, яка б виходила за традиційні межі глобалізації та лібералізації торгівлі. Цей новий світовий порядок вимагатиме комплексного підходу та узгоджених зусиль для перетворення прагнень на стійку, багатогранну систему, здатну задовольнити складні вимоги

взаємопов'язаного світу. Імператив зрозумілий: активізувати пошук ефективних управлінських заходів для виправлення дисбалансів і вразливостей, притаманних нинішній глобальній економічній і фінансовій архітектурі.

В цьому контексті ми пропонуємо:

1. Створення нового консенсусу щодо міжнародної торгівлі, який може краще враховувати політичні пріоритети, такі як створення стійких ланцюгів поставок, досягнення справедливого енергетичного переходу, забезпечення гідних робочих місць, боротьба з корупцією та ухилянням від сплати податків, а також розвиток безпечної цифрової інфраструктури.

2. Перегляд існуючих міжнародних торговельних угод з метою створення політичного простору для країн, щоб вони могли перебудувати свої виробничі, споживчі та торговельні профілі, щоб протистояти сучасним глобальним викликам.

3. Посилення торговельного співробітництва Південь-Південь, наприклад, шляхом активізації Глобальної системи торговельних преференцій (ГСТП).

4. Створення ефективних механізмів реструктуризації та полегшення боргового тягаря за участю всіх країн, що розвиваються, з узгодженими процедурами, стимулами та стримуючими факторами [75].

Європейські фізичні та юридичні особи мають право засновувати свої представництва у будь-якій країні-члені та надавати послуги міжнародного характеру. Для певних регульованих професій існують правила взаємного визнання кваліфікацій. Правила ЄС щодо поштових послуг спрямовані на покращення якості універсального обслуговування, поступове відкриття ринку для конкуренції та створення незалежного регулятора.

Україна має певний рівень підготовки в галузі права на заснування та свободи надання послуг. Протягом звітного періоду був зроблений певний прогрес, зокрема в галузі поштових послуг, але для вирівнювання законодавства з актизом ЄС за цією главою потрібні додаткові зусилля.

У наступному році Україна повинна здійснити такі заходи: прийняти заходи щодо ліквідації існуючих обмежень для надання послуг, використовуючи можливості, передбачені Угодою про асоціацію; завершити наближення до актизу ЄС

у галузі поштових послуг, включаючи Регламент про послуги з міжнародної доставки посилок; продовжити рух у напрямку узгодження з актизом ЄС з питань взаємного визнання професійних кваліфікацій.

Угода про асоціацію між ЄС та Україною включає правила, які надають право на заснування фізичним і юридичним особам ЄС в Україні. Процес ліквідації бар'єрів для цього права на заснування, як описано в Угоді про асоціацію, поки що не розпочато.

Щодо свободи надання послуг міжнародного характеру, Угода про асоціацію передбачає можливість міжнародного надання послуг, за винятком деяких секторів, таких як аудіовізуальні послуги, національний морський каботаж та внутрішній і міжнародний повітряний транспорт. Процес ліквідації залишкових бар'єрів для надання послуг міжнародного характеру фізичним та юридичним особам ЄС поки що не розпочато.

Щодо права на заснування та свободи надання послуг міжнародного характеру Україні потрібно також узгодити своє законодавство з Директивою про послуги (2006/123/ЄС). У цьому відношенні слід здійснювати прогресивні кроки [76].

На противагу цьому, концентрація експорту значно зменшилася (тобто знизилася щонайменше на 2 відсоткові пункти) лише в 6 країнах з 27. Для цих країн середній показник зниження становив менше 3 відсоткових пунктів. Водночас концентрація експорту залишилася досить сталою (тобто абсолютна зміна становила менше 2 відсоткових пунктів) у 7 країнах, що залишилися. З цих 7 випадків 3 юрисдикції вважаються експортерами руд і металів. Їхній експорт вже був надзвичайно концентрованим напередодні шоку від COVID-19, в тому сенсі, що на 1% найбільших компаній-експортерів кожної країни в сукупності припадало понад 70% загального обсягу експорту країни в 2015-2019 роках.

В зовнішній торгівлі часто домінує лише невелика кількість компаній. Наприклад, коли вибірка обмежується найбільшими фірмами-експортерами – на відміну від наведеного вище, це кількість підприємств, а не відсоток найбільших фірм – у кожній країні, дані показують, що за період 2020-2022 років частка

загального експорту іноді може перевищувати 50 відсотків для однієї окремої фірми. Більше того, за винятком кількох винятків у базі даних, є лише кілька країн, де частка 10 найбільших компаній становить менше 20% від загального обсягу експорту. Загалом, це значення є набагато вищим. Наприклад, медіана становить близько 40 відсотків, і часто зустрічаються цифри вище 50 відсотків. Винятком є Індія, яка має найменший показник у базі даних. На 10 найбільших компаній цієї країни припадає 8% її загального експорту, хоча загальна кількість компаній-експортерів у 2021 році перевищила 123 000.

Підсумовуючи, нещодавно опубліковані дані підтверджують, що рівень концентрації експорту серед великих БНП є підвищеним у всіх країнах і що ця тенденція посилилася в роки пандемії. Ці висновки викликають занепокоєння щодо контролю над ринком та розподілу прибутків від торгівлі. Нижче ми розглянемо цю тему, проаналізувавши еволюцію факторного доходу та роль, яку відіграють БНП у світі у формуванні нерівності в доходах.

Зміна обсягів виробництва та зайнятості навряд чи призведе до динамічного просування вгору сходами розвитку. Коротше кажучи, фірми, що домінують у міжнародній торгівлі та фінансах, разом з їхньою зростаючою концентрацією, стали основною силою, що знижує глобальну частку трудового доходу, поглиблюючи таким чином нерівність у доходах населення. Це також призвело до нерівноправних торговельних відносин, навіть незважаючи на те, що країни, що розвиваються, поглибили свою участь у світовій торгівлі. У Розділі III детально розглядаються проблеми ринкової концентрації у глобальному секторі торгівлі продовольством [77].

Оцінка проблем розподілу, як всередині країни, так і між країнами, зазвичай відбувається із затримками через труднощі з доступністю даних та їх вимірюванням. Щоб допомогти подолати ці труднощі, емпіричний аналіз, запропонований нижче, ґрунтується на МРГ. Зокрема, у цьому підрозділі представлено оновлення попередніх висновків у двох сферах: (а) концентрація експорту серед компаній у країнах, що розвиваються, та (б) еволюція часток доходу від праці та капіталу, особливо для 2 000 найбільших компаній світу [92].

3.2. Проблеми розвитку міжнародного ринку послуг України в умовах війни з РФ

У лютому 2022 року світ був шокований нападом російської федерації на Україну. Цей конфлікт має серйозні наслідки для обох країн і суттєво впливає на економіку регіону Європи та Центральної Азії, а також на світову економіку в цілому.

Цей конфлікт створює значний економічний тиск на країни регіону, знижуючи обсяги торгівлі, підвищуючи інфляційний тиск і порушуючи фінансову стабільність. Багато країн регіону мають міцні торгові та фінансові зв'язки з росією та Україною, що робить їх вразливими перед воєнним конфліктом.

Почнемо з розгляду поточної економічної ситуації в Україні, яка є головною проблемою розвитку ринку як товарів, так і послуг. Споживчі ціни зростають через дефіцит енергоносіїв та продовольства, а також через порушення глобальних виробничо-збутових ланцюгів. При цьому, фінансові санкції проти росії поглиблюють кризу в її фінансовій системі, що може мати негативний вплив на регіональні фінансові ринки.

Напад на Україну також призвів до значного переселення населення, що створює додаткові виклики для приймаючих країн. Цей конфлікт загострює проблему бідності та гуманітарної допомоги в регіоні, оскільки багато людей стають внутрішньо переміщеними особами і потребують допомоги.

У цій складній ситуації, країнам регіону необхідно спільно працювати, щоб зменшити негативні наслідки конфлікту і забезпечити стабільність і безпеку для всіх жителів.

Вплив триваючого конфлікту на економічні перспективи регіону залежатиме від того, як швидко вдасться знайти його вирішення. Якщо вдалося врегулювати ситуацію протягом найближчих місяців, збитки можна буде мінімізувати й розпочати процес відновлення. Але якщо конфлікт триватиме довше, це може призвести до зростання людських жертв і економічних втрат, збільшення політичної невизначеності, розпаду регіональної інтеграції та руйнування важливих

торговельних та інвестиційних зв'язків. У цей складний період урядам слід підвищити резерви для впровадження макроекономічної політики та зміцнити інститути для забезпечення стабільності. Також важливо підтримати вразливі верстви населення, зокрема біженців, шляхом зміцнення систем соціального захисту. При цьому треба продовжувати працювати над підвищенням енергоефективності та переходом до використання "зелених" технологій, що допоможе забезпечити сталий розвиток та зменшити залежність від традиційних джерел енергії.

Війна з РФ стало великим випробуванням не тільки для українського суспільства, але й для економіки країни. Держава змушена спрямовувати всі зароблені кошти на оборону, в той час як фінансування освіти, медицини та пенсій відбувається за рахунок міжнародної допомоги.

Перше, що важливо розуміти про економіку під час війни - Україна витрачає на оборону всі внутрішні доходи.

За словами прем'єр-міністра Дениса Шмигала, весь обсяг податків, які сплачують бізнес і громадяни, йде на забезпечення потреб сил безпеки і оборони. При цьому дві третини оборонних витрат становлять зарплати військовим, а третина - витрати на техніку, зброю та боєприпаси [45].

Решту видатків, таких як медицина, соціальний захист та освіта, фінансують за рахунок міжнародної допомоги від партнерів, таких як ЄС, США, МВФ та інші. Обсяг цієї допомоги приблизно дорівнює внутрішнім доходам України. Крім фінансової, Україна також отримує військову допомогу від партнерів, але в даному тексті фокус саме на економічному аспекті.

Таким чином, умовно бюджет України можна розділити на дві частини. Перша половина, яка спрямована на безпеку, фінансується за рахунок внутрішніх ресурсів. Друга половина, що охоплює цивільні витрати, забезпечується завдяки міжнародній підтримці.

У 2024 році державний бюджет України вже затверджено. Згідно з документом, державні доходи становитимуть 1,768 трильйона гривень, а видатки – 3,355 трильйона гривень. Таким чином, дефіцит бюджету, тобто різниця між

доходами та витратами, складає 1,572 трильйона гривень. Це означає, що Україні не вистачає майже стільки ж коштів, скільки вона планує заробити у 2024 році, для покриття всіх витрат [65].

За словами міністра фінансів Сергія Марченка, проєкт державного бюджету був підготовлений на основі припущення, що "війна з нинішньою інтенсивністю триватиме весь 2024 рік". Як і в попередні роки, майже всі доходи бюджету будуть спрямовані на сектор оборони та безпеки (1,693 трильйона гривень).

Інші витрати бюджету на 2024 рік розподіляються наступним чином:

- Соціальний захист – 469,4 мільярда гривень;
- Підтримка ветеранів війни – 14,3 мільярда гривень;
- Охорона здоров'я – 203,4 мільярда гривень;
- Освіта – 179,1 мільярда гривень;
- Культура й медіа – 10,2 мільярда гривень;
- Спорт – 7,6 мільярда гривень;
- Цифрова трансформація – 2,5 мільярда гривень;
- Наука – 13,6 мільярда гривень;
- Підтримка бізнесу – 30,9 мільярда гривень.

Дефіцит державного бюджету на 2024 рік становить майже 1,6 трильйона гривень. Подолання такого значного дефіциту вимагає комплексного підходу, включаючи збільшення доходів за рахунок покращення економічної ситуації, залучення міжнародної фінансової допомоги, а також оптимізацію витрат та підвищення ефективності використання бюджетних коштів [48].

У 2024 році основним джерелом фінансування українського бюджету стане Євросоюз. Україна спільно з Єврокомісією працює над програмою Ukraine Facility, яка розрахована на чотири роки (2024–2027) та передбачає виділення 50 мільярдів євро на підтримку України в обмін на проведення реформ. З цієї суми 17 мільярдів євро будуть надані у вигляді грантів, які не потрібно буде повертати, а решта 33 мільярди євро – у вигляді пільгових кредитів.

За словами заступника міністра економіки Олексія Соболева, ці 50 мільярдів євро поділяються на три основні частини:

- 39 мільярдів євро будуть спрямовані безпосередньо в бюджет України як макрофінансова допомога.

- 8 мільярдів євро підуть на інвестиції через міжнародні фінансові організації, що зможуть здешевити кредити, які видаються в Україні.

- 3 мільярди євро будуть використані на адміністрування програми, технічну допомогу та компенсацію відсотків за пільговими кредитами [66].

Для отримання цих коштів, Україна зобов'язується провести певні реформи, перелік яких наразі терміново готується урядом для Єврокомісії. Фінансування буде надаватися поступово, за виконання конкретних реформ.

Кожного кварталу ЄС буде перевіряти виконання плану реформ і надавати фінансування залежно від результатів. Якщо якісь реформи не будуть виконані вчасно, країна матиме чотири квартали для їх завершення. У разі невиконання протягом року, ці кошти будуть втрачені.

Україна отримає 18 мільярдів євро (або 19 мільярдів доларів) за програмою Ukraine Facility вже у 2024 році.

Другим потужним донором української економіки у 2024 році будуть США. Білий дім подав до Конгресу пакет допомоги для України на суму 61,4 мільярда доларів. Ці кошти будуть переважно спрямовані на військові потреби, однак значна частина включає підтримку економіки, зокрема 11,8 мільярда доларів буде надано у вигляді прямої бюджетної допомоги.

Уряд України спільно з Групою Світового банку, Європейською Комісією та ООН опублікував оновлену спільну оцінку збитків і потреб, викликаних широкомасштабним вторгненням російської федерації. Міністерство відновлення керувало урядовою командою для оцінки збитків і визначення пріоритетів і проєктів на 2024 рік.

Додаткові джерела фінансування для України у 2024 році. Одним із важливих джерел фінансування у 2024 році стане Міжнародний валютний фонд (МВФ). У березні 2023 року МВФ затвердив програму в межах Механізму розширеного фінансування (EFF), за якою Україна може отримати 15,6 мільярда доларів протягом

чотирьох років. Три транші на загальну суму приблизно 4,5 мільярда доларів уже були перераховані.

Як і зазвичай при співпраці з МВФ, надання допомоги пов'язане з проведенням реформ і виконанням "структурних маяків". За словами економіста Максима Самойлюка, частина цих коштів використовується для погашення попередніх боргових зобов'язань перед самим МВФ.

Світовий банк також продовжить надавати допомогу Україні. В межах проєкту "Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні" (PEACE) вже було виділено 23,4 мільярда доларів. Ці кошти використовуються для фінансування соціальних виплат, пенсій, заробітних плат лікарям та вчителям. Частина цієї допомоги надана у вигляді грантів від США та Німеччини, а частина – у вигляді позик під кредитні гарантії від урядів таких країн, як Великобританія та Данія. Кредитні гарантії означають, що якщо Україна не зможе повернути позику, ці країни покриють борг.

Окрім проєкту PEACE, Світовий банк реалізує інші фонди та проєкти, спрямовані на підтримку України. Загалом, через ці ініціативи було залучено понад 39 мільярдів доларів допомоги від різних країн.

Ще одним можливим джерелом фінансування для України у 2024 році є заморожені російські активи.

Мова наразі йде не про передачу всіх заблокованих коштів Україні. Найбільш реалістичним сценарієм є отримання Україною відсотків, що нараховуються на ці кошти.

Активи російського центрального банку заморожені в європейських фінансових установах через санкції, але вони продовжують генерувати інвестиційні доходи у вигляді відсотків. Єврокомісія розглядає можливість використання цих прибутків для допомоги Україні. За даними Financial Times, йдеться про суму в 15 мільярдів євро.

Згідно з цим звітом, загальні витрати на відновлення України протягом наступного десятиліття становлять 486 мільярдів доларів США, що приблизно в 2,8 рази перевищує номінальний ВВП країни на 2023 рік. Цьогорічний показник також

на 18% перевищує попередню оцінку у 411 мільярдів доларів США станом на 24 лютого 2023 року.

Віце-прем'єр-міністр з відновлення України та Міністр розвитку громад, територій та інфраструктури України зазначив, що спільна робота з міжнародними партнерами допомагає точніше оцінити збитки і потреби у відновленні. Результати оцінки використовуватимуться для розробки планувальних документів і методик пріоритезації, а пріоритети, будуть інтегровані у план заходів в рамках Державної стратегії регіонального розвитку (ДСРР). Також буде використана Державна цифрова екосистема управління відновленням (DREAM) для маркування проєктів, що відповідають потребам RDNA, з метою кращої пріоритизації критично важливих проєктів відновлення.

Прямі збитки в Україні станом на 31 грудня 2023 року наразі становлять майже 152 мільярди доларів США, з постраждалими секторами, такими як житло, транспорт, торгівля, промисловість, енергетика та сільське господарство. Найбільш постраждалими регіонами визначені Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Херсонська та Київська області.

Уряд України, спільно з міжнародними партнерами, визначив ключові потреби країни на 2024 рік у сферах відновлення:

1. Житло та комунальні послуги - 3,1 мільярди доларів.
2. Транспорт та логістика - 2,3 мільярди доларів.
3. Енергетика - 2,7 мільярдів доларів.
4. Соціальна інфраструктура - 2,4 мільярди доларів.
5. Промисловість та сфера послуг - 3,6 мільярди доларів.
6. Кроссекторальні пріоритети - 1,2 мільярди доларів.

Відповідно до оновленої оцінки, у 2024 році Україні необхідно 15,3 мільярда доларів США на критичні проєкти відновлення. З них 5,5 мільярда доларів забезпечено за рахунок підтримки міжнародних партнерів та власних ресурсів, а 10,5 мільярда доларів залишаються не профінансованими.

Для реалізації відновлювальних заходів заплановано проведення реформ, які відповідатимуть політиці та стандартам ЄС і сприятимуть принципам "відбудувати краще, ніж було".

Україна, перебуваючи в стані війни з росією, стикається з рядом серйозних проблем у розвитку міжнародного ринку послуг:

1. Політична нестабільність. Війна та конфлікт з рф створюють непередбачуваність у політичній ситуації країни, що може відлякувати потенційних інвесторів та партнерів з-за кордону. Необхідність проведення військових операцій і збільшення обороноздатності також зменшує ресурси, які можна було б використовувати для розвитку економіки та послуг.

2. Економічні обмеження. Воєнний стан та санкції, на які відповідає Україна, можуть обмежити доступ до фінансових ресурсів та інвестицій, необхідних для розвитку міжнародних послугових ринків. Крім того, війна може призвести до збільшення витрат на оборону, що обмежує можливості для інвестування в інші сфери економіки.

3. Погіршення іміджу країни. Війна з рф може вплинути на міжнародний імідж України, зменшуючи довіру та впевненість іноземних партнерів та клієнтів в стабільність та надійність країни як партнера для роботи та інвестування.

4. Обмеження доступу до ринків. Внаслідок воєнних дій і обмежень на кордонах, українські компанії можуть стикатися з ускладненими умовами для доступу до зовнішніх ринків. Це може обмежити можливості експорту послуг та розвитку міжнародних партнерств.

5. Зниження попиту на послуги. Воєнний конфлікт може також призвести до зниження попиту на певні види послуг, зокрема туристичні та гостинності, через загальне погіршення економічної ситуації та обмеження на пересування на території країни.

Як синовок, розвиток міжнародного ринку послуг України в умовах війни з рф потребує комплексного підходу та пошуку рішень для подолання цих проблем з метою забезпечення стабільності та розвитку економіки країни.

3.3. Можливості ефективної інтеграції України до глобального ринку послуг

З моменту російського вторгнення в лютому 2022 року Україна переживає значні руйнування та страждання. Конфлікт спричинив величезні людські втрати – десятки тисяч загиблих і поранених, 8,1 мільйона осіб стали біженцями в Європі, а 5,4 мільйона – внутрішньо переміщеними особами (за даними УВКБ ООН, лютий 2023 року).

Частка українців, які живуть за межею бідності, зросла з 5,5% до 24,1% у 2022 році, що призвело до збідніння ще 7,1 мільйона людей та зведення нанівець досягнень останніх 15 років у розвитку країни. ВВП України очікується зрости на 3,5% цього року після падіння на 29,1% у 2022 році завдяки стабільнішому постачанню електроенергії, збільшенню державних витрат, постійній підтримці донорів, кращому врожаю та переорієнтації частини експорту на західні кордони країни. У цих умовах критично важливо, щоб уряд продовжував працювати та надавати основні послуги, оскільки без цього витрати на відновлення економіки будуть ще вищими. Україні необхідні термінові інвестиції для невідкладного ремонту енергетичної інфраструктури, доріг, мостів, житла, шкіл і лікарень, щоб забезпечити надання необхідних послуг. Вартість відбудови та відновлення України, за результатами Другої швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA2), проведеної у лютому 2023 року, оцінюється в 411 мільярдів доларів США на наступні 10 років.

У 2023 році Україна стикалася з недостатнім фінансуванням у розмірі 11 мільярдів доларів США на ключові економічні та інфраструктурні потреби, такі як транспорт, житлово-комунальне господарство, енергетика, соціальний захист і сільське господарство. Глобальна війна призвела до нестабільності на ринках сировини та енергетичних ресурсів, збільшення дефіциту продовольства і інфляції, загрожуючи досягненню розвитку в країнах, які не причетні до конфлікту.

Світовий банк активно мобілізував 38 мільярдів доларів США у формі екстреного фінансування, зобов'язань та гарантій, включаючи гранти, гарантії та

фінансування від США, Великої Британії, Канади, країн Європи та Японії. На листопад 2023 року з цих коштів було виділено понад 29 мільярдів доларів США, зокрема для фінансування різних проєктів, таких як проєкт "PEACE", що сприяє стабільному функціонуванню державних служб та соціальному захисту населення.

Окрім того, Світовий банк створив Цільовий фонд підтримки, відновлення та реформування України (URTF), який фінансує ремонт інфраструктури, відновлення державних послуг та підтримку економічної діяльності в різних галузях, включаючи охорону здоров'я, енергетику, сільське господарство і житлово-комунальне господарство. Проєкти, що фінансуються за допомогою URTF, спрямовані на підтримку відновлення та стійкого розвитку України в умовах кризи.

На початку війни у 2023 році Рада директорів Світового банку ухвалила Позику на підтримку політики розвитку та відновлення, спрямовану на вирішення потреб сімей, що опинилися у складній економічній ситуації через конфлікт. Ця програма спрямована на підтримку вразливих домогосподарств, підвищення прозорості в управлінні коштами та розвиток ринків.

Енергетичний сектор України зазнав великих збитків під час війни, з 50% інфраструктури пошкодженої взимку 2022-23 років. Проєкт RePoWER реагує на цю ситуацію, забезпечуючи фінансову підтримку для аварійного ремонту та підготовки до зими, щоб відновити енергетичні ресурси.

Українська компанія "Укренерго" мала фінансові проблеми через знижений попит на електроенергію та низьку оплату. Експорт електроенергії був унеможливлений через стабільність мережі, але за допомогою проєкту Світового банку встановлено технологію, яка забезпечує можливість експорту.

Проєкт PEACE надає фінансову підтримку уряду для забезпечення виплат заробітної плати, пенсій та інших соціальних програм. Благодаря цьому, більшість органів влади продовжують працювати, пенсії виплачуються вчасно, а більшість держслужбовців отримують зарплату без затримок.

Молдова, яка межує з Україною, стала прихистком для найбільшої кількості біженців в Європі, що шукають порятунку від війни. Світовий банк та інші міжнародні партнери оперативно реагували на цю кризу, виділивши позику для

бюджетної підтримки Молдови на 150 мільйонів доларів США та мобілізувавши грантове фінансування з Глобального механізму пільгового фінансування на 9,24 мільйона доларів США. Ці кошти сприяли підтримці біженців та приймаючих сімей, а також підвищили стійкість країни до майбутніх криз.

Група Світового банку, спільно з Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) та Міжнародним агентством з гарантування інвестицій (MIGA), активно долучилася до підтримки відновлення України через Фонд мультидонорських ресурсів для інституцій та інфраструктури України (MRII). Цей фонд застосовує різні фінансові інструменти, такі як гарантії та спільне фінансування, для надання допомоги Україні. Також, у партнерстві з Глобальною програмою IFC з торговельного фінансування (GTFP), MIGA та IFC забезпечили підтримку стійкості приватного сектору України під час вторгнення, що допомогло розблокувати торгівлю з країною.

У майбутньому, після припинення вогню, Україні доведеться стикнутися з економічними викликами, такими як інфляція та проблеми з ланцюгами поставок. Світовий банк зобов'язаний продовжувати підтримувати Україну у її прагненні до відновлення, сприяючи розвитку стійкої економіки в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Особливо важливим для ефективної інтеграції доглобальних ринків є повоєнне відновлення авіаційної інфраструктури. Так, у липні 2023 року Ryanair оголосила свій основний інвестиційний план для відновлення української авіаційної галузі на суму 3 мільярди доларів. Головний виконавчий директор компанії Майкл О'Лірі презентував цей план під час зустрічі з командою Міністерства відновлення на чолі з віце-прем'єр-міністром Олександром Кубраковим.

План інвестицій включає базування до 30 нових літаків Boeing 737 MAX у трьох основних аеропортах України. Це дозволить забезпечити доступ українців до авіаквитків за найнижчими цінами в Європі.

Крім того, план передбачає повернення Ryanair до України зі зниженими тарифами вже через 8 тижнів після відновлення повітряного простору. Це дозволить здійснювати 600 рейсів щотижня з основних аеропортів України.

Ryanair також планує відкрити щоденні внутрішні рейси між Києвом, Львовом і Одесою, як тільки ці аеропорти будуть готові обслуговувати їх.

Загалом, компанія готова запропонувати понад 5 мільйонів місць до та з України та в межах країни протягом перших 12 місяців після свого повернення.

Євроінтеграція залишається головним пріоритетом зовнішньої політики України, а взаємовідносини між Україною та Європейським Союзом ґрунтуються на політичній асоціації та економічній інтеграції.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС встановлює новий формат відносин та є стратегічним орієнтиром для соціально-економічних реформ. Це також передбачає зону вільної торгівлі, яка сприяє вільному руху товарів, послуг та капіталу, а також регуляторному наближенню.

Співпраця на регіональному рівні через Транспортну панель Східного партнерства сприяє поліпшенню транспортних зв'язків між ЄС та країнами-партнерами.

Транспортна галузь важлива для якості життя громадян та розвитку промисловості. Співпраця в цій сфері спрямована на реструктуризацію та оновлення транспортного сектору України з метою гармонізації зі стандартами ЄС.

Пропонуємо наступні можливості для ефективної інтеграції України до глобального ринку послуг навіть в умовах війни з росією:

1. Розвиток ІТ-сфери. Україна має потужний ІТ-потенціал та висококваліфікованих фахівців у галузі інформаційних технологій. Інвестування в розвиток цієї галузі та створення інноваційних цифрових послуг може забезпечити конкурентоспроможність України на світовому ринку.

2. Розвиток туризму. Незважаючи на конфлікт, Україна має багатий культурний та природний потенціал для розвитку туризму. Залучення іноземних туристів за допомогою рекламних кампаній, підвищення якості гостювинності та розвиток інфраструктури може сприяти росту туристичного сектора.

3. Розвиток послугового експорту. Україна може активно розвивати послуговий експорт, зокрема у сфері ІТ, консалтингу, освіти, медицини та інших галузях. Розширення співпраці з іноземними партнерами та активна участь у

міжнародних виставках та конференціях можуть забезпечити нові можливості на зовнішніх ринках.

4. Створення сприятливого бізнес-клімату. Залучення іноземних інвестицій та створення сприятливих умов для бізнесу, таких як спрощення процедур реєстрації підприємств, захист прав власності та зменшення бюрократичних перешкод, може стимулювати розвиток сектору послуг.

5. Сприяння міжнародним партнерствам. Україні варто активно розвивати міжнародні партнерства та співпрацю з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері послуг. Це може включати участь у спільних проектах, обмін досвідом та технологіями, а також участь у міжнародних програмах та ініціативах.

Запропоновані можливості можуть сприяти ефективній інтеграції України до глобального ринку послуг навіть у складних умовах війни.

Висновки до розділу 3

Сучасний глобальний ринок послуг стикається з рядом актуальних проблем і водночас має перед собою значні перспективи розвитку.

Однією з найбільших проблем є нерівномірний доступ до послуг між різними регіонами світу. Деякі країни мають обмежений доступ до якісних та доступних послуг, що створює нерівності в розвитку та поглиблює економічні та соціальні нерівності.

Ще однією проблемою є висока конкуренція на ринку, яка часто призводить до зниження якості послуг або підвищення їх цін. Бізнеси стикаються з необхідністю постійного вдосконалення та інновацій для збереження своєї конкурентоспроможності.

У зв'язку з цим, виникає необхідність у зміцненні регулювання глобального ринку послуг, зокрема в сферах захисту споживачів, стимулювання інновацій та створення сприятливих умов для розвитку малих та середніх підприємств.

З іншого боку, розвиток технологій, зокрема інтернету, штучного інтелекту та блокчейну, відкриває нові можливості для розвитку глобального ринку послуг.

Цифрові технології сприяють зручності та доступності послуг для споживачів, а також забезпечують нові шляхи комунікації та співпраці між бізнесами.

Розвиток глобального ринку послуг потребує комплексного підходу з урахуванням сучасних викликів і технологічних можливостей. Необхідно активне співробітництво між урядами, бізнесом та суспільством для забезпечення сталого та інклюзивного розвитку цього сектору.

ВИСНОВКИ

Події, які відбуваються сьогодні в Україні у зв'язку із вторгненням РФ на територію України призвели до масштабних економічних потрясінь, які потребують негайного вирішення одразу після завершення війни, оскільки саме оперативність може відіграти ключову роль у відновленні української економіки. До початку війни економіка України відзначалась вагомою роллю великих підприємств у ключових секторах виробництва, у зв'язку з чим можна припустити значне скорочення активів у кожному секторі.

Близько двох третин національного виробництва в Україні генерується послугами, які залежать від інших галузей. Зокрема, торгівля та транспорт є значною мірою залежними від експорту первинних секторів виробництва, а видобувна промисловість і сільське господарство – від вторинних секторів. Пошкодження або руйнування основних засобів підприємств зазначених секторів одночасно погіршує економічні перспективи третинних галузей промисловості, навіть якщо їхні активи неушкоджені [95].

Однак, в умовах кризи є й можливості для України. Зміна світових економічних умов та попиту на певні послуги може стимулювати розвиток нових галузей та напрямків в послуговому секторі. Наприклад, зростання попиту на цифрові технології та інформаційні послуги можуть стати потужними драйверами розвитку для України. Країна має значний потенціал у сфері ІТ-сектору, програмного забезпечення, аутсорсингу та інших інноваційних галузях, які можуть залучати іноземні інвестиції та створювати нові робочі місця.

Зокрема, розвиток електронної комерції та онлайн-платформ може забезпечити нові можливості для експорту послуг з України. Це може сприяти збільшенню обсягів міжнародної торгівлі послугами, залученню нових партнерів і розширенню географії ринків.

Крім того, Україна може скористатися потенціалом розвитку освіти, медичних та консультативних послуг. Забезпечення якісної освіти та високопрофесійної

медичної допомоги може привернути іноземних клієнтів, залучити інвестиції та покращити репутацію України в глобальному масштабі.

Зростання туризму в Україні також може бути важливим стимулом для розвитку послугового сектору. Залучення іноземних туристів, пропозиція різноманітних туристичних послуг та розвиток інфраструктури можуть підвищити конкурентоспроможність країни і збільшити доходи від туристичної галузі.

В цілому, Україна має потенціал для розвитку і покращення своєї присутності на світовому ринку послуг. Проте, для цього необхідно здійснити реформи, стимулювати інновації, підтримувати підприємництво та залучати і розвивати іноземні інвестиції.

Результати дослідження світового ринку послуг дозволяють виділити такі тенденції та особливості розвитку:

- вартість світового експорту послуг з 2010 р. до 2023 р. Зросла на 52,64%, тоді як вартість світового експорту товарів збільшилася на 45,96%;
- тенденція до зростання вартості світового експорту послуг збережеться в майбутньому, що підтверджує трендова модель;
- в 2023 році лідерами за темпами зростання обсягів експорту послуг серед країн з розвинутою економікою є Німеччина: приріст становив 21,22%; серед країн що розвиваються – Китай, де темп приросту досяг показника 39,5%;
- країни з розвинутою економікою нарощують експорт послуг за рахунок надання бізнес-послуг і надалі утримають лідерство в зазначеному секторі;
- країни з економіками, що розвиваються нарощують експорт послуг за рахунок туризму та надання транспортних послуг. Дана тенденція збережеться і в майбутньому.

Кон'юнктура світового ринку послуг формується під впливом інформаційно-технічного прогресу, що визначає пріоритетним напрямом економічної політики України розвиток сфери послуг. Найшвидшими темпами експорт послуг України зростає у сфері «Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги» за рахунок експорту «Комп'ютерних послуг». Україна має всі шанси для розвитку цього напрямку навіть з урахуванням жахливих реалій війни.

У 2023 р. порівняно з 2022 р. Також зріс експорт транспортних послуг на 6,5% за рахунок зростання експорту послуг річкового (на 40,2%) та повітряного транспорту (на 115,4%). Одночасно фіксувалося зменшення обсягів «Транспортні послуги» і спад експорту послуг трубопровідного транспорту, але, зрозуміло, що відновлення можливе лише після закінчення війни [92].

Можна окреслити такі основні перспективи в галузі міжнародної торгівлі послугами:

1. Розвиток цифрових технологій та інтернет-послуги стали надзвичайно важливими в умовах спочатку пандемії, а потім війни. Онлайн-платформи, електронна комерція, дистанційна освіта та інші цифрові послуги зазнали зростання попиту. Україна може використати свій потенціал у галузі ІТ-сектору та програмного забезпечення для розвитку цих послуг та привернення іноземних клієнтів.

2. Війна в Україні створила додаткові виклики для зовнішньоторговельних операцій та розвитку послугового сектору. Нестабільна політична та економічна ситуація в європейському регіоні обмежує можливості розвитку інвестицій та залучення нових партнерів.

3. Незбалансованість зовнішньої торгівлі України створює проблеми для економіки країни. Зростання імпорту порівняно з експортом призводить до збільшення відкритості економіки і залежності від імпорту. Для забезпечення стійкого розвитку послугового сектору в Україні необхідно зміцнювати внутрішнє виробництво.

4. Для підтримки розвитку послугового сектору в умовах глобальних криз, Україна повинна спрямувати зусилля на реформи і політичну стабільність. Стабільне і передбачуване законодавство, захист прав власності та розумна регуляторна політика сприятимуть привабливості країни для іноземних інвестицій та розвитку бізнесу.

5. Розвиток інфраструктури є ключовим фактором для покращення конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг. Вдосконалення транспортної, комунікаційної та енергетичної інфраструктури дозволить

забезпечити ефективну та швидку доставку послуг, зменшити витрати та підвищити якість обслуговування.

6. Розвиток людського капіталу є критично важливим для покращення якості та конкурентоспроможності послугового сектору. Інвестиції в освіту, навички та підвищення кваліфікації сприятимуть розвитку високоякісних послуг та приверненню іноземних клієнтів.

7. Продовження торговельних угод та розширення міжнародного співробітництва в сфері послуг є важливими для забезпечення доступу до зовнішніх ринків. Україна повинна активно вести перемовини і підписувати вигідні угоди, що дозволять підприємствам отримати переваги на світових ринках.

8. Розробка маркетингових стратегій та просування бренду України як провідного постачальника певних послуг можуть допомогти привернути увагу іноземних клієнтів та збільшити експорт послуг.

9. Належна увага до створення сприятливого підприємницького середовища є важливим чинником для розвитку послугового сектору. Зменшення бюрократичних перешкод, спрощення процедур реєстрації бізнесу, забезпечення прозорості та предсказуваності правової системи сприятимуть стимулюванню підприємництва та залученню інвестицій.

10. Важливо також забезпечити ефективний механізм підтримки інновацій у послуговому секторі. Залучення дослідницьких та розробницьких проєктів, створення інноваційних кластерів та сприяння стартапам допоможуть розвивати нові технології та покращувати якість послуг.

11. Одним з ключових аспектів розвитку послугового сектору є створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу, який є основним джерелом розширення послугового сектору.

Загалом, Україна має потенціал для розвитку на світовому ринку послуг, але для цього необхідно прийняти реформи, створити сприятливі умови для підприємництва та інвестицій, розвивати інноваційні галузі, залучати та зберігати висококваліфікованих фахівців та активно просувати бренд України на міжнародному рівні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України. Документ 959-ХІІ, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.08.2022, підстава – 1591-ІХ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 29, ст. 377.
2. Алавердян Л. М., Романенко О. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу / Л. М. Алавердян, О. В. Романенко // Ефективна економіка. 2019. – № 4. – С.67-78.
4. Бойко В. О., Бойко Л. О. Сучасний стан міжнародної торгівлі України як основної форми міжнародного бізнесу / В. О. Бойко, Л. О. Бойко // Фінансовий простір. 2022. – № 1 (45). – С.49-57.
5. Вірковська А. А. Пріоритети реалізації зовнішньо-торгівельних інтересів України з країнами Європи. URL:<http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12086/1/стаття%20№11.pdf>.
6. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки: наукова доповідь / за ред. В. М. Гейця, Л. В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. – К., 2014. – 92 с.
7. Глуховська Б. В., Побоченко Л. М. Україна й Європа: цінності та стандарти / Б. В. Глуховська, Л. М. Побоченко // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020: міжнародна науково-практична конференція, 17 квітня 2020 року: тези доп. – К., 2020. – С.434–440.
8. Гречишкіна О. О., Ковалев А. С. Податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / О. О. Гречишкіна, А. С. Ковалев // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2014. – № 8 (215). – С.26-29.
9. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навч. Посіб. Харківський національний університет імені ВН Каразіна. Харків. 2016. – 136 с.

10. Давиденко Г. Теоретичний аспект впливу стандартів на міжнародну торгівлю / Г. Давиденко // Інноваційна економіка. 2020. – № 9-10. – С.5-10.
11. Дернова І. А. Зовнішньоторговельна відкритість національної економіки: статистична оцінка / І. А. Дернова // Електронне наукове фахове видання «Східна Європа: економіка, бізнес та управління». М. Дніпро, 2023. – № 2 (19). – С.410-414.
12. Єлісеєва О. А. Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання міжнародної торгівлі послугами / О. А. Єлісеєва // Актуальні питання публічного та приватного права. 2014. – № 3. – С.218-224.
13. Капелюшна Т. В., Гавриш О. М., Пильнова В. П. Діагностика та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні / Т. В. Капелюшна, О. М. Гавриш, В. П. Пильнова. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2020/98.pdf .
14. Карандюк О. Г., Пеценко М. В. Сучасний стан та тенденції розвитку міжнародного ринку послуг / О. Г. Карандюк, М. В. Пеценко // Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення: Матеріали II Міжнар. Науковопракт. Конф., м. Київ, 21 жовтня 2021 р. Т. 2. Київ: Національний авіаційний університет, 2021. – С.203-205.
15. Квач Я., Грималюк А. Еволюція міжнародної торгівлі / Я. Квач, А. Грималюк // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. – № 4. – С.47-56.
16. Кваша О. С.Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах / О. С.Кваша // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, 2019. – Вип. 23, Ч. 1. – С.112–117.
17. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Крикунова В. М., Жосан Г. В., Бойко В. О. Цифрова економіка / Ю. Є. Кирилов, В. Г. Грановська, В. М. Крикунова, Г. В.Жосан, В. О. Бойко // Криптовалюти: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 228 с.
18. Ковтун Т. Д., Матвієнко А. П. Актуальні тренди міжнародної торгівлі товарами та особливості зовнішньої торгівлі України / Т. Д. Ковтун, А. П. Матвієнко // Бізнес Інформ. 2019. – № 9. – С. 28-35.

19. Колобердянко І. І., Чернявська А. В. Стан і тенденції міжнародного ринку торгівлі ІТ-послугами / І. І. Колобердянко, А. В. Чернявська // Економіка та суспільство. 2021. – Вип. 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-45>.
20. Кононенко Л. В. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації економіки / Л. В. Кононенко // Наука і техніка сьогодні. – 2022. – № 5 (5). – С.110-121.
21. Коробко А. В., Туль С.І. Діджиталізація міжнародної торгівлі: особливості та мегатренди / А. В. Коробко, С.І. Туль // Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації: матеріали наукової конференції студентів та молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 2 грудня 2020 р.); за заг. Ред. В. Ю. Стрілець. Полтава: ПУЕТ, 2020. – С.42-44.
22. Короленко Н. В., Ларина Т. І. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної кризи COVID-19 / Н. В. Короленко, Т. І. Ларина // Інвестиції: практика та досвід. 2021. – № 1. – С.59–65.
23. Котлер Ф., Катарджая Г., Сетьяван І. Маркетинг. Від традиційного до цифрового. Пер. з англ. К. Куницької та О. Замаєвої. Київ: Вид. Група КМ-БУКС, 2022. – 208 с.
24. Набок І. І. Кон'юнктура світових товарних ринків: навч. Посібник / І. І. Набок. – К.: НАУ, 2018. – 193 с.
25. Мамедов К. Інструменти регулювання міжнародної торгівлі логістичними послугами / К. Мамедов // Шевченківська весна: Матеріали міжнародної науковопрактичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2019. – Ч. 1. – С.126-129.
26. Марченко В. С., Сидоренко К. В. Трансформація економіки України під впливом глобалізаційних процесів сьогодення / В. С.Марченко, К. В. Сидоренко // Сучасні проблеми глобалізаційних процесів у світовій економіці: XII міжнар. Наук.практ. конф., 11 листопада 2019 р. – К., 2022. – С.194-196.

27. Машков А. О. Стратегічні напрямки державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку / А. О. Машков // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. – № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_15.
28. Міжнародна торгівля: конспект лекцій: навчальний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент». КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: К. О. Кузнєцова, В. В. Чорній, О. С. Ченуша. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 191 с.
29. Міжнародні економічні відносини. Навч. Посібник / за ред. Проф., д.е.н. С.В. Сіденко. – К.: Вид-во Нац. Авіац. Ун-ту «НАУ-друк», 2019. – 465 с.
30. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / Д. А. Міщенко, Л. О. Міщенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. – № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/8.pdf.
31. Моїсеєко Т. Є. Міжнародна торгівля: навч. Посіб. КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ: Крок, 2018. – 287 с.
32. Нечипорук К. О. Угода про асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України / К. О. Нечипорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство; голов. Ред. М. М. Палінчак. Ужгород: Гельветика. 2022. – Вип. 22. – № 3. – С.5-9.
33. Новікова А. П., Скоробогатова Н. Є. Аналіз розвитку світового та українського ринку ІТ-послуг / А. П. Новікова, Н. Є. Скоробогатова // Інвестиції: практика та досвід. 2022. – № 3. – С.52–56.
34. Пічкурова З. В. Світова практика державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії COVID-19 / З.В. Пічкурова // Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ». – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – № 6. – С.85-91.
35. Пічкурова З. В. Особливості реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері інтелектуальної власності / З. В. Пічкурова // Угода про

асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25-26 листопада 2021 року, м. Київ) у 2 частинах. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчальнонауковий інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. Ч.1. – С.99-102.

36. Пічкурова З. В. Інтелектуалізація міжнародної торгівлі в умовах пандемії COVID-19 / З. В. Пічкурова // Економіка та суспільство. 2021. № 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/981> DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-13.

37. Пічкурова З. В. Ризики та загрози війни в Україні для світової економіки / З. В. Пічкурова // Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (27-29 червня 2022 року, м. Луцьк). – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. – 311-314.

38. Платонова І. О. Експорт як чинник економічного зростання України в умовах міжнародної інтеграції / І. О. Платонова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. – Вип. 24. – Ч. 3. – С.37-41.

39. Платонова І. О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / І. О. Платонова // Інвестиції: практика та досвід. 2020. – № 13-14. – С.125-129.

40. Побоченко Л. М. Вплив війни в Україні на розвиток міжнародного туристичного бізнесу / Л. М. Побоченко // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: XIII міжнародна науково-практична конференція, 26 травня 2022 року: тези доп. – К., 2022. – С.163-169.

41. Соколова З., Набок І., Прокоп'єва А., Сидоренко К., Бойчук Д., Родіонов П. (2022). Аналіз ефектів утілення угоди про спільний авіаційний простір із ЄС для галузі пасажирських авіаперевезень України в довоєнний період//Financial and credit activity problems of theory and practice, 6(47), pp. 400-423. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3937> (Web of Science).

42. Побоченко Л.М., Татаренко Н.О., Набок І.І., Прокоп'єва А.А. "Energy sector as an object of economic warfare and economic sanctions". «Вчені записки». 2023. № 29 (1). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2220>.
43. Прокоп'єва А.А., Татаренко Н.О., Набок І.І., Побоченко Л.М. Сучасні дипломатичні відносини України з Японією: кроскультурний та економічний аспект. Ефективна економіка. 2023. №3. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1295/1305>.
44. Набок І. І., Побоченко Л. М., Прокоп'єва А. А., Татаренко Н. О. Віртуалізація міжнародного бізнесу в умовах розвитку інформаційних технологій // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". – 2023. – №3.(71) – С.168-174.
45. Поляков М. В. Особливості розвитку міжнародного бізнесу в умовах становлення глобальної економіки знань / М. В. Поляков // Економічний простір. 2017. – № 121. – С.47-57.
46. Приступа О. О. Новий етап зовнішньоекономічних зв'язків України / О. О. Приступа // Наукові записки РДГУ. 2018. – № 1. – С.11-14.
47. Приходович О. А. Україна та ЄС: економічне та політичне співробітництво / О. А. Приходович // Економічні науки. 2017. – № 12. – С.52-60.
48. Прушківська Е. В. Основи розвитку новітніх форм міжнародного бізнесу в умовах глобалізації / Е. В. Прушківська // Економічний вісник Національного гірничого університету. 2018. – № 2. – С.119–125.
49. Рибак І., Бабінська О. Місце України в системі міжнародної торгівлі / І. Рибак, О. Бабінська // ЛОГОС. Мистецтво наукової думки. 2020. – № 9. – С.13-16.
50. Розанов Р. Д. Зовнішньоекономічна діяльність держави / Р. Д. Розанов // Економічні науки. 2010. – № 12. – С.25-31.
51. Румянцев А. П. Напрями розвитку світового ринку послуг в умовах глобалізації / А.П. Румянцев, Д.М. Носанов // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць. – 2018. – № 2. – Вип. 7. – С.238-249.

52. Румянцев А.П. Пріоритети розвитку економічної співпраці України з ЄС / А.П. Румянцев, Д.О. Антоненко // Стратегія розвитку України. – 2018. – № 2. – С.130-133.
53. Румянцев А. П. Глобальний прояв розвитку міжнародної торгівлі / А. П. Румянцев // Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі»: збірник тез, м.Київ, 13 квітня 2017 р. – К: Національний авіаційний університет, 2017. – С.12-14.
54. Сапожник Д. І., Демидчук Л. Б. Інформаційна сервізація в системі трансформації інфраструктури надання послуг індустрії гостинності / Д. І. Сапожник, Л. Б. Демидчук // Підприємництво і торгівля. 2021. – № 28 – С.89-96.
55. Сидоренко К. В., Шеремет О. В. Наслідки COVID-19 для світової економіки: перші підсумки 2020 року / К. В. Сидоренко, О. В. Шеремет // Економічний простір. – 2021. – №168. – С.29-36.
56. Семенюк І. Ю., Мангушев Д. В. Турбулентність ринків: явище й тенденції/ Семенюк І.Ю., Мангушев Д. В. URL: https://www.researchgate.net/publication/310635621_Turbulentnist_rinkiv_avis_j_tendencii.
57. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України: колективна монографія за ред. Д-ра екон. Наук, чл.-кор. НААН України Т. О. Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. Та прогнозув. НАН України». К., 2019. – 350 с.
58. Сурай А. С.Бізнес-середовище – пріоритетна складова і тригер розвитку регіонів України. ДонДУУ / А. С.Сурай // Менеджер. 2018. – № 2 (79). – С.105-113.
59. Сучасні перетворення міжнародного бізнесу: матеріали ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції (31 березня 2021 року, м. Харків) / за заг. Ред. С.І. Архієреєва, І. О. Дерід. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 214 с.
60. Титаренко Л. М. Міжнародна економічна політика України: сучасні виклики та перспективи / Л. М. Титаренко // Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. – Вип. 22. – С.114-118.

61. Топольницька Т. Б. Напрями підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України / Т. Б. Топольницька // Ефективна економіка. 2020. – № 4.

URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7783>.

62. Документ робочої групи №11 План дій 2.0 Посилення санкцій проти Російської Федерації Міжнародна робоча група з питань російських санкцій 24 квітня 2023 року/ URL:<https://fsi.stanford.edu/working-group-sanctions>.

63. Тупота І. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України. Секція 1. Економіка України: глобальні виклики та національні можливості / І. Тупота // Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді. – Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 20 квітня 2022 р. – м.Черкаси. Черкаси: ЧДБК, 2022. – С.35-37.

64. Федоришина Л. М. Дослідження тенденцій розвитку міжнародної інтернетторгівлі та міжнародного поштового обміну / Л. М. Федоришина // Митна безпека. 2018. – Вип. 2. – С.218-232.

65. Швець Г. О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні / Г. О. Швець // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: зб. Наукових праць. ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2017. – Вип. 34. – С.31–39.

66. Шиманська К. В., Бондарчук В. В. Ефект Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на вітчизняний імпорт та експорт / К. В. Шиманська, В. В. Бондарчук // Економіка, управління та адміністрування. 2021. – № 2 (96). – С.25-30.

67. Шнурова І. Міжнародна економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку / І. Шнурова // Міжнародний менеджмент, 2017. – № 4. – С.23-28.

68. Adlung, R. and M. Roy. Turning Hills into Mountains? Current Commitments under the GATS and Prospects for Change // Journal of World Trade. – 2015. – 39 (6), – pp. 1161-1194.

69. Amirapu, A. and A. Subramanian. Manufacturing or Services? An Indian Illustration of a Development Dilemma, Centre for Global Development Working Paper. 2015. – № 409. – June 2015.
70. Andrenelli A., C. Cadestin, K. De Backer, S. Miroudot, D. Rigo, M. Ye. Multinational production and trade in services”, OECD Trade Policy Papers. 2018. – №. 212. – OECD Publishing, Paris.
71. Ariu A., Breinlich H., Corcos G., Mion G. The Interconnections between Services and Goods Trade at the Firm-Level // Journal of International Economics. 2019. – № 116. – pp. 173-188.
72. Arnold J., Mattoo A., and Narciso G. Services inputs and firm productivity in Sub-Saharan Africa: Evidence from firm level data // Journal of African Economies. 2018. № 17 (4). – pp. 578–599.
73. Arnold J., B. Javorcik and A. Mattoo. Does services liberalization benefit manufacturing firms? Evidence from the Czech Republic // Journal of International Economics. – 2020. – № 85 (1). – pp. 136–46.
74. Baier S. L. On the widely differing effects of free trade agreements: Lessons from twenty years of trade integration // Journal of International Economics. – 2019. – Vol. 116. – P. 206–226.
75. Balchin N., B. Hoekman, H. Martin, M. Mendez-Parra, P. Papadavid, D. Primack, and D. Willem te Velde // Trade in Services and Economic Transformation, – Overseas Development Institute, London.
76. Bertho F., I. Borchert, and A. Mattoo. The Trade-Reducing Effects of Restrictions on Liner Shipping // Journal of Comparative Economics. 2016. – № 44 (2), – pp. 231-242. Beverelli C., M. Fiorini, and B. Hoekman. Services Trade Restrictiveness and Manufacturing Productivity: The Role of Institutions // Journal of International Economics. – 2017. – № 104 (1). – pp. 166–182.
77. Boiko V., Kwilinski A., Misiuk M., Boiko L. Competitive advantages of wholesale markets of agricultural products as a type of entrepreneurial activity: the experience of Ukraine and Poland. Economic Annals-XXI. 2019. – Vol. 175. – Is. 1-2. – pp. 68–72.

78. Borchert I., B. Gootiiz A. G. Goswami and A. Mattoo. Services Trade Protection and Economic Isolation // *World Economy*. – 40:3. – pp. 632-652.
79. Fiorini, M. and B. Hoekman. EU Services Trade Liberalization and Economic Regulation: Complements or Substitutes? Review of International Organizations // Published online: 26 November 2023.
80. Fiorini, M. and B. Hoekman. Services Trade Policy and Sustainable Development // *World Development*. – 2022. – № 112. – pp. 1-12.
81. Fiorini M. and B. Hoekman. Trade Agreements, Regulatory Institutions and Services Liberalization // *Global Policy*. – 2022. – № 9:4. – pp. 441-450.
82. Choi B.Y. Preferential Trade Agreements of China, Japan and Korea: Towards Deeper Integration. 2022. URL: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/10763/KIEPOpinions_no103.pdf.
83. DiCaprio A. Regional trade agreements, integration and development. 2017. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/179226/1/adbi-wp770.pdf>.
84. Kepaptsoglou K. The gravity model specification for modeling international trade flows and free trade agreement effects: a 10-year review of empirical studies. *The open economics journal*. 2020. – Vol. 3, –№ 1. URL: <https://benthamopen.com/contents/pdf/TOECONSJ/TOECONSJ-3-1.pdf>.
85. Kowalski, P., J. Lopez Gonzalez, A. Ragoussis, and C. Ugarte. Participation of Developing Countries in Global Value Chains: Implications for Trade and Trade-Related Policies // *OECD Trade Policy Papers*. – 2023. – no. 179, OECD Publishing, Paris.
86. Kyrylov Y., Hranovska V., Boiko V., Kwilinski A., & Boiko L. International Tourism Development in the Context of Increasing Globalization Risks: On the Example of Ukraine's Integration into the Global Tourism Industry. *Journal of Risk and Financial Management*. 2022. – № 13(12), – P. 303.
87. Kwilinski A., Dzwigol H., & Dementyev V. Transnational Corporations as Entities of International Entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurship*, 2022. – № 23(SI4), – P. 1-6.

88. Lestage R., D. Flacher Y. Kim, J. Kim, and Y. Kim. Competition and Investment in Telecommunications: Does Competition have the Same Impact on Investment by Private and State-Owned Firms // *Information Economics and Policy*. – 2023. – № 25. – pp. 41-50.
89. Liu X., A. Mattoo Z. Wang S. Wei. Services Development and Comparative Advantage in Manufacturing // *World Bank Policy Research Working Paper 8450*. 2018. – May 2023. – Washington DC.
90. Low P. and Pasadilla G. O. Manufacturing-Related Services: Summary Report, in *Services in Global Value Chains: Manufacturing-Related Services*, APEC Policy Support Unit, November. – 2015, Singapore.
91. Miroudot S. and B. Shepherd. Trade Costs and Global Value Chains in Services, in Sauv e and Roy (eds.), *Research Handbook on Trade in Services*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK). – 2016. – pp. 66-84.
92. Nguyen V.T.H. The Effect of Trade Integration on Business Cycle Synchronization in East Asia. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*. 2020. – Vol. 7, – № 8. – P. 225–231.
93. Roy M. Elevating services: Services trade policy, WTO commitments, and their role in economic development and trade integration. *Journal of World Trade*. 2019. Vol. 53, № 6. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/195774/1/166318786X.pdf> .
94. Skrypnyk N., Sydorenko K. The main components of the formation of a modern innovation base of competitiveness in the context of globalization transformations // *Бізнес-Інформ*. – 2023. – № 4. – С.115-123. – DOI 10.32983/2222-4459-2019-4-115123.
95. Global aspects of national economy development in the conditions of transformational changes: collective monograph / L. O. Aleschenko, O. V. Averchev, V.O. Boiko, S. Yu. Bolila, L. V. Borovik, O. V. Cheremisin etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2021. – 248 p.
96. Global Economic Prospects. A World Bank Group Flagship Report. January 2023. The World Bank Open Knowledge Repository (OKR). URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/38030/GEP>.

97. The EU Solution to Deal with the Dutch Referendum Result on the EU-Ukraine Association Agreement. URL: <http://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/eusolution-deal-dutch-referendum-result-on-the-eu-ukraine-association-agreement>.
98. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/>.
99. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
100. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>.
101. Офіційний сайт OECD Science, Technology and Industry Outlook. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MEI_BOP6.
102. Офіційний сайт ЮНКТАД. URL: <http://unctadstat.unctad.org>.
103. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.mof.gov.ua>.
104. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.me.gov.ua>.
105. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами у 2023 році

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн дол.США	у % до 2022р.	% до обсягу	млн дол. США	у % до 2022р.	% до обсягу	
Усього	13156,5	114,2	100,0	7593,4	132,9	100,0	5563,1
у тому числі							
Австрія	251,6	141,4	1,9	114,6	101,9	1,5	137,0
Бельгія	138,7	126,8	1,1	181,2	118,3	2,4	-42,5
Білорусь	111,0	96,7	0,8	106,5	106,0	1,4	4,5
Болгарія	65,2	135,3	0,5	69,3	256,3	0,9	-4,1
Британські Віргінські Острови	99,4	63,5	0,8	4,6	65,0	0,1	94,8
Гонконг, Особливий адміністративний район Китаю	83,1	130,4	0,6	11,1	250,8	0,2	72,0
Грузія	58,7	166,2	0,5	50,9	149,8	0,7	7,9
Данія	229,2	117,8	1,7	82,0	102,6	1,1	147,2
Естонія	142,4	70,2	1,1	62,1	134,1	0,8	80,4
Єгипет	183,0	530,1	1,4	169,9	233,3	2,2	13,1
Ізраїль	371,3	172,6	2,8	40,2	118,7	0,5	331,0
Індія	157,3	162,6	1,2	8,5	92,5	0,1	148,8
Ірландія	119,2	99,8	0,9	374,7	142,8	4,9	-255,5
Іспанія	74,8	152,7	0,6	46,2	128,1	0,6	28,6
Італія	125,8	142,4	1,0	43,2	105,7	0,6	82,6
Канада	110,5	104,2	0,8	21,8	39,1	0,3	88,7
Китай	88,6	71,3	0,7	298,7	151,5	3,9	-210,1
Кіпр	396,0	96,9	3,0	342,2	143,4	4,5	53,8
Латвія	50,2	112,8	0,4	68,0	158,7	0,9	-17,8
Литва	71,5	125,9	0,5	69,8	179,9	0,9	1,7
Люксембург	31,2	112,9	0,2	110,8	165,3	1,5	-79,6
Мальта	254,1	174,9	1,9	236,4	203,3	3,1	17,6
Нідерланди	324,7	133,5	2,5	139,8	124,3	1,8	184,9
Німеччина	717,3	113,8	5,5	458,9	109,2	6,0	258,4
Об'єднані Арабські Емірати	406,9	122,7	3,1	124,5	160,2	1,6	282,4
Польща	462,7	104,9	3,5	273,2	135,9	3,6	189,4
Республіка Молдова	70,1	121,1	0,5	36,7	129,7	0,5	33,3
російська федерація	1935,2	73,4	14,7	176,3	100,2	2,3	1758,9
Румунія	124,5	111,3	1,0	25,0	115,4	0,3	99,4
Сингапур	65,6	130,9	0,5	30,1	196,2	0,4	35,5
Словаччина	46,2	88,2	0,4	36,9	153,1	0,5	9,4
Сполучене Королівство Великої Британії	802,4	126,2	6,1	594,5	114,4	7,8	207,8
США	1901,3	134,0	14,5	781,2	113,6	10,3	1120,1
Туреччина	374,3	256,5	2,9	935,7	212,0	12,3	-561,3
Угорщина	254,3	126,6	1,9	41,2	70,7	0,5	213,1
Франція	250,1	136,7	1,9	178,2	136,5	2,4	71,8
Чехія	122,3	115,5	0,9	67,4	124,7	0,9	54,9
Швейцарія	1160,6	149,1	8,8	276,2	127,2	3,6	884,4
Швеція	114,7	108,0	0,9	89,8	156,9	1,2	24,9
Довідково:							
Країни ЄС	4494,2	117,5	34,2	3232,8	134,3	42,6	1261,4

Примітка. Складено автором за даними Світової організації торгівлі (СОТ).

Додаток Б

Таблиця Б.1

Структура зовнішньої торгівлі послугами у 2023 році

Найменування послуг згідно із КЗЕП	Код послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт		
		млн дол. США	у % до 2022р.	% до обсягу, розділу	млн дол. США	у % до 2022р.	% до обсягу, розділу
Усього		13156,5	114,2	100,0	7593,4	132,9	100,0
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	01.	1528,0	113,0	11,6	10,2	337,1	0,1
Послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці	01.01	6,5	83,9	0,4	0,7	961,1	6,9
Послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	01.02	1521,5	113,1	99,6	9,5	321,6	93,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	02.	298,8	126,3	2,3	75,0	122,1	1,0
Транспортні послуги	03.	5314,7	106,5	40,4	1733,7	163,4	22,8
Послуги морського транспорту	03.01	624,8	103,1	11,8	581,9	187,8	33,6
Послуги річкового транспорту	03.02	36,1	140,2	0,7	к	к	к
Послуги повітряного транспорту	03.03	1728,3	215,4	32,5	539,2	168,6	31,1
Послуги залізничного транспорту	03.05	442,6	109,2	8,3	280,7	142,2	16,2
Послуги автомобільного транспорту	03.06	400,8	117,9	7,5	228,4	129,4	13,2
Послуги трубопровідного транспорту	03.07	1675,1	68,6	31,5	к	к	к
Інші допоміжні та додаткові транспортні послуги	03.09	338,1	105,6	6,4	45,9	166,2	2,7
Послуги поштової та кур'єрської служби	03.10	68,9	149,0	1,3	56,4	199,8	3,3
Послуги, пов'язані з подорожами	04.	337,4	128,1	2,6	1578,0	224,5	20,8
Послуги з будівництва	05.	53,6	71,1	0,4	52,6	132,9	0,7
Будівництво за кордоном	05.01	44,2	76,0	82,5	33,3	124,0	63,2
Будівництво у внутрішню економіку	05.02	9,4	54,7	17,5	19,4	151,6	36,8
Послуги зі страхування	06.	121,2	208,2	0,9	129,7	102,2	1,7
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	07.	91,9	88,7	0,7	509,8	108,1	6,7
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	08.	60,5	63,7	0,5	607,4	112,4	8,0
Послуги франшизи та використання торгової марки	08.01	8,9	115,5	14,8	229,2	127,8	37,7
Послуги, пов'язані з ліцензійною діяльністю	08.02	39,7	89,8	65,6	279,8	102,5	46,1
Послуги, пов'язані з патентною діяльністю	08.03	3,8	10,3	6,3	0,7	135,9	0,1
Інші роялті	08.04	8,0	139,8	13,3	97,7	111,9	16,1
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	09.	3856,6	126,4	29,3	661,9	117,8	8,7
Телекомунікаційні послуги	09.01	101,6	108,7	2,6	102,7	119,5	15,5
Комп'ютерні послуги	09.02	3044,7	129,8	79,0	385,2	116,4	58,2
Інформаційні послуги	09.03	710,2	115,9	18,4	174,0	119,9	26,3
Ділові послуги	10.	1437,3	114,4	10,9	1115,9	112,3	14,7

Продовження додатку Б
Продовження таблиці Б.1

Найменування послуг згідно із КЗЕП	Код послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт		
		млн дол. США	у % до 2022р.	% до обсягу, розділу	млн дол. США	у % до 2022р.	% до обсягу, розділу
Послуги дослідження та розробки	10.01	152,3	121,5	10,6	35,7	122,6	3,2
Професійні та консалтингові послуги	10.02	719,6	117,0	50,1	633,7	114,0	56,8
Наукові та технічні послуги	10.03	314,3	116,8	21,9	127,1	107,7	11,4
Послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища	10.04	0,6	118,4	0,0	0,2	0,6	0,0
Послуги сільського господарства та послуги видобутку	10.05	3,8	50,2	0,3	5,7	25,7	0,5
Послуги операційного лізингу	10.06	46,6	102,2	3,2	223,3	141,4	20,0
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	10.07	49,2	64,7	3,4	23,9	97,2	2,1
Інші ділові послуги	10.08	151,0	128,6	10,5	66,4	116,0	6,0
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	11.	47,1	146,6	0,4	21,1	168,4	0,3
Аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги	11.01	17,7	128,6	37,6	15,2	248,6	71,8
Культурні та рекреаційні послуги	11.02	1,7	101,8	3,7	2,7	69,4	12,7
Інші особисті послуги	11.03	27,7	166,0	58,8	3,3	127,4	15,5
Державні та урядові послуги	12.	9,3	125,1	0,1	1098,1	96,5	14,5

Примітка. Складено автором за даними Світової організації торгівлі (СОТ).

БЮЛЕТЕНЬ СТАНУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

У 2023 РОЦІ

ТОВАРИ ТА ПОСЛУГИ

ЗТО 2022: 62,5 млрд дол. США (↑35,0%).

2023: 59,3 млрд дол. США (↓5,2%).

Експорт 2022: 30,3 млрд дол. США (↑45,5%).

2023: 30,6 млрд дол. США (↑1,1%).

Імпорт 2022: 32,3 млрд дол. США (↑26,4%).

2023: 28,7 млрд дол. США (↓11,1%).

Сальдо 2022: - 2,0 млрд дол. США.

2023: 1,8 млрд дол. США.

ТОВАРИ

ЗТО 2022: 55,7 млрд дол. США (↑35,8%).

2023: 54,9 млрд дол. США (↓1,5%).

Експорт 2022: 26,8 млрд дол. США (↑49,4%):

чорні метали – 20,3% (↑126,8%);

руди, шлаки – 11,2% (↑107,6%);

електричні машини – 9,6% (↑20,3%);

жири та олії – 8,8% (↑35,3%);

зернові культури – 7,2% (↑16,3%);

насіння і плоди олійних рослин – 5,5% (↑29,2%);

деревина і вироби з деревини – 5,4% (↑46,4%);

меблі – 3,3% (↑41,1%).

2023: 27,9 млрд дол. США (↑4,1%):

зернові культури – 16,8% (↑141,7%);

жири та олії – 11,0% (↑29,4%);

насіння і плоди олійних рослин – 10,4% (↑96,5%);

чорні метали – 10,0% (↓48,7%);

руди, шлаки – 8,5% (↓21,0%);
електричні машини – 8,3% (↓10,0%);
деревина і вироби з деревини – 5,8% (↑13,2%);
енергетичні матеріали – 3,3% (↑59,5%).

Імпорт 2022: 29,0 млрд дол. США (↑25,2%):

реактори ядерні, котли, машини – 13,3% (↑28,2%);
засоби наземного транспорту, крім залізничного – 11,3% (↑28,3%);
енергетичні матеріали – 11,0% (↑58,3%);
електричні машини – 7,0% (↑3,8%);
фармацевтична продукція – 7,0% (↑17,6%);
пластмаси, полімерні матеріали – 6,2% (↑36,0%);
різноманітна хімічна продукція – 2,8% (↑10,1%);
папір та картон – 2,4% (↑20,5%).

2023: 27,0 млрд дол. США (↓6,7%):

енергетичні матеріали – 24,0% (↑103,7%);
засоби наземного транспорту, крім залізничного – 10,8% (↓10,5%);
реактори ядерні, котли, машини – 7,1% (↓50,1%);
різне – 6,7% (↑2532,7%);
електричні машини – 5,6% (↓25,4%);
пластмаси, полімерні матеріали – 5,0% (↓24,2%);
фармацевтична продукція – 4,8% (↓35,9%);

Сальдо 2022: - 2,2 млрд дол. США.

2023: 0,9 млрд дол. США.

ПОСЛУГИ

ЗТО 2022: 7,7 млрд дол. США (↑24,4%).

2023 : 5,1 млрд дол. США (↓33,5%).

Експорт 2022: 4,4 млрд дол. США (↑15,6%).

послуги у сфері телекомунікацій – 29,8% (↑24,0%);

транспортні послуги – 26,1% (↑13,8%);
послуги з переробки матеріальних ресурсів – 21,9% (↓1,1%);
ділові послуги – 13,8% (↑22,1%);
послуги зі страхування – 2,3% (↑271,7%).

2023: 3,4 млрд дол. США (↓22,3%).

послуги у сфері телекомунікацій – 34,2% (↓10,8%);
транспортні послуги – 24,5% (↓27,1%);
послуги з переробки матеріальних ресурсів – 22,3% (↓20,9%);
ділові послуги – 13,2% (↓26,0%);
послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 2,8% (↑90,2%).

Імпорт 2022: 3,3 млрд дол. США (↑38,5%).

транспортні послуги – 25,4% (↑59,8%);
ділові послуги – 19,2% (↑29,9%);
послуги, пов'язані з подорожами – 15,6% (↑111,6%);
послуги у сфері телекомунікацій – 12,3% (↑22,7%);
роялті та інші ПІВ – 12,0% (↑29,2%).

2023: 1,7 млрд дол. США (↓48,5%).

транспортні послуги – 40,1% (↓18,6%);
ділові послуги – 17,8% (↓52,2%);
послуги у сфері телекомунікацій – 13,5% (↓43,4%);
роялті та інші ПІВ – 9,9% (↓57,6%);
послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 7,3% (↓45,4%).

Сальдо 2022: 1,1 млрд дол. США

2023: 1,7 млрд дол. США.

Для уникнення подвійного обліку загальні обсяги товарів та послуг розраховані за формулою:
усього (товари і послуги) = товари + послуги – вартість послуг для переробки товарів з метою реалізації за кордоном.

Джерело: дані Міністерства економіки України від 23.04.2024